

BACHELORPROEF

Vind je eigen weg 'Verhalen uit de oude wereld'

---

*You don't have to believe a story
If you feel the magic
It can make you
A better
Person*

Bachelorproef voorgelegd door :
Valerie Van Hoecke

Academiejaar :
2015-2016

Promotor :
P. Tutenel

Inhoudsopgave

Voorwoord.....	5
Inleiding.....	6
De subjectieve onderwijstheorie en levensbeschouwelijke verhalen.....	8
Professioneel zelfverstaan en de subjectieve onderwijstheorie.....	8
Mijn subjectieve onderwijstheorie versus levensbeschouwelijke verhalen.....	9
'Life of Pi' gelinkt aan de subjectieve onderwijstheorie.....	11
Het belang van verhalen	13
Waarom verhalen aanbrengen?	13
Waarom levensbeschouwelijke verhalen aanbrengen?.....	15
Levensbeschouwelijke verhalen als stimulans voor levensbeschouwelijke groei.....	15
De drie niveaus bij het kijken naar religieuze verhalen.....	16
'Life of Pi' als bron voor het aanbrengen van levensbeschouwelijke verhalen	17
Kennis van andere religieuze culturen voor later	19
Welke levensbeschouwelijke verhalen?	21
Welke levensbeschouwingen	21
Boeddhisme.....	22
<i>Het verhaal: 'De waterdrager'</i>	23
Christendom.....	25
<i>Het verhaal: 'Franciscus van Assisi en de wolf van Gubbio'</i>	25
Hindoeïsme.....	26
<i>Het verhaal: 'De jongen met het olifantenhoofd'</i>	28
Islam	29
<i>Het verhaal: 'De mantel en de Kaäba'</i>	30
Het jodendom	31
<i>Het verhaal: 'Het ondankbare hert'</i>	32
Vind je eigen weg : Verhalen uit de oude wereld	34
'Zo schrijf je een kinderboek'	34
Werkwijze Illustraties.....	38
Doelen en competenties.....	39
Vorbereidingen.....	40
<i>Praktijkvoorbeeld 1</i>	40
<i>Praktijkvoorbeeld 2</i>	42
<i>Praktijkvoorbeeld 3</i>	44
<i>Praktijkvoorbeeld 4</i>	46
<i>Praktijkvoorbeeld 5</i>	48
<i>Praktijkvoorbeeld 6</i>	50
<i>Praktijkvoorbeeld 7</i>	52
<i>Praktijkvoorbeeld 8</i>	54
Reflecties	56
<i>Reflectie praktijkvoorbeeld 1 + 2</i>	56
<i>Reflectie praktijkvoorbeeld 3 + 4</i>	58
<i>Reflectie praktijkvoorbeeld 5</i>	60
<i>Reflectie praktijkvoorbeeld 6</i>	62
<i>Reflectie praktijkvoorbeeld 7</i>	64
<i>Reflectie praktijkvoorbeeld 8</i>	65
<i>Reflectie praktijkvoorbeeld 9</i>	65

Besluit.....	68
De functionele gehelen : mijn groeiproses.....	71
Bijlagen.....	73
Bibliography.....	85

Voorwoord

Mijn bachelorproef 'Vind je eigen weg - Verhalen uit de oude wereld' kwam tot stand dankzij de hulp van verschillende personen. Zonder hen was het onmogelijk geweest om deze proef tot een goed einde te brengen. Ik wil allereerst mijn collega en beste vriend Jannik Dirickx bedanken. Bedankt om dit project met mij aan te gaan en mij te steunen doorheen het jaar wanneer het nodig was, uiteraard met de nodige steken onder water tussendoor.

Ook bedankt aan mijn promotor, Mr. Tuteneel. Jij was een groot voorbeeld voor mij gedurende mijn opleiding. De passie waarmee ik jou voor de klas mocht zien staan, deed mij beseffen hoe ik zelf als leerkracht wil zijn. Bedankt om steeds in dit project te blijven geloven en voor het geduld en de steun die ik van u kreeg doorheen het jaar. Bedankt voor alle waardevolle informatie die deze bachelorproef mee liet groeien tot wat het geworden is. Graag bedank ik ook de externe personen die ervoor zorgden dat ik magische verhalen verkreeg, in het bijzonder mevrouw Pochet, V., docent Boeddhisme aan de Katholieke Universiteit Leuven, en meneer Essabane, K., docent Islam aan Thomas More Hogeschool Mechelen.

Bedankt aan mijn zus Laure, om mijn bachelorproef na te lezen en om mij doorheen het jaar de rust te geven die ik nodig had. Bedankt om mijn stressmomentjes wat lichter te maken en te zorgen dat ik steeds met goede moed terug aan de slag kon gaan. Bedankt aan mijn lieve vriendin, Shana van Dyck, voor het nalezen, het steeds positief bevestigen van alles wat ik deed, het luisteren naar mijn 'magische' verhalen tot je erbij in slaap viel en voor de grote steun die ik van jou mocht ontvangen dit jaar. Bedankt aan mijn allerliefste meter en Willy, niemand op de wereld die mijn ouders beter kon vervangen dan jullie. Bedankt om mij 3 jaar geleden een kans en tweede adem te geven. Aan al mijn vrienden, bedankt voor het geduld de afgelopen drie jaar, waarin jullie vaak een 'neen, geen tijd' te horen kregen. En in het bijzonder, bedankt Heleen, om mij op te vangen op het moment dat het nodig was.

Als laatste wil ik nog twee bijzondere mensen bedanken, mama en papa. Ook al zijn jullie er niet, bedankt voor alles wat jullie mij geleerd hebben, ook al was dit veel te kort. Dat ik kinderen op deze wereld even veel liefde mag geven, zoals ik van jullie elke dag heb gekregen. Jullie leven is mee verweven met dat van mij, steeds dichtbij.

Inleiding

'Doubt is useful, it makes faith a living thing'. Deze zin uit de intrigerende film 'Life of Pi' hangt voor mij nauw samen met de subjectieve onderwijstheorie. Je gaat als leerkracht steeds vanuit je eigen denken handelen en dit doe je vanuit je eigen referentiekader. Dit referentiekader is continue in beweging, want we ontwikkelen ons voortdurend als persoon. Een belangrijk referentiepunt voor mijn bachelorproef was de film 'Life of Pi'. De kracht van deze film ligt in de magie van het verhaal dat hierin gebracht wordt. Deze film wil aantonen wat het belang is van magie in een verhaal, de sfeer en het mysterie dat hier naar voor treedt. Een magisch verhaal spreekt meer aan tot de verbeelding dan een gewoon verhaal. De vraag op het einde van de film is dan ook of je het verhaal nog even goed zou vinden zodra de magie hierin verdwijnt? De diverse invulling van religie is ook een belangrijk gegeven in deze film. Het hoofdpersonage vindt dat je deel kan uitmaken van verschillende religies, hij gaat in tegen datgene dat als 'normaal' wordt beschouwd. Een mooi citaat dat het hoofdpersonage 'Pi' dan ook verwoord is: 'faith is a house with many rooms'. Of zoals een Indiase filosoof ooit zei: Er zijn evenveel Godsdiensten als mensen. Dit is een interessante stelling, want we zijn allemaal anders in ons denken. Zelfs binnen dezelfde godsdienst kunnen twee personen een heel verschillende gedachtegang hebben.

In het kader van deze proef zoek ik daarom reeds bestaande verhalen vanuit verschillende levensbeschouwingen. Bij de selectie van de verhalen kies ik voor verhalen die net dat 'speciale' en 'mysterieuze' bevatten. De opzet is om deze verhalen uit te werken naar een verhalenbundel op het niveau van kleuters. Bij elk verhaal is het de bedoeling dat er een illustratie wordt voorzien (een eigen interpretatie van het verhaal) die de kleuters meeneemt in het verhaal. In deze illustraties vind ik het persoonlijk heel belangrijk dat er wordt stil gestaan bij de symboliek die deze verhalen kunnen bevatten. Naast het maken van deze verhalenbundel wil ik ook op zoek gaan naar een manier om deze levensbeschouwelijke verhalen aan te brengen in de kleuterklas. Hoe kan ik dit aanpakken zodat kleuters helemaal meegaan in deze wereld? Welke competenties en doelen komen hierbij kijken? Hoe ga ik didactisch te werk gaan en welke inleef-activiteiten kunnen hieraan gekoppeld worden?

Een ander belangrijk aspect in mijn scriptie is nagaan waarom verhalen zo belangrijk zijn om in te zetten in de kleuterklas. Wat doen verhalen met mensen en meer specifiek met kinderen. Waarom spelen ze zo'n belangrijke rol in ons leven? En hoe houdt dit verband met de subjectieve onderwijstheorie? Als ik terug denk aan mijzelf als kind kom ik tot het besef dat verhalen eigenlijk een grote invloed hadden op mij. Ze nemen je mee naar een heel andere wereld, waar je kan dromen, waar alles kan en mag, waar je iemand helemaal anders mag en kan zijn. Deze uurtjes waren misschien wel de kostbaarste momenten uit mijn kindertijd. De verhalen die de grootste impact hadden op mij waren vaak die verhalen die het meest magisch overkwamen of een waardevolle innerlijke boodschap hadden. Maar ook de context waarin het verhaal werd verteld, zoals een beschermende omgeving, een rustige warme plaats en een verteller die je nauw aan het hart ligt.

Een andere interessante vraag is: waar bevinden levensbeschouwelijke verhalen zich de dag van vandaag? Waarom zou het belangrijk zijn om ze in deze tijd aan bod te laten komen? Een grote zorg van mij is hoe mensen tegenover andere levensbeschouwingen staan. In de actualiteit worden we regelmatig geconfronteerd met geweld tussen groepen met een verschillende levensbeschouwing. We leven in een pluriforme maatschappij waar kinderen al van jongs af aan met verschillen in contact komen. Het zou belangrijk kunnen zijn om hen hier reeds op vroege leeftijd mee in contact te laten komen, zodat ze op latere leeftijd een open houding naar andere mensen hebben. Met de verhalenbundel die ik zal samenstellen, vertrekkende vanuit levensbeschouwelijke verhalen, kunnen we kleuters laten kennismaken met andere godsdiensten en levensbeschouwingen. Op die manier kunnen ze ook uit andere levensbeschouwingen waardevolle dingen halen en er een mooie waardevolle betekenis aan geven. Dit ook met het oog op de ontwikkeling van een meer open levenshouding op latere leeftijd ten opzichte van andere godsdiensten en levensbeschouwingen. Verder had ik kinderen graag geïntroduceerd in een wereld waar zoveel verschillende mensen rond dwalen, verschillende culturen aanwezig zijn en ieders manier van zijn iets uniek kan zijn.

Graag neem ik jullie mee in mijn verhaal: de zoektocht naar 'waarom' levensbeschouwelijke verhalen in de kleuterklas zo belangrijk kunnen zijn, mijn zoektocht naar waardevolle levensbeschouwelijke verhalen die aansluiten bij mijn manier van zijn als leerkracht, mijn persoonlijke interpretatiekader, mijn subjectieve onderwijstheorie. In de eerste plaats gaat het mij voornamelijk om kinderen mee te nemen naar een 'andere' wereld. In deze wereld wil ik als leerkracht proberen om het verhaal gewoon verhaal laten zijn.

De subjectieve onderwijstheorie en levensbeschouwelijke verhalen

In het eerste hoofdstuk wil ik jullie allereerst wegwijs maken in wat nu net de subjectieve onderwijstheorie en het professioneel zelfverstaan inhouden. De duiding van deze concepten is gebaseerd op de theorie van Prof. G. Kelchtermans en de cursus Godsdienst 2. Beide begrippen hebben te maken met hoe je bent als leerkracht en wat zich afspeelt in jezelf. Verder ga ik op zoek naar hoe ik zelf als leerkracht sta binnen deze theorie. Hoe houdt dit alles verband met mij als leerkracht en welk effect kan mijn persoonlijke subjectieve onderwijstheorie hebben in de klaspraktijk? Want hoe we het ook bekijken: les geven draait om de eigen passie en liefde van waaruit je lesgeeft., zonder liefde les geven kan gewoon niet. Verder kijken we naar mijn persoonlijke subjectieve onderwijstheorie en hoe we deze kunnen linken aan levensbeschouwelijke verhalen. De eerste inspiratiebron van mijn scriptie is de film 'Life of Pi'. Welk effect had deze film op mij, wat neem ik hieruit mee en wat is de link tussen Life of Pi, mijn subjectieve onderwijstheorie en levensbeschouwelijke verhalen?

Professioneel zelfverstaan en de subjectieve onderwijstheorie

Geert Kelchtermans, professor aan de Katholieke Universiteit Leuven, afdeling onderwijsbeleid en -vernieuwing en lerarenopleiding, ontwikkelde een theorie rond het professioneel zelfverstaan als leerkracht en de subjectieve onderwijstheorie. We bekijken als persoon en als leerkracht de dingen vanuit ons persoonlijk interpretatiekader. Hoe ik een situatie bekijk, kan helemaal anders zijn dan hoe iemand naar dezelfde situatie kijkt. Elke gebeurtenis of situatie interpreteren we vanuit hoe wij dit zien of willen zien, hoe we dit beleven en welke gevoelens dit bij ons teweeg brengt. Dit is voor iedereen anders, iedereen bekijkt een situatie op een andere manier en vanuit een ander perspectief. (Kelchtermans, De professionele ontwikkeling van leerkrachten basisonderwijs vanuit het biografisch perspectief, 1994) (Kelchtermans, Over zelfverstaan en subjectieve onderwijstheorie, 2016)

We kunnen ons persoonlijk interpretatiekader als leerkracht opdelen in het professioneel zelfverstaan en de subjectieve onderwijstheorie.

Onder het professioneel zelfverstaan plaatsen we hoe we onszelf gaan zien als leerkracht. Wat voor leerkracht willen we zijn?

- Het **zelfbeeld** : hoe zie ik mijzelf als leerkracht? Wie ben ik, hoe sta ik in de klas als leerkracht? Hoe wil ik zijn bij de kleuters en kinderen?
- Het **zelfwaardegevoel** : Vind ik mezelf een goede leerkracht? Wat vind ik aan mijzelf goed als leerkracht? Dit heeft te maken met hoe je kijkt en reflecteert op jezelf?

- De **beroepsmotivatie** : Waarom ben ik leerkracht? Wat zijn mijn beweegredenen? Wat motiveert mij om mij elke dag in te zetten voor de kinderen?
- De **taakopvatting** : Wat wil je als leerkracht bereiken? Wat hoort volgens jou in het takenpakket van een goede leerkracht? Wat voor mij misschien vanzelfsprekend is, is dat daarom niet voor iemand anders.
- Het **toekomstperspectief** : Wat zijn je verwachtingen als leerkracht naar de toekomst toe? Wat wil ik nog bereiken als leerkracht?

Dit is hoe wij objectief gaan kijken naar ons persoonlijk interpretatiekader, maar daarnaast is er ook de vertaalslag naar een subjectieve onderwijstheorie. Hierbinnen gaan we ons professioneel zelfverstaan omzetten in praktijk. Dit geheel is continue in beweging, omdat je als persoon voortdurend in ontwikkeling bent. Wat je een tijd geleden dacht, daar sta je op dit moment misschien helemaal anders tegenover. Door de ervaringen die we opdoen, zijn we steeds in evolutie als persoon. (Kelchtermans, De professionele ontwikkeling van leerkrachten basisonderwijs vanuit het biografisch perspectief, 1994) (Kelchtermans, Over zelfverstaan en subjectieve onderwijstheorie, 2016)

Het is belangrijk dat we tijdens het uitvoeren van onze activiteiten of het aanbrenge van levensbeschouwelijke verhalen hier ook effectief achter staan. Het is niet verstandig om iets aan kinderen op te dringen waar we vanuit ons eigen professioneel zelfverstaan en onze eigen subjectieve onderwijstheorie niet achter staan, want kinderen voelen aan of je als leerkracht 'echt' bent of niet. (Klasse, 2001) (Kelchtermans, De professionele ontwikkeling van leerkrachten basisonderwijs vanuit het biografisch perspectief, 1994) (Kelchtermans, Professioneel zelfverstaan, 2015)

Mijn subjectieve onderwijstheorie versus levensbeschouwelijke verhalen

Als toekomstig leerkracht ben ik nog volop in ontwikkeling. Elke dag krijgen wij nieuwe invloeden en prikkels waardoor we continue in evolutie zijn. Dit gebeurt tijdens praktijkervaringen, stages, lessen, examenopdrachten. Dit is een leerproces waarbij we nog vaak moeten reflecteren op onszelf en niet enkel onze eigen mogelijkheden, maar ook onze beperkingen tegenkomen. We doen steeds nieuwe ervaringen op die ik een plaats probeer te geven in hoe wij als leerkracht willen zijn. Hoe is mijn huidige kijk op het onderwerp van deze scriptie? Ik start natuurlijk vanuit mijn eigen interpretatiekader dat zich ontwikkelde tijdens de lessen Godsdienst die we kregen op school. Vervolgens ontdekte ik tijdens mijn zoektocht in het kader van deze bachelorproef dat mijn denken steeds ruimer en anders werd. En dit is waar het allemaal om draait als leerkracht vanuit de subjectieve onderwijstheorie. Jezelf steeds in vraag blijven stellen, jezelf steeds uitdagen, steeds open blijven staan voor andere argumenten en de verwondering behouden. Ik stond erg open voor de verschillende levensbeschouwingen en religies die aanwezig zijn in onze wereld wat beter te leren kennen.

Hoe houden levensbeschouwelijke verhalen nu verband met mijn subjectieve onderwijstheorie? Het is de bedoeling dat je verhalen brengt waar je jezelf in kan vinden, waar je achter kan staan bij het aanbrengen in de kleuterklas. Vroeger werden er regelmatig verhalen voorgelezen thuis, op school, in de bibliotheek en deze verhalen verwonderden mij als kind. Via verhalen kom je in een heel andere wereld terecht. Als deze verhalen dan ook nog eens waardevol waren in mijn ogen, ging ik daar ook als kind echt wel over nadenken. Als ik het vanuit mijn subjectieve onderwijstheorie bekijk, dan besef ik hoe groot de impact van verhalen waren op mij als kind. Maar ook als ik dit bekijk vanuit de lespraktijk, dan zie je hoe kinderen gefascineerd kunnen zijn als je als leerkracht achter het verhaal staat dat je brengt. Dit is voelbaar door kinderen. Ik ben er dan ook van overtuigd dat kleuters heel erg gefascineerd kunnen zijn door levensbeschouwelijke verhalen uit verschillende religies en hier ook de waarden en kern van kunnen vatten. Ik ben ervan overtuigd dat als je zelf ergens achter staat en gemotiveerd bent over datgene dat je wil overbrengen, dat kleuters zich laten meeslepen in deze magische wondere wereld. Als een leerkracht gemotiveerd is en ergens kan achter staan, gaan leerlingen volgens mij meer dingen oppikken.

Mijn eigen subjectieve onderwijstheorie houdt dan ook in dat ik het erg belangrijk vind dat kinderen kunnen voelen dat ze mogen zijn wie ze zijn, dat hun mede-klasgenootjes mogen zijn wie ze zijn, dat hun ouders er mogen zijn en dat juffen en meesters ook trots mogen zijn op wie ze zijn. In mijn ogen zouden mensen, leerkrachten, ouders en kinderen zich niet slecht of beschaamd mogen voelen over datgene waar zij in geloven of achter staan. Vanuit mijn eigen perspectief vind ik dan ook dat waardevolle levensbeschouwelijke verhalen hiertoe kunnen bijdragen. Tijdens mijn zoektocht ontdekte ik fantastische verhalen die deze soort van verbondenheid kunnen creëren. Belangrijk is om te vertrekken vanuit liefdevol lesgeven. Om niet vanuit een prestatiegerichte context te vertrekken, maar bij de kinderen te focussen op het welbevinden, de persoon, de verbeelding, de eigen manier van zijn en dit net aan bod laten komen in de levensbeschouwelijke verhalen waar ze de sfeer van mysterie in kunnen voelen. (Klasse, 2001)

*‘De kracht van kwetsbaarheid’
 ‘Voor mij gaat lesgeven over liefde.
 Niet zozeer over het overdragen van informatie,
 maar meer over het creëren van een sfeer van
 mysterie, verbeelding en ontdekken.
 Wanneer ik zelf de weg kwijt ben,
 omdat ik ergens mee zit of bang voor ben,
 of omdat ik me verschrikkelijk schaam,
 dan geef ik niet echt meer les...
 dan geef ik alleen nog informatie,
 en dan kan ik er volgens mij beter mee stoppen.’
 (Brown, 2013)*

Vanuit mijn persoonlijk interpretatiekader vind ik het ook belangrijk dat kinderen leren omgaan met verschillen en diversiteit. Diversiteit is sterk aanwezig in het dagelijkse leven van kinderen.

We spreken dan niet enkel over kleur, afkomst, cultuur of religie. Elk individu is anders, denkt en voelt anders. Maar we leven de dag van vandaag in een pluriforme samenleving waar verschillende levensbeschouwingen aanwezig zijn. Als ik dit bekijk vanuit mijn standpunt als leerkracht dan beseft ik dat we door middel van levensbeschouwelijke verhalen kinderen kunnen laten voelen dat hun religie aanwezig mag zijn. Bovendien krijgen op deze manier ook kinderen met een andere levensbeschouwing voeling met deze religie en eventueel zelfs waardering.

Religie krijgt het de laatste tijd zwaar te verduren in de media. Het krijgt een slechte naam omwille van diegenen die oorlog voeren in naam van hun religie. Er vloeit zoveel haat omtrent heel dit gegeven dat mensen blind zijn geworden en geen besef meer hebben waar deze haat vandaan komt. Misschien speelt hier wel angst voor het onbekende, voor datgene dat ze niet willen of kunnen begrijpen. Verhalen vanuit verschillende levensbeschouwingen ontdekken, zou ervoor kunnen zorgen dat mensen inzien dat religie niet als iets slecht moet bekeken worden. Zou het niet mooi zijn dat ieder kind zich kan herkennen en een plaats kan hebben in de klas, zodat kinderen voelen dat ze gewaardeerd worden in wie ze zijn en van waar ze afkomstig zijn. Zo creëren we onderlinge verbondenheid bij de kinderen waaruit wederzijds respect en bewondering kan voortvloeien. (Palmer, 2005)

'Life of Pi' gelinkt aan de subjectieve onderwijstheorie

'Life of Pi' is een film over een jongen, 'Pi', uit India. Zijn ouders baten een dierentuin uit. Op een bepaald moment moeten zijn ouders een aantal wilde dieren verkopen in Amerika, omdat ze emigreren naar Canada. Tijdens de oversteek naar Amerika komt het schip in een zware storm terecht en vergaat het op zee. Pi's familie komt om bij deze schipbreuk. Hijzelf komt in een sloep terecht samen met een zebra, een orang-oetang, een hyena en de Bengaalse tijger 'Richard Parker'. De hyena doodt de zebra en de orang-oetang en de tijger doodt daarop dan weer de hyena. 'Life of Pi' bevat een aaneenschakeling van uitspraken die het nadenken waard zijn. Deze film brengt een soort werkelijkheid op zo'n magische en wonderlijke manier dat het soms onwerkelijk lijkt. De jongen Pi is in een constante worsteling met de tijger 'Parker'. Op een bepaald ogenblik in de film lijkt het alsof Pi zelf de tijger moet voorstellen en de tijger een weerspiegeling is van hemzelf. Hij kijkt door de ogen van de tijger en komt zo oog in oog te staan met zijn ziel. Pi krijgt zo voeling met zichzelf en wat zich binnenin afspeelt. (Magee, 2012)

Hoe past de film Life of Pi nu binnen de subjectieve onderwijstheorie? Het gaat er om dat jij als persoon staat achter dat waarin je gelooft. Pi verdiept zich in verschillende godsdiensten en religies, waar zijn vader en broer het niet mee eens zijn. Zijn vader gaat er vanuit dat hij één weg moet inslaan en die moet bewandelen, want dat 'overall' in geloven gelijk staat aan in niets geloven. Maar zoals in de film wordt verwoord, is het inderdaad zo dat niemand God kent, tot iemand ons introduceert. In deze film komen heel diepzinnige momenten aan bod. Elke zin lijkt onze kijk op de wereld te verruimen en meer specifiek met betrekking tot het aspect 'geloven'.

Het is zoals het hoofdpersonage Pi in de film zegt : 'I can tell you my story, you decide what you believe'. En zo gaat het ook met kinderen, je kan hen verhalen aanreiken, maar laat de beslissing bij hen waar zij in willen geloven. (Magee, 2012)

Er zijn twee specifieke momenten in de film die ik koppel aan mijn subjectieve onderwijstheorie als leerkracht. In het begin van de film krijgt Pi op een bepaald ogenblik zwemles van zijn nonkel. Tijdens deze zwemles heeft hij het moeilijk om niet te verdrinken in het zwembad. Onderstaand citaat kan men dan ook op een dubbelzinnige manier interpreteren. Het wordt hier letterlijk gelinkt aan het leren zwemmen, maar het staat figuurlijk gelijk aan alles wat je leert in het leven. Er kan soms veel op je af komen, maar als we rustig proberen te blijven dan geraken we er uiteindelijk wel. We kunnen kinderen op dezelfde manier benaderen. We kunnen bijvoorbeeld met geduld iets overbrengen en niet direct aan de alarmbel trekken als een kind wat meer tijd nodig heeft. Dit zal hun welbevinden ten goede komen en zal het kind op termijn 'redden' en doen groeien tot een gezond en evenwichtig persoon. (Magee, 2012)

*'A mouthful of water will not harm you,
But panic will
Pi says : His lessons would save me in the end'*
(Magee, 2012)

Het volgende moment in de film dat ik belangrijk vind is het moment dat Pi zich bedenkt dat Richard Parker even weinig ervaring heeft over de werkelijke wereld als Pi zelf en dit komt omdat ze door dezelfde leraar werden groot gebracht. Hij vertelt op dat ogenblik in de film dat, doordat ze nu alleen gelaten zijn, ze de confrontatie moeten aangaan met de 'allergrootste'. Het is inderdaad zo dat kinderen door middel van hun opvoeding thuis of op school op een bepaalde manier gaan denken over iets. Dit is voor iedereen uiteraard anders en als leerkracht kan het een hele grote uitdaging zijn om deze kijk juist open te gaan trekken. Onze kijk als leerkracht kan ook bepalen hoe kinderen naar iets gaan kijken. Hoe meer wij 'als leerkracht' open staan voor dingen aan te brengen onder onze kinderen, hoe meer zij gaan open staan voor verschillende visies en daaruit kunnen halen wat zij belangrijk vinden, zonder dat we dit pushen of in een richting duwen. Het is belangrijk hun niet te duwen in een richting die zegt hoe zij moeten geloven, maar hun weg hier naartoe te laten vinden. (Magee, 2012) (Martel, 2004)

Wat kunnen we uit dit eerste hoofdstuk nu besluiten? Dat volgens de theorie van Prof. Kelchtermans rond professioneel zelfverstaan en de subjectieve onderwijstheorie, we steeds vanuit een persoonlijk referentiekader vertrekken waarin we gaan handelen vanuit onze eigen denken en voelen als leerkracht. Verder kwam ik tot het besluit ik dat ik graag wil werken met levensbeschouwelijke verhalen om verbondenheid te creëren tussen verschillende groepen kinderen en mensen. Ik stel ook vast dat je als leerkracht steeds open moet blijven staan om te evolueren in je denken. Ik heb ook geleerd tijdens het onderzoeken van deze theorie dat je als leerkracht gemotiveerd moet zijn in dat waar je les in geeft, dat je met passie in je klas levensbeschouwelijke verhalen kan overbrengen en dat dit dan pas

‘echt’ kan overkomen bij kinderen. De film *Life of Pi* bracht mij dan weer tot het inzicht dat je kinderen niet zomaar even een richting in mag duwen, maar hen de tijd moet geven om zelf te zoeken en te laten kiezen naar de weg dat ze zelf willen volgen en inslaan, en of ze nu één weg kiezen of meerdere wegen of weggetjes. Als ze hier de tijd en het begrip voor krijgen, dan komen ze er wel.

Het belang van verhalen

In dit hoofdstuk gaan we op zoek naar het belang van verhalen vertellen. We vertrekken daarvoor vanuit het werkplan room-Katholieke Godsdienst. We bespreken in dit hoofdstuk niet enkel het belang van het vertellen van verhalen, maar we gaan ook dieper in op het ‘waarom’ van het vertellen van levensbeschouwelijke verhalen vertrekkende vanuit verschillende religies. We keren terug naar de ‘*Life of Pi*’, de film waar ik eerder naar verwees over magie. Het verhaal van ‘*Life of Pi*’ is een opmerkelijk verhaal dat ons iets meegeeft over waarom levensbeschouwelijke verhalen nu net zo belangrijk kunnen zijn. Ik ga in op wat deze film zo bijzonder maakt en wat ik hieruit meeneem bij mijn zoektocht naar levensbeschouwelijke verhalen? (Magee, 2012)

Verder stel ik vast dat ‘religies’ het de laatste tijd vaak zwaar te verduren krijgen. Het botsen van religies is gedurende de hele geschiedenis steeds een problematisch gegeven geweest. Maar de recente politieke en sociale ontwikkelingen en de berichten die hierover via de (sociale) media circuleren, maken het onderwerp brandend actueel. Daarom wil ik ook even stilstaan bij het belang om levensbeschouwelijke verhalen specifiek vandaag de dag aan bod te laten komen in de klas en kinderen hier al van jongs af aan kennis mee te laten maken. Waarom kunnen we als leerkracht best een open houding tonen tegenover religie en levensbeschouwingen? Wat voor effect zou dit kunnen hebben op onze samenwerking binnen het schoolverband? We gaan dit bekijken aan de hand van een artikel van Matthias Lefebvre, lector Nederlands, en Sandra De Vylder, pedagoog. Zij bespreken hoe de huidige diversiteit ervoor zorgt dat we genoodzaakt zijn om kinderen interculturele competenties bij te brengen. (Lefebvre, 2014)

Waarom verhalen aanbrengen?

Waarom verhalen aanbrengen in de klas? Wat doen verhalen met een kind of een volwassene? Hiervoor gaan we even terug kijken naar een deel uit de cursus taal secundair onderwijs. We bekijken wat de voordelen zijn van voorlezen op reeds jonge leeftijd en we richten hier ons niet zozeer op het didactische aspect, maar eerder op het gevoelsaspect. Welke voordelen kan dit hebben voor de gevoelens, het welbevinden en de gedachtegang van het kind? Het spreekt voor zich dat voorlezen in de eerste plaats rust, intimiteit en uiteraard plezier met zich moet meebrengen. Maar wat ook zeker van belang is, is dat het voorstellingsvermogen ontwikkeld wordt door voorlezen. Kinderen begeven zich in een heel andere wereld, een wereld waar alles kan.

Ze komen tot de ontdekking dat taal zich ook kan weergeven en uitdrukken in een heel andere wereld dan de wereld waar we onze dagelijkse bezigheden in uitvoeren. Door verhalen te gaan vertellen die ze nog niet kennen gaan kinderen ook buiten hun eigen wereldje op ontdekking. Het is belangrijk om kinderen ook zelf aan het woord te laten, want iedereen is een vat vol verhalen. (Storytellingacademy, 2014)

Onderstaande tekst geschreven door auteur Elie Wiesel, uit "Vuur in de duisternis" geeft aan hoe kostbaar verhalen kunnen zijn en dat ze van groot belang zijn om door te geven aan kinderen. (Wiesel, 2014)

Al wat ik kan is dit verhaal vertellen. Dat moet voldoende zijn

Telkens wanneer de grote Rabbi Israël Baal Shem-Tov zag dat er een ramp over het volk Israël zou komen, ging hij mediteren op een bepaalde plek in het woud; daar stak hij een vuur aan, zegde een gebed en het wonder geschiedde, de ramp werd herroepen.

Later, toen zijn leerling, de beroemde Maggid van Mezeritch, de hemel om voorspraak bad om dezelfde redenen, ging hij naar dezelfde plek in het woud en zei: "Heer van het heelal, luister. Ik weet niet hoe ik het vuur moet aanmaken, maar ik ben wel in staat om het gebed op te zeggen". En het wonder geschiedde.

Nog later ging Rabbi Moshe Leib van Sassov naar het woud, om zijn volk te redden, en hij zei: "Ik weet niet hoe ik het vuur moet aanmaken, maar ik weet de juiste plek te vinden en dat moet voldoende zijn". En het was voldoende: ook toen geschiedde het wonder.

Toen was Rabbi Israël van Rizhin aan de beurt om het gevaar te bezweren. In zijn stoel gezeten nam hij het hoofd in de handen, en hij sprak tot God: "Ik ben niet in staat om het vuur aan te maken, ik ken het gebed niet, ik kan zelfs de plaats niet terugvinden in het woud. Al wat ik kan is dit verhaal vertellen. Dat moet voldoende zijn". En het was voldoende.
(Wiesel, 2014)

Dat het technische aspect onlosmakelijk verbonden is met leesplezier spreekt natuurlijk voor zich. Het komt kinderen op verschillende vlakken ten goede: hun woordenschat breidt uit, ze leren begrippen kennen en ontdekken verbanden tussen woorden en zinnen. Ze ontdekken boekentaal en verhaalstructuur. Kinderen leren dat letters woorden kunnen maken, en woorden een zin kunnen vormen. Woorden kunnen iets betekenen. Maar naast dit alles is er nog een belangrijk aspect. Dit is de persoon die kinderen meeneemt in deze wonderlijke, misschien nieuwe, magische wereld. De persoon die ervoor kan zorgen dat de boodschap overkomt bij kinderen en mensen. De voorlezer kan door middel van zijn mimiek, houding, intonatie en dramatisering het verhaal tot leven laten komen.

De voorlezer heeft de belangrijke opdracht om het verhaal over te laten komen en de kinderen dit te laten beleven, zodat de waarde of kern die het verhaal bevat helemaal tot uiting komt. (Chambers, 2002)

Waarom levensbeschouwelijke verhalen aanbrenen?

Levensbeschouwelijke verhalen kunnen kinderen tot denken brengen. Ze hebben een bijzonder aspect. Kinderen begrijpen dat een religieus verhaal iets kostbaar bevat en dit maakt het voor hen net zo fascinerend. Levensbeschouwelijke verhalen zijn vaak niet helemaal te begrijpen of goed te vatten, maar toch zijn kinderen gevoelig voor de symboliek ervan.. Als je dit als leerkracht goed kan aanbrenen, zonder met de vinger te wijzen of te gaan moraliseren dan kunnen de waarden van het verhaal echt binnen dringen bij kinderen. Onder het hoofdstuk 'Ons verhaal : Vind je eigen weg...' 'De magische wereld van oude verhalen' kan je ontdekken welk effect de verhalen hadden op de kleuters. Levensbeschouwelijke verhalen roepen verwondering op en spreken kleuters hun fantasie aan. (Licap, 2011)

Levensbeschouwelijke verhalen als stimulans voor levensbeschouwelijke groei

Als we vanuit het werkplan Room-Katholieke Godsdienst vertrekken zien we dat door te werken met levensbeschouwelijke verhalen de vier componenten voor levensbeschouwelijke en religieuze groei gestimuleerd kunnen worden bij kinderen. Het is dan ook essentieel dat we deze vier componenten als leerkracht steeds in het achterhoofd houden.

- Fundamentele bestaanscondities (basisvertrouwen)
- Verbondenheid met zichzelf, anderen, gemeenschappen en natuur/cultuur
- Groeien in gevoeligheid voor goed en kwaad
- Verkennen van geloofstaal en groeien in symboolgevoeligheid

Door verhalen te brengen gaan kleuters zich identificeren met een rol in het verhaal. Daardoor gaan ze hun eigen belevingen beter begrijpen en hun eigenheid en hun gevoelens hier een plaats in kunnen geven. Verhalen bevatten steeds waarden. Het is dan ook belangrijk dat wij als kleuterleider deze waarden overbrengen. Kleuters kunnen deze waarden vanuit verschillende perspectieven bekijken. Er komen zo misschien zelfs waarden naar boven die de kleuters nog niet kenden. Via verhalen kunnen ze zich ook gaan inleven in een ander persoon, hierdoor wordt hun empathie tegenover een andere kleuter gestimuleerd. De kleuters ontdekken dat bepaald gedrag een effect kan hebben op anderen. Ik kan me als kleuterleidster volledig terugvinden in het belang van een goede overdracht van deze waarden, zoals ook in het werkplan wordt benadrukt. (Licap, 2011)

Jonge kinderen hebben nog wat moeite met de juiste interpretatie van religieuze verhalen en symbolen. Voor hen loopt de werkelijkheid en het magische vaak door elkaar. Zoals kinderen hun eigen verbeelding of spel niet kunnen onderscheiden van de werkelijke wereld, zo kunnen ze ook geen symbolen onderscheiden van de reële wereld. Dit wil niet zeggen dat kinderen niet met symbolen kunnen omgaan. Ze kunnen deze wel onderscheiden tot op een bepaalde hoogte. Een mooi voorbeeld daarvan is het volgende: kinderen weten en beseffen dat hun teddybeer of pop niet kan praten of niet

kan eten (net zoals elke juf of meester al wel eens heeft gemerkt tijdens een poppenspel of dergelijke), maar toch praten ze met de beer of de pop en geven ze hem of haar eten. Wat betreft de jongste kinderen en dit betreft de leeftijd 0 tot 4 jaar, spreekt Van der Vloet over een sfeer van vertrouwen. Hiermee wil zeggen dat er bij deze leeftijd een zeer grote gevoeligheid voor sfeer aanwezig is. Het emotionele klimaat waar het kind in opgroeit is dan ook heel erg belangrijk. De ervaringen die ze opdoen van jongs af aan zijn van belang voor een goede emotionele ontwikkeling. Op deze leeftijd zien kinderen hun ouders vaak als dragers van Goddelijke kenmerken. Hoe zij de eerste keer God ervaren of het godsbeeld dat ze ontwikkelen hangt nauw samen met hoe de relatie is met hun ouders. Ze hebben op deze leeftijd (vanaf ongeveer 1 jaar), een scherp gevoel voor gemoedsstemmingen en het leefklimaat. Oudere kinderen gaan dan weer net de werkelijkheid in het vet zetten. Ze gaan symbolen vrij letterlijk interpreteren. Dit is ook nodig voor hen om bepaalde zaken in verband met religie te leren begrijpen, zoals bijvoorbeeld het eucharistisch brood. Het is moeilijk te begrijpen dat dit brood geen gewoon brood is, maar het lichaam van Christus. Hier met hen over te praten is niet evident. Je moet op zoek naar een beeldende manier om het uit te leggen, zodat dit voor hen verstaanbaar wordt. Bijvoorbeeld brood is om te eten, daar leef je van; eten van het brood van Jezus betekent dat je Jezus 'opeet' en zijn kracht voelt. Hieruit maak ik op dat het interessant is om kinderen kennis te laten maken met symbolen om bij hen net symboolgevoeligheid te creëren. (Van der Vloet, 2002) (Licap, 2011)

Tijdens mijn stageperioden ondervond ik dat er weinig gewerkt werd rond religieuze of levensbeschouwelijke verhalen. Meestal beperkte dit zich tot een kort godsdienstig momentje waarbij er een tekstje of een gebed wordt voorgedragen door de leerkracht. Maar er zijn zoveel fascinerende en waardevolle verhalen vanuit verschillende religies die symboliek bevatten. Waarom zouden we kleuters en kinderen hier ook geen kennis mee laten maken? Vanuit mijzelf als leerkracht vind ik het belangrijk om kleuters te leren omgaan met de verschillende levensbeschouwelijke achtergronden. Deze kunnen een leerrijke bron zijn voor elk afzonderlijk individu en kunnen hen inzicht geven in een ander. We zijn allemaal verschillend als mens, iedereen denkt op een andere manier en dit zelfs binnen één en dezelfde religie. Het is de dag van vandaag daarom belangrijk dat we inzien dat elke mens anders is, 'uniek' is, maar dat iedereen toch gelijkwaardig is, wat ook onze culturele of religieuze achtergrond is.

De drie niveaus bij het kijken naar religieuze verhalen

Bij het lezen en hanteren van religieuze verhalen kan je deze op drie verschillende niveaus gaan interpreteren:

- 'Story'
- 'History'
- 'Transhistory'

Als je het verhaal als **'story'** gaat lezen, dan ga je het verhaal lezen als eerste taal, als waarheid. Men ziet dan niet de symboliek die zou kunnen schuilgaan in het verhaal. Men neemt letterlijk over wat er werd gelezen in het verhaal.

Als men het verhaal als **'history'** gaat lezen dan gaat men zich meer richten op de achtergrond en de tijd waarin het verhaal zich afspeelt. Men gaat zich afvragen welke geschiedenis zich achter het verhaal afspeelt. Bijvoorbeeld 'Het verhaal van de waterdrager' (een boeddhistisch verhaal) waarbij de waterdrager nog water gaat halen met emmers voor zijn meester. Bij dit verhaal gaan deze mensen kijken naar de context en de tijd waarin dit verhaal zich afspeelt. Ze gaan bestuderen welk beeld dit weergeeft over de tijd en de periode van dit verhaal.

Wanneer we het verhaal als **'transhistory'** gaan bekijken dan gaan we na wat het verhaal voor onszelf zou kunnen betekenen. Welke symboliek halen we eruit en wat is waardevol voor ons? Wat nemen en dragen we mee in ons leven van deze waarden dat hier naar boven komen. Voor mijzelf als leerkracht vind ik het belangrijk dat ik een verhaal ga lezen als transhistory. Ik haal graag de symboliek en de waarden van het verhaal hieruit, omdat dit bijdraagt tot wie ik mij wil ontwikkelen als persoon én als leerkracht. Ook wil ik de kleuters de symboliek of waarden van het verhaal overbrengen, omdat dit vaak fundamentele waarden zijn die ook zij kunnen meedragen in hun leven. (Braeckmans, 2013)

'Life of Pi' als bron voor het aanbrengen van levensbeschouwelijke verhalen

'Life of Pi' is een inspirerende film. De film sleept je twee uur lang mee in een prachtig verhaal waar magie zich weeft doorheen de werkelijkheid. De muziek bij het begin van de film neemt je direct mee. De sfeer is heel dromerig en zweverig. Elke zin die uitgesproken wordt, lijkt belangrijk te zijn. Hierdoor wil je over elke zin nadenken om te weten wat deze nu net inhoudt. In de film vertelt Pi over zijn kennismaking met het hindoeïsme. Hij zegt dat niemand God kent tot hij geïntroduceerd wordt aan God. Zijn mama introduceerde hem allereerst in het hindoeïsme. In de film komt aan bod welk effect de verhalen die zijn mama vertelde op hem hadden. Hij zag de verschillende goden uit het hindoeïsme als een soort van superhelden. Ook hier kan je de magie aanvoelen. Dit wordt weergegeven alsof je in een andere wereld terecht komt. Deze beelden maken zelfs een volwassen persoon zoals mij sprakeloos. Op een iets latere leeftijd komt Pi in contact met God en Jezus. Hij komt terecht in een kerk waar hij water krijgt van een priester. De sfeer van het christendom wordt op een serene manier weergegeven. Hij vraagt aan de priester waarom dat iemand zijn zoon aan het kruis laat sterven en dit voor de zonden van andere mensen. De priester vertelt dat God onbereikbaar was voor de mensen en dat hij daarom iemand stuurde die wel tastbaar was. Hij wou de mensen het leed tonen bij zijn zoon, zoals het leed ook aanwezig kan zijn bij een naaste. Hier wil ik even terug verwijzen naar het beeldende aspect waar Van der Vloet over spreekt, namelijk symboliek verduidelijken en zo verstaanbaar maken voor een kind.

Een tijd later introduceerde Allah zich tot Pi. Ook hier wordt de sfeer van de religie islam weergegeven. Dit gebeurt door beelden van biddende gelovigen en geluiden die typisch zijn voor de islam. Hierover zegt Pi dat de geluiden en woorden hem dichterbij tot God brachten. De grond die hij raakte, werd heilige grond en hij vond er een gevoel van sereniteit en broederschap. Pi gelooft in de verschillende levensbeschouwingen die op zijn pad komen. Elke levensbeschouwing wordt in de film door een bepaalde sfeer weergegeven met behulp van meeslepende muziek, beelden (bijvoorbeeld de manier waarop de oceaan getoond wordt) die duizend-en-één gevoelens naar boven brengen en zinnen die je steeds dieper doen nadenken over de betekenis ervan. Pi is continue aan het worstelen met zichzelf waarbij hij 'letterlijk' en 'figuurlijk' het hoofd boven water probeert te houden. (Magee, 2012)

De gevoelens, of emoties, die Pi overmannen worden duidelijk aan de hand van de beelden, de tekst en de muziek. Door deze film beseft je pas hoe krachtig de combinatie van al deze elementen kan zijn en welk effect dit heeft terwijl je kijkt. Daarom is het zo belangrijk om sfeer te scheppen bij het vertellen van een verhaal naar kinderen toe. Op die manier kunnen ze het volledig beleven alsof ze zelf in een magische wereld zijn binnengestapt. Hieronder bespreek ik daar ook twee specifieke voorbeelden van. (Magee, 2012)

Een eerste voorbeeld uit de film is de symbolische betekenis van Richard Parker, de tijger die tevoorschijn komt in een extreme situatie. De tijger representeert een kant die Pi waarschijnlijk nooit in zichzelf had gezien. Pi levert hier een gevecht tegen zichzelf levert om te kunnen overleven. Hij vecht tegen de waarden en normen die hij normaal hanteert. Een tweede mooi voorbeeld is het moment waarop het lijkt dat Pi zweeft op het water. Hij kan nergens naartoe, er is geen uitweg. Door een pakkend beeld in de film lijkt er geen horizon te zijn. Het water is een weerspiegeling van de lucht waardoor de lucht en het water één groot geheel vormen.

In het algemeen worden de natuurfenomenen in de film 'Life of Pi' zo prachtig weergegeven dat de onwerkelijkheid soms door de werkelijkheid lijkt te stromen. Op het einde van de film vertelt Pi een tweede versie van zijn verhaal, waarin geen magische momenten meer voorkomen, enkel de rationele gruwelijke gebeurtenissen. De vraag die ik mij hierbij stel, is: Zorgen wonderlijke verhalen vanuit deze 'andere' wereld ervoor dat we sommige gebeurtenissen meer kunnen plaatsen en pijnlijke dingen beter kunnen verdragen? (Magee, 2012) (Martel, 2004)

Pi :

*Can I ask you something?
I've told you two stories about what happened out on the ocean.
Neither explains what caused the sinking of the ship.
In both stories the ship sinks, my family dies and I suffer.
So which story do you prefer?*

Reporter :

*'The one with the tiger,
that is the better story'.*

Pi :

Thank you, and so it goes with God.
(Magee, 2012)

Kennis van andere religieuze culturen voor later

Levensbeschouwelijke verhalen inzetten lijkt de dag van vandaag op het eerste zicht niet evident. Toch kan het net kinderen positief stimuleren in functie van hun latere ontwikkeling. Er zijn de laatste tijd heel veel negatieve gevoelens gekoppeld aan religie. Er worden gruwelijke daden uitgevoerd in naam van religie. Veel mensen voelen zich hierdoor onbegrepen en schamen zich voor datgene waar zij in geloven. Anderen voelen zich dan weer angstig of bedreigd door datgene dat voor hen onbekend is. Dit zorgt voor onderlinge wrevel.

Vooraf de religie islam krijgt het zwaar te verduren de laatste jaren en zeker de laatste maanden door onder meer de oorlog in Syrië en de vluchtelingencrisis. Deze religie krijgt tegenwoordig al snel de stempel 'gewelddadig' omdat sommige mensen misdadige feiten uitvoeren in naam van deze godsdienst. Hierdoor komt het tot conflicten tussen verschillende maatschappelijke groeperingen. Terrorisme zaait angst, angst zaait verdeeldheid. Deze verdeeldheid zorgt vaak voor onbegrip en spanningen naar elkaar toe. Ik denk dan ook dat het gebruik van interreligieuze verhalen in de klas maatschappelijk relevant is. Kinderen op vroege leeftijd in contact laten komen met andere culturen door middel van verhalen kan helpen om deze problematiek op lange termijn te ontmijnen. Ook de minister van onderwijs, Hilde Crevits, geeft aan dat we extremisme reeds moeten aanpakken op de schoolbanken. Ze pleit voor interculturele waarden die gerespecteerd moeten worden en wil dat deze competenties opgenomen worden in de eindtermen. Een mogelijke methodiek om deze competenties te realiseren is het gebruik van van interreligieuze verhalen die worden overgebracht van jongs af aan. (Amkreutz, 2016)

Hoe kunnen we nu intercultureel gaan werken met kinderen? In het artikel 'Een blik over de grens' wil men aantonen dat de huidige diversiteit vraagt om een aanpak waarbij de nodige interculturele competenties worden aangemoedigd en gestimuleerd. Het is nodig om al van jongs af aan hierrond te werken, zodat kinderen hier snel vertrouwd mee geraken. De vraag is of we voldoende voorbereid zijn op de diversiteit in onze huidige samenleving. Daarom moet er intercultureel onderwijs worden gegeven. Dit wil zeggen dat er in het onderwijs moet worden stilgestaan bij talige en culturele diversiteit binnen het schoolgebeuren of in onze maatschappij. Vanuit het onderwijs is er nood aan expertise in verband met intercultureel onderwijs. In 2010 werd

daarom een nieuw leerplan rond taalbeschouwing opgestart. Hieronder valt het domein (inter)culturele gerichtheid waarmee men leerlingen wil laten open staan voor diversiteit. Binnen dit domein gaat men zich niet enkel richten op kennis, vaardigheden en attitudes, maar ook op de wil om sociale relaties aan te gaan met anderen. Hierdoor wordt er rekening gehouden met culturele verscheidenheid. (Lefebve, 2014)

Men wil door dit plan een positieve houding creëren tegenover taal en een attitude van respect en interesse ontwikkelen voor de eigen cultuur en die van anderen. Het leerplan geeft hier enkele suggesties om naar de eindcompetenties te streven, maar deze suggesties zijn vaak nog te beperkt. De hogeschool Vives nam dan ook het initiatief om dit verder uit te werken vanuit de opleiding kleuter- en lager onderwijs. Ze ontwikkelde een thema rond interculturele gerichtheid (2011-2012 en 2012-2013). De hogeschool ging hiervoor op zoek naar concrete leermiddelen om aan de slag te gaan. Ze lieten kinderen kennis maken door middel van talensensibilisering. De bedoeling hiervan was om hen op een positieve, speelse manier in contact te brengen met taaldiversiteit. Niet enkel de activiteiten spelen hierbij een rol, maar ook de inrichting van de klas kan erg veel opbrengen. Het lokaal wat sfeer geven door middel van (inter)cultureel materiaal kan kinderen een positief gevoel geven. Je kan ook ouders hier deel van laten uit maken door ouderbetrokkenheid te stimuleren op je school. Vanuit dit thema organiseerde Vives activiteiten voor ouders met als specifiek doel het bereiken van anderstalige ouders. (Lefebve, 2014)

Dit alles zorgde ervoor dat kinderen vanuit een andere cultuur of talige achtergrond zich veel beter gingen voelen in de (Kelchtermans, Professioneel zelfverstaan, 2015)e klas. Hun welbevinden steeg hierdoor aanzienlijk. (Inter)culturele gerichtheid is voornamelijk gericht op het verruimen van de blik op anderen. Bij jonge kinderen is het voornamelijk belangrijk zichzelf eerst te kennen voor ze kunnen beseffen wat er zich bij een ander persoon afspeelt. Een belangrijk element uit dit artikel is dat we niet enkel aandacht mogen hebben voor de verschillen die zich afspelen onder kinderen, maar hen ook moeten laten ervaren welke gelijkenissen er allemaal aanwezig zijn. Uiteraard vraagt dit alles wel om een inspanning, maar door middel van kleine acties kan je soms al veel bereiken. Om hier op in te spelen in de praktijk creëerde ik bijvoorbeeld een stiltehoek waar ze de muziek van de verschillende levensbeschouwingen konden beluisteren. Dit was een klein initiatief dat een positief effect had op de kleuters. (Lefebve, 2014) (Graef, 2011)

We zetten de belangrijkste conclusies uit hoofdstuk 2 'Het belang van verhalen' nog even op een rij. Ten eerste is lezen niet alleen didactisch belangrijk voor de ontwikkeling van kinderen, maar biedt het ook voordelen wat betreft hun welbevinden, gevoelens en gedachtegang. De leraar speelt hier een zeer belangrijke rol en probeert op een goede manier de waarde en kern die het verhaal bevat tot leven te laten komen. Er zijn zoveel redenen waarom we levensbeschouwelijke verhalen zouden moeten gebruiken in de klas. Denk maar aan de magische andere wereld die je betreedt en de fantasie die hierbij komt kijken.

Als je de film 'Life of Pi' hebt gezien, weet je ineens weer waarom deze verhalen zo waardevol zijn. De combinatie van woord, beeld, muziek en sfeer kan zoveel overbrengen.

Uit de film 'Life of Pi' leerde ik ook dat we dankzij wonderlijke of waardevolle verhalen moeilijke gebeurtenissen een plaats kunnen geven. Verder neem ik mee dat kinderen inderdaad nog vaak symboliek en werkelijkheid door elkaar halen. Maar het is net door hen symboolgevoelig te maken dat ze hier in gaan groeien. Ik zou dan ook vertrekken vanuit de drie niveaus bij het kijken naar religieuze verhalen op het niveau 'transhistory' focussen, namelijk de symboliek van de verhalen achterhalen en zien wat er zo waardevol is. Op die manier kunnen we nagaan wat de kern of waarde van het verhaal net voor ons betekent als persoon. We kunnen het over eens zijn dat het aanbrengen van levensbeschouwelijke verhalen echt bevorderlijk kan zijn voor de ontwikkeling van een kind. We komen met deze verhalen ook tegemoet aan het domein interculturele gerichtheid waarbij men gaat streven naar een open en respectvolle houding en waar men de nadruk wil leggen op het aanmaken van sociale relaties onderling. (Braeckmans, 2013)

Welke levensbeschouwelijke verhalen?

De eerste vraag die ik mezelf stel is, welke concrete levensbeschouwingen wil ik in de kleuterklas aan bod laten komen en waarom? Wat is de achtergrond van deze levensbeschouwingen? Ik moet mij dus iets meer gaan verdiepen in deze levensbeschouwingen, waar ik totaal nog geen kennis van had. Maar nog een belangrijk aspect is hoe ik deze levensbeschouwelijke verhalen kan vinden? Ik heb hier voornamelijk experts aangesproken die me een introductie kunnen geven in de levensbeschouwingen die ik voor ogen had. Ik neem jullie dan ook graag mee in mijn, niet zo vanzelfsprekende, zoektocht naar verhalen. We bespreken hieronder welke verhalen net dat ietsje meer hebben, waardoor deze verhalen eruit sprongen om bij kleuters aan te brengen. In dit hoofdstuk vertrekken we opnieuw vanuit de drie niveaus die we in het vorige hoofdstuk hebben besproken: een levensbeschouwelijk verhaal bekijken als story, history of transhistory. Een laatste en belangrijke vraag is: 'Hoe moeten we deze levensbeschouwelijke verhalen nu net doorgronden?'. In de verhalen houden bepaalde sprekende symbolieken zich schuil. Ik heb getracht deze symbolieken open te leggen om de kern of de boodschap die het verhaal bevat volledig te kunnen begrijpen. Deze symbolieken heb ik expliciet naar voor laten komen in de bijhorende illustraties. In dit hoofdstuk bespreek ik eveneens waarom ik bepaalde elementen naar de voorgrond trek. (Braeckmans, 2013)

Welke levensbeschouwingen

Welke verhalen en voornamelijk welke levensbeschouwingen wil ik graag aan bod laten komen? Als we kijken naar welke grote religies voornamelijk beleden worden in onze maatschappij, zien we hier vijf grote religies naar voor treden.

Het doel van het aanbrengen van levensbeschouwelijke verhalen is in de eerste plaats elk kind het gevoel geven dat zijn cultuur, zijn godsdienst aanwezig mag zijn. Dit is belangrijk voor zijn welbevinden en identiteit. Een kind moet het gevoel hebben dat zijn of haar culturele achtergrond aanvaard wordt. Verder vertrek ik ook vanuit het idee dat het concept niet enkel nauw moet aansluiten bij de kinderen hun leef- en belevingswereld, maar ook bij hun interesses en het ervaren van een bepaalde sfeer bij deze religies. Kinderen moeten zich op één of andere manier wel steeds kunnen herkennen in verhalen, maar het is ook interessant om hen iets te laten ervaren dat ze nog niet kennen om zo hun blik te verruimen tegenover anderen en onze wereld.

Daarom koos ik voor de volgende vijf grote religies en levensbeschouwingen :

1. Boeddhisme
2. Christendom
3. Hindoeïsme
4. Islam
5. Jodendom

Boeddhisme

Het bemachtigen van boeddhistische verhalen ging vlot. Ik kwam in contact met mevrouw prof. Veronique Pochet, docent boeddhisme. Zij doceert over het boeddhisme en kon mij aan waardevolle verhalen helpen. De verhalen zijn afkomstig vanuit India en zijn oorspronkelijk geschreven in het Sanskriet. Tijdens mijn bezoek aan de boeddhistische tempel werd mij al snel duidelijk dat ook het boeddhisme vrij ingewikkeld in elkaar zit. Het boeddhisme is een levensbeschouwing die oorspronkelijk verder vloeide uit het bindoeïsme. In de tempel had ik een gesprek met de voorzitter, Van der Elst, W.. Dit gaf meer duidelijkheid over de werking van het Boeddhisme. Volgens Van der Elst, W. vindt de oorsprong van de meeste boeddhistische verhalen plaats in India. Je kan de Indische invloeden terugvinden in allerlei details. De taak van de waterdrager zou in India doorgaans de taak van vrouwen zijn. Ze dragen deze waterkruik ofwel de 'kumbha', op hun hoofd. Dit wordt dus anders weergegeven in deze tekst. Hier draagt men twee kruiken door middel van een draagstok over de schouders. Van der Elst, beweert dat astrologie een belangrijke rol speelt(de) in India en dat de waterdrager het sterrenbeeld Aquarius draagt (of zoals wij het hier benoemen: de Waterman). Water is dan ook een belangrijk gegeven in het boeddhisme. Water schenken staat gelijk aan goed doen in het leven. Daarom zal je steeds water zien terug komen tijdens de gebedsmomenten of bij een boeddhistisch tafereel.

Je kan Boeddha's terugvinden in verschillende houdingen. Aan één houding wordt volgend verhaal gekoppeld. Boeddha had bijna het pad van verlichting bekomen (het Nirwana bereiken **betekent** inzicht verkrijgen). Toch stonden kwade krachten hem in de weg om tot verlichting te komen. Daarom riep

Boeddha de aarde tot zich, om te laten zien dat hij de werkelijke Boeddha is. De ervaring in de boeddhistische tempel maakte duidelijk dat de religie boeddhisme open staat voor iedereen. Iedereen kan boeddhist worden of is het eigenlijk al. De slechte dingen die je overkomen in je leven zijn karma, waarmee men wil zeggen dat je er niets aan kan doen als iets je overkomt. Het is dat het zo moest zijn. Boeddhisme gaat over het loslaten van datgene wat slecht aanvoelt voor jou. Als je vasthoudt aan iets dat energie vreet of je ongelukkig maakt, dan is het tijd om het los te laten. Het boeddhisme is een religie waar ik al lange tijd nieuwsgierig naar was. Als ik aan boeddhisme dacht, dan dacht ik steeds aan meditatie, zen en rust. Verder had ik over deze religie weinig of geen kennis van. Volgens de subjectieve onderwijstheorie is het goed om datgene over te brengen waar je zelf achter kan staan. Het boeddhisme is een open religie en iedereen, welke achtergrond je ook hebt, is welkom in deze religie en cultuur. Hun manier van denken en redeneren sluit enorm aan bij mijn eigen subjectieve onderwijstheorie, namelijk hoe ik tegenover religie sta als leerkracht en hoe ik in het leven sta als mens. Door de kennis die ik heb gekregen over het boeddhisme, heb ik ook de motivatie gekregen om deze verhalen te gebruiken in de klas. (De Vries S. , 2003; Zwi Kanner, 1977) (Van der Elst, 2016)

Het verhaal: 'De waterdrager'

Mijn voorkeur gaat uit naar het verhaal van 'De waterdrager' (zie bijlage). Bij het lezen en het uitkiezen van de boeddhistische teksten ondervond ik een sterke verbeeldende kracht. Ik had dan ook vrij snel een idee wat voor prent ik hierbij wou creëren. Het verhaal is ook qua verhaallijn vrij gemakkelijk om te vertalen naar kinderen toe, zodat het voor hen verstaanbaar is. In het verhaal van de waterdrager vind ik het belangrijk om in de illustratie boeddhistische invloeden naar voor te laten komen. Voor de juiste sfeer te laten doorschemeren heb ik voornamelijk voor de kleuren oranje, geel en de elementen bloemen, een dot in het haar (zoals Boeddha) en een gewaad zoals de boeddhistische monniken gekozen. De belangrijkste elementen die aan bod komen, zijn de kruiken. In deze illustratie staat de barst in de kruik centraal en springt in het oog welk effect het water uit de kruik op de bloemen heeft. Door de waterdrager met zijn rug naar de lezer toe te keren komt er wat mysterie in de prent. Kinderen kunnen op deze manier ook hun eigen verbeelding aanspreken en hun fantasie laten werken. Zou het een man zijn? Of net een vrouw? Bloemen en water zijn ook belangrijke elementen in het boeddhisme. Deze zijn dan ook terug te vinden in de prent. Deze prent representeert voor mij een bron van leven.

Dit verhaal sluit heel erg aan bij mijn innerlijke zelf. Het gevoel dat de gebarsten kruik symboliseert, is zo herkenbaar voor velen onder ons. Iedereen ervaart een gebrek wel eens als een soort van falen. Dit verhaal draagt een speciale draagkracht richting kinderen. Zij moeten de dag van vandaag zoveel presteren en staan vaak onder druk. Dit verhaal laat net zien dat je je gebreken niet vanzelfsprekend als falen moet beschouwen. We kunnen net die kanten aanspreken bij de kleuter die hen uniek maken. Het verhaal bevat een sterke waardevolle boodschap dat hun welbevinden positief kan stimuleren. Omarm je gebreken, maar omarm vooral jezelf. Dit verhaal kunnen we aan de drie niveaus koppelen die we hebben beschreven in hoofdstuk 2. We kunnen het verhaal gaan bekijken als story en dus gewoon het verhaal als iets waargebeurd bespreken. Hiernaast kunnen we het verhaal ook in een bepaalde context gaan bekijken, namelijk op het niveau van history. Vanuit dit kader kunnen we bijvoorbeeld aandacht hebben voor het feit dat men vroeger inderdaad waterdragers had, maar dat dit werk voornamelijk door vrouwen werd verricht. We kunnen kijken of het beeld uit het verhaal klopt met de tijd waarin het verhaal is geschreven of aan de hand van bepaalde elementen te weten komen uit welke tijd het verhaal stamt. Vanuit mijn visie als kleuterleerkracht ga ik het verhaal voornamelijk uitdiepen op het derde niveau, namelijk als transhistory. Ik zal bespreken wat de mogelijke symboliek is achter het verhaal en wat het voor ons als 'mens' kan betekenen. (Pochet, 2015)

Korte omschrijving van de 'Waterdrager'

De waterdrager haalt voor zijn meester elke dag twee kruiken/emmers water uit de rivier. In één van de twee kruiken zit een barst. De kruik is erg beschaamd over zijn barst en voornamelijk over het feit dat hij daardoor zoveel water verliest. Op een dag barst hij in tranen uit en stort zijn hart uit bij de waterdrager. Hij vertelt de waterdrager dat hij zich geneert, omdat hij zoveel water verliest. De waterdrager wijst de waterkruik erop dat het helemaal niet erg is om water te verliezen. Hij vertelt de kruik dat dankzij het water dat uit zijn barst loopt langs de zijkant van het pad zoveel mooie bloemen groeien. Daardoor kan de waterdrager elke dag verse bloemen plaatsen op de tafel van zijn meester.

Symboliek van de 'Waterdrager'

Ik focus op de kruik met de barst als symboliek in het verhaal. Wat we hieruit kunnen meenemen naar kinderen toe, is het feit dat iedereen zijn kwaliteiten heeft, maar ook zijn beperkingen. En dat beperkingen ook schoonheid in het leven kunnen brengen. Dit is mooi, want de ene persoon zijn kwaliteiten vullen de andere persoon zijn tekortkomingen aan en omgekeerd. Er valt steeds van elkaar te leren. We kunnen de kleuters laten ervaren dat bepaalde eigenschappen je uniek maken en dat dit net mooi is. (Pochet, 2015)

Het christendom sluit aan bij de wijze waarop ik zelf opgevoed ben, thuis en op mijn lagere en middelbare school.

Ik neem uit deze religie nog steeds waarden mee die ik wil hanteren als ik zelf les ga geven. Christelijke verhalen kunnen kinderen bewust maken van de waarden en symboliek die hierin schuilt. Wat maakt een mens tot christen? Hierop is al één groot antwoord, namelijk Christus zelf. Deze Christus wordt ook wel, vanuit de historische werkelijkheid Jezus genoemd. Jezus is de centrale figuur in het christendom die naar ons werd gezonden door God (onze Vader). Hij is het grote boegbeeld van het Nieuwe Testament en de evangeliën. Christus wordt geassocieerd met dopen, lijden, sterven en nieuwe leven. Dit wordt verbeeld met een viering en een maaltijd, de eucharistie. Het belangrijkste symbool van het christendom of het symbool waar Jezus aan gekoppeld wordt is het kruis.

De Bijbel is al gekend door de meeste kinderen en deze verhalen worden regelmatig geïntegreerd in een thema of in de les. Maar er zijn nog andere christelijke waardenverhalen. Verhalen die ikzelf ook nog niet kende en die ik wat verder wou verkennen en uitdiepen. Ik heb mij gefocust op een verhaal dat te maken heeft met Franciscus van Assisi. Franciscus van Assisi was een man die leefde tijdens de Middeleeuwen en afstand deed van al zijn bezittingen. Hij koos voor een vrome, eenvoudige manier van leven. Hij deed dit omwille van een visioen dat hij in 1206 had gekregen van Jezus Christus met als boodschap dat hij de 'vervallen kerk weer moest helpen opbouwen'. Ondanks dat Franciscus van Assisi in een veel latere tijdperiode leefde dan Jezus Christus, wordt hij wel degelijk met Christus geïdentificeerd. Dit omwille van het eenvoudige, armoedige leven dat hij leidt (lijdt), een belangrijke waarde die Christus ook voorstond. Hij heeft eveneens respect voor dieren en spreekt vaak tot hen. (Küng, 2009)

Het verhaal: 'Franciscus van Assisi en de wolf van Gubbio'

Via mijn promotor, P. Tutenel verkreeg ik twee teksten over Franciscus van Assisi. Deze teksten komen van een docent uit Louvain-La-Neuve. Ook dit verhaal sprak sterk tot mijn eigen verbeelding. Toen ik het verhaal de eerste keer las, kwam de wolf mij heel agressief over. Een woeste wolf die een hele stad in zijn greep had, zag ik ook tot de verbeelding van de kinderen spreken. Ik wou dit dan ook graag zo laten overkomen in mijn illustratie. Door de nacht te schilderen bij de zwarte wolf komt dit nog meer bedreigend over. De ogen van de wolf staan niet zozeer kwaad, maar eerder triest in de illustratie. Ik dacht eerst heel woest uitzienende ogen te schilderen, maar als je doorheen het verhaal kijkt, kom je tot het besef

dat de wolf eerder een triest, dan een woest figuur is. De wolf komt mij over als iemand die, omdat hij geen andere uitweg ziet, begint te moorden en te verwonden om te overleven. Verder wou ik er ook de stadsmuur in verwerken die volgens mij de kloof tussen de wolf en de bevolking van de stad in stand houdt. Ik ondervond wel wat moeilijkheden bij het tekenen van de wolf.

Ook hier kunnen we ons verhaal gaan interpreteren aan de hand van de drie niveaus. Het verhaal over de wolf kunnen we weer heel letterlijk gaan nemen, Sint-Franciscus die de woeste aanvallende wolf trotseerde en een poot uitgereikt kreeg (story) of we kunnen gaan kijken naar de achtergrond van het verhaal, de periode waarin het verhaal geschreven is (history). De stadspoort en muren waar men over spreekt, zijn niet zo verwonderlijk als je weet uit welke tijd het verhaal afstamt, namelijk de Middeleeuwen. Op dat moment waren er veel steden die ter bescherming over stadsmuren beschikten. De symboliek van het verhaal (transhistory), bevat een heel mooie kern, waardoor we enkele belangrijke waarden kunnen overbrengen naar kinderen toe, zoals verbondenheid.

Korte omschrijving van 'Franciscus van Assisi en de wolf van Gubbio'

De stad Gubbio wordt geteisterd door een woeste wolf. Hij vermoordt en verwondt iedereen die hij tegen komt of die het tegen hem tracht op te nemen. Toen kwam Franciscus van Assisi langs in de stad. Hij luisterde naar de mensen hun ongerustheid. Ondanks het protest van het volk ging Franciscus van Assisi naar de wolf. Hij sprak de wolf rustig toe. Franciscus zei dat het gedaan moest zijn met moorden. Hij maakte een afspraak met de wolf dat hij in ruil voor eten deze mensen geen pijn meer mocht doen. De wolf gaf zijn poot als erewoord. De mensen gaven de wolf eten en het dier leefde de rest van zijn leven in de stad. Toen de wolf uiteindelijk stierf, waren de mensen zelfs droevig, want ze waren aan hem gehecht geraakt. (Onderwijs N. K., 2014)

Symboliek van 'Franciscus van Assisi en de wolf van Gubbio'

De poot van de wolf, de stadsmuur en de wolf zijn krachtige symbolen. Zowel achter de wolf, de stadsmuur als het geven van zijn poot kan een symboliek schuilen. De wolf zou kunnen staan voor een mens, eventueel een ex-soldaat, die moordt en verwondt om aan voedsel te geraken. De stadsmuur kan dan weer staan voor enerzijds veiligheid (het beschermen van de mensen) of net een afbakening of een kloof tussen de mensen van de stad en de wolf. De poot van de wolf staat dan weer voor zich verbonden te voelen met anderen en een verbintenis aan te gaan. (Onderwijs N. K., 2014)

Hindoeïsme

Hindoeïsme is een religie waar ik nauwelijks iets van kende of wist wat ik hier nu juist bij kon voelen. Ook het opzoekwerk over deze religie ging vrij moeizaam tot ik een boek in de bibliotheek terug vond, namelijk het 'Handboek Hindoeïsme'.

Dit hielp me om wat meer greep te krijgen op deze eeuwenoude religie. Het is één van de oudste religies ter wereld en de religie waaruit het boeddhisme is uit verder gevloeid. Maar wat is nu juist het hindoeïsme? (Jansma, 2010)

‘Zijn dagelijks leven
is zijn hele leven lang,
van het moment dat hij opstaat
tot het moment dat hij naar bed gaat,
een eerbetoon aan de geestelijke wereld’.
(Jansma, 2010)

Het woord hindoeïsme is veel te beperkt voor wat deze religie inhoudt. Hindoeïsme is het moderne woord voor sanatana dharma : ‘eeuwige religie’. Dit is hoe de Hindu’s zelfs hun religie benoemen. Het woord Hindoe is afkomstig van het woord India of Indus. Het werd gebruikt door de bevolking uit de westerse wereld, als benaming voor de mensen dat zij aantreffen bij en voorbij de rivier ‘Indus’. Deze rivier ontspringt aan de voet van de berg Kailas in Tibet. Dit is de meest heilige berg van zowel hindoes, boeddhisten als Jains. In heel dit gebied speelt zich al eeuwenlang een historiek af van verschillende culturen, rassen, volkeren en religies. Deze beïnvloeden elkaar of vloeiden uit elkaar in meerdere takken. De religie hindoeïsme is niet opgericht of gesticht vanuit één inspirerende figuur (zoals vb. Boeddha in het boeddhisme). Het hindoeïsme dateert dan ook van duizenden jaren terug, het is minstens vijf millennia oud en waarschijnlijk nog ouder. Tot de komst van de Islam waren er twee hoofdstromingen in het Indiase cultuurgebied. Het Indiaas cultuurgebied omvat: Afghanistan, Pakistan, Nepal, Tibet en Bhutan, maar ook de Zuidoost-Aziatische landen t.e.m. Indonesië, China en Iran dat zich nog verder uitbreidde richting het westen. Een mooie uitspraak waar ik mij volledig in kan vinden, gaat dan ook als volgt: ‘Er zijn evenveel Godsdiensten als mensen’. (Jansma, 2010) Bij het Hindoeïsme is dit zeker het geval. Deze religie is zeer moeilijk te doorgronden. Al vind ik persoonlijk dat dit geldt voor elke persoon, elke religie waar dan ook ter wereld. Twee mensen denken immers nooit volledig hetzelfde. Iedereen bouwt zijn eigen religie. (Jansma, 2010) (De Vries S. , 1999)

Het verhaal: 'De jongen met het olifantenhoofd'

Ondanks dat ik niet zoveel kennis had over het hindoeïsme was er toch een specifiek verhaal dat ik ontdekte in het boek 'Goden, Engelen en helden' van Janny van der Molen, dat tot mijn verbeelding sprak. Dit verhaal heet 'De jongen met het olifantenhoofd'. Ik koos voor dit levensbeschouwelijke verhaal omdat dit verhaal weerom sterk tot de fantasie van kleuters en kinderen kan spreken. Tijdens het maken van mijn tekening wou ik voornamelijk de algemene sfeer rond het hindoeïsme weergeven. De prenten of illustraties die je overal tegen komt, hebben steeds een vreemd effect op mensen. Deze godsbeelden komen soms wat bizar over, maar trekken daarom ook net onze aandacht. Ik vond het belangrijk dat

Ganesha hier in beeld komt, omdat ik er vanuit ga dat kinderen deze gedaante heel fascineerd zullen vinden. In het verhaal komt Ganesha als een heel sterke persoon over. Dat wou ik ook zo laten overkomen in de afbeelding. Als je prenten of illustraties opzoekt of de hindoeïstische tempel in Antwerpen bezoekt merk je dat deze levensbeschouwing heel veel kleuren weergeeft in zijn beelden. Deze rijke kleuren probeerde ik dan ook te laten terug komen in mijn illustratie. Om dit verhaal als story te gaan bekijken, als een waargebeurd verhaal, is wat moeilijker door het hoog mythologisch gehalte. Maar het is ook moeilijk om te weten te komen waar het verhaal zich nu net situeert binnen de geschiedenis. De reden hiervan is dat het Hindoeïsme zover terug gaat in de tijd en zo complex in elkaar zit dat het moeilijk is om te weten waar nu net welk verhaal vandaan komt. Als we het verhaal als transhistory gaan bekijken, dan kunnen we wel bepaalde symbolen sterk naar voor zien treden zoals de stok van Ganesha, maar ook het olifantenhoofd. (Van Der Molen, 2007)

Korte omschrijving van 'De jongen met het olifantenhoofd'

De godin Parvati wil zeer graag een kind, maar haar man, de god Shiva, is steeds op reis en heeft hier geen tijd voor. Hij komt ook vaak ongevraagd haar badkamer binnen gelopen terwijl zij met haar vriendinnen wil baden. Parvati kan dit niet appreciëren. Op een dag besluit ze om een jongen (een zoon) te maken. Hij heet Ganesha. Ganesha krijg van zijn moeder een stok en zal haar met deze stok beschermen. Terwijl hij de wacht houdt voor de deur van de badkamer komt Shiva thuis. Hij beveelt de jongen om de deur te verlaten. Ganesha weigert dit meermaals en het komt tot een gevecht. Hierbij geraakt Ganesha zijn hoofd kwijt. Parvati is razend. Ze vernielt alles en iedereen die ze tegen komt. Shiva knielt en smeekt haar te stoppen en zegt

dat hij er alles aan zal doen om het weer goed te maken. Hij beveelt zijn kompanen om zo snel mogelijk op zoek te gaan naar een vervanghoofd, het eerste dat ze tegen komen. Het eerste levend wezen dat ze tegenkomen is een olifant. Ze nemen het hoofd van de olifant en Shiva brengt de jongen zo weer terug tot leven. En zo ontstond de jongen met het olifantenhoofd: de god Ganesha. (Van Der Molen, 2007)

Symboliek van 'De jongen met het olifantenhoofd'

De symbolen in dit verhaal zijn de stok van Ganesha en het hoofd van de olifant. De stok van Ganesha dient om zijn moeder te beschermen. Ganesha en zijn stok staan voor kracht en bescherming, maar ook voor trouw, loyaliteit en toewijding naar zijn moeder toe. Het hoofd van de olifant kan op vele manieren geïnterpreteerd worden, maar voor mij persoonlijk staat dit voor nieuw leven of een herkansing. Het hoofd kan misschien ook geïnterpreteerd worden als een teken van berouw. (Van Der Molen, 2007)

Islam

Tijdens gesprekken met de docent 'Islam' van de hogeschool Thomas More Mechelen en met een goede vriend die als godsdienst islam heeft kwam ik stilaan wat meer te weten over deze godsdienst. De islam beschikt over ook heel wat inspirerende verhalen die kinderen en mensen innerlijk iets kunnen bijleren. Er zijn ook prachtige handelingen tijdens het uitvoeren van het gebed. De organisatie van de islam is anders dan de kerkorganisatie in het christendom. De belangrijkste organisaties bij hen zijn de instituten waar godsdienstleraren en predikanten worden opgeleid. Het Arabische woord voor deze afgestudeerden is 'Ulama', wat hetzelfde betekent als 'geleerde'.

In het boek: 'Nieuwe inleiding tot Islam' kwam ik een interessante these tegen in verband met wetenschappelijke stellingen, namelijk dat die controleerbaar zijn. Wetenschappelijke stellingen kunnen na een tijd achterhaald zijn, omdat er regelmatig nieuwe feiten opduiken. Daarentegen is dit wel anders voor godsdienst. Na een halve eeuw zijn de teksten in de Koran of Bijbel nog steeds actueel. De evolutie van de laatste jaren is ook dat iedereen vaak zijn eigen interpretatie geeft aan dat wat hij/zij gelooft. Men spreekt bij godsdienst over een kern die niet kan worden 'gefalsificeerd'. Daarmee wil men zeggen dat de kern van een verhaal niet achterhaald kan worden. Het kan wel verschillende kernen of symbolieken bevatten, maar het verhaal blijft wel nog steeds het verhaal. Godsdienst is niet 'controleerbaar'. Er is geen waar of onwaar, want het hangt steeds af van hoe je er zelf naar kijkt of het opvat.

Je hebt in de islam enerzijds de islamitische gedragsleer. De islamitische gemeente is ontstaan door God en overgebracht door zijn 'apostel' of 'profeet' Muhammad. De gedragsleer wordt vrij letterlijk genomen. De islam nam volgende joodse stelling van de geleerde Favius Josephus over: 'De Goddelijke wetgever heeft zelfs niet het kleinste detail over willen laten aan de willekeurige beslissingen van hen voor wie zijn wet is bestemd'.

De specifieke intellectuele achtergrond van de islam is zich meer gaan aansluiten bij het joods geloof, wat soms verbazing opwekt bij de Westerse wereld. Voorbeelden hiervan zijn het ritueel van het handen wassen, erfrecht, toiletgebruik, en voedingswetten. Deze worden allemaal mee betrokken in hun religie. Het is voor de Westerse wereld moeilijk om te vatten dat deze culturele achtergrond als 'bindende' kracht samenhangt met het geloof. Naast de gedragsleer heb je nog de islamitische geloofsleer. Deze gaat uit van één God. Dit is de God van onder andere aartsvader Abraham. Het Arabische woord voor God is Allah. Deze benaming geldt niet enkel voor moslims, maar ook de Arabischsprekende joden en christenen gebruiken het begrip Allah voor God. De letterlijke vertaling van Allah is dan ook: er is maar één God.

Omwille van de huidige actualiteit zijn er zoveel redenen die ik zou kunnen aanhalen om kinderen te laten kennis maken met de religie islam. Tijdens mijn stages de afgelopen jaren ontdekte ik dat er kinderen uit verschillende culturen aanwezig zijn in de klas. We leven in een pluriforme samenleving, waarbij iedereen het recht zou moeten hebben om zijn eigen geloof te hanteren. Islam is een religie die bij heel veel kinderen aan bod komt thuis en met de vluchtelingenstroom zal dit enkel nog uitbreiden.

We kunnen nu eenmaal niet om de problematiek die zich de dag van vandaag afspeelt. Ik denk dat de inzet van diverse levensbeschouwelijke verhalen bevorderlijk kan zijn om begrip en verbondenheid onder elkaar te gaan creëren. (Jansen, 1998)

Het verhaal: 'De mantel en de Kaäba'

Ik bekwam dit verhaal via de docent 'Islam' van de hogeschool Thomas More Mechelen. Hij nam de tijd om met mij tijdens een gesprek op zoek te gaan naar verhalen die ik zou kunnen vertalen naar kinderen toe. Hij vertelde twee prachtige verhalen waarvan ik datgene heb gekozen dat heel speciaal aanvoelde voor mij en waarvan ik ook denk dat het tot de verbeelding van kinderen zal spreken. Het verhaal dat ik heb gekozen, heeft een waardevolle inhoud met betrekking tot samenwerking en verbondenheid. Aangezien de mantel in dit verhaal de symboliek is waar alles om draait, wou ik deze zeker in beeld brengen. Ik laat deze zeker in beeld brengen. Ik laat deze zeker in beeld brengen, maar tegelijkertijd geef ik ook de

sfeer van de islam weer. Op een foto van Mekka zag ik dat rond de zwarte kubus een grote muur was met torentjes die hier bovenuit steken. Zo sluit de illustratie aan bij het werkelijkheidsbeeld, waar sommige kinderen misschien al eens mee in aanraking zijn geweest. Vanuit het niveau van transhistory kunnen we hier een prachtige symboliek uithalen die verbondenheid uitstraalt. (Essabane, 2016)

Korte omschrijving van 'De mantel en de Kaäba'

De Kaäba (de zwarte kubus in Mekka) moet heropgebouwd worden. Zodra dit gebeurd is, ontstaat er zware ruzie tussen de verschillende clans (families). Wie krijgt de eer om de Kaäba op de steen te plaatsen? Wanneer de profeet Muhammad voorbij komt spreekt men hem aan. Muhammad werd als een zeer wijze man beschouwd en daarom vroegen zij hem om raad. Muhammad moest diep nadenken, want als hij één clan zou kiezen, zou er zeker ruzie ontstaan. Hij plaatste zijn mantel onder de Kaäba (de kubus), zo kon iedereen een stuk van de mantel nemen en allemaal samen de kubus op de steen plaatsen. (Essabane, 2016)

Symboliek van 'De mantel en de Kaäba'

De symboliek in dit verhaal bevindt zich voor mij in de mantel. De mantel die de profeet Muhammad aanbiedt, zorgt ervoor dat iedereen gaat samenwerken en zich verbonden voelt. Doordat iedereen kan helpen, voelt iedereen zich evenwaardig en wordt de verdeeldheid overwonnen. (Essabane, 2016)

Het jodendom

Het jodendom is ook een heel erg oude religie en bevat een heel rijke geschiedenis. De joden hebben een rijke bron aan verhalen, maar het is een cultuur en religie waar ik mij niet echt in thuis voelde. Daarom ging op zoek naar een boek dat mij wat informatie kon verlenen over het jodendom. Zo kwam ik terecht bij het boek 'Geschreven Leven: een inleiding tot het jodendom'. Het jodendom lijkt op het eerste zicht niet zo toegankelijk voor iedereen. Enerzijds zegt men dat iedereen die geboren is uit een joodse moeder of op de officiële wijze tot het jodendom is overgegaan zich als jood mag beschouwen. Toch zijn er ook mensen met een joodse vader en een niet-joodse moeder die zich joods voelden. Sommigen hanteren andere regels. Zo laat men in Israël immigranten toe op grond van de 'wet op de terugkeer'. Joden over heel de wereld hebben de mogelijkheid om staatsburgers van Israël te worden. Hiervan is de eenvoudigste definitie: 'een jood is iemand die zich een jood voelt'.

Het jodendom blijft een complexe zaak. Bekering tot deze godsdienst is niet vanzelfsprekend. Het draait niet enkel om een religie, maar ook om een nationaliteit. Dit geldt al meer dan 2000 jaar. Niet elke jood belijdt de joodse religie. Joden zijn geen ras zoals de nazi's tijdens WOII beweerden, maar het is wel een volk.

Ondanks het jodendom vaak gelinkt wordt aan een jarenlange tragische achtervolging en pijn, is het een vrolijke religie die voornamelijk draait rond levensvreugde en levensaanvaarding.

Wanneer tijdens de Sjabbat (de wekelijkse rustdag) de kidoesj (de zegening) wordt uitgesproken na het uitdelen van de bekers met wijn, wordt er naar elkaar het volgende uitgesproken: 'lechajim' Dit wil zeggen 'op het leven'. De Tora staat dan ook voor 'kiezen voor het leven' i.p.v. kiezen voor de dood. Dit is het tegenovergestelde van het christendom. Christenen gaan net bidden tot de gekruisigde Jezus die eigenlijk staat voor pijn en lijden aan het kruis. Bij het jodendom spoorde Mozes het volk net aan om voor het leven te kiezen (zoals in de Tora geschreven staat). (Smelik, 2012)

'Ik roep vandaag tegen jullie de hemel en de aarde tot getuigen :
 Het leven en de dood heb ik u voorgehouden,
 De zegen en de vloek!
 Kies dan het leven,
 Opdat gij leeft, gij en uw nageslacht'.
 (Smelik, 2012)

Het verhaal: 'Het ondankbare hert'

Tijdens mijn zoektocht naar een verhaal vanuit het jodendom kwam ik terecht bij een boekje: Joodse volkssprookjes. Ik doorbladerde de verhalen en mijn oog viel op het verhaal van het ondankbare hert. Hoewel het verhaal vrij moraliserend kan overkomen, zit er toch ook een belangrijke waarde in. De centrale waarde in dit verhaal is volgens mij dankbaarheid. Dankbaar zijn voor datgene dat je hebt of datgene dat je beschermt en goed voor je zorgt. Voor het joodse volkssprookje baseer ik mij op een foto van een hert in het bos (zie bijlage). Ik wil zo dicht mogelijk tegen de werkelijkheid aanleunen met het hert. Ook hier vind ik het belangrijk om de symboliek naar voor te laten treden in de tekening. De belangrijkste elementen die

zeker niet mogen ontbreken, zijn het hert en de struik. Zij staan centraal in het verhaal. Ik heb de tekening zo eenvoudig mogelijk gehouden en laat voornamelijk de natuur tot zijn recht komen. De natuur representeert het leven, een centraal aspect van het jodendom.

De struik staat symbool voor bescherming. Het tracht het hert te beschermen tegen onheil. Het hert staat dan weer voor ondankbaarheid. Hij is niet dankbaar naar de struik en zijn bladeren toe voor de bescherming die hij kreeg. Ik probeerde in deze illustratie ook schaduwen aan te brengen. Als je dit verhaal de eerste keer leest, kan het vrij moraliserend overkomen. Moraliseren is uiteraard iets dat we willen vermijden in de klas. Het is niet dat we met de vinger willen wijzen naar kinderen door middel van een verhaal. Volgens mij kan je ook de andere zijde van dit verhaal zien en dit naar voor brengen. Je kan het verhaal gaan lezen als transhistory en focussen op de aspecten bescherming en (on)dankbaarheid). We kunnen kinderen meegeven dat het belangrijk is om dankbaar te zijn voor datgene dat of diegene die je verzorgt en beschermt. (Zwi Kanner, 1977)

Korte omschrijving 'Het ondankbare hert'

Wanneer de jagers op jacht zijn in het bos, probeert een hert zich angstig te verstoppen achter een struik. De struik beschermt het hert en houdt het verborgen voor de jagers die eraan komen. Dankzij de struik vinden de jagers het hert niet en lopen ze hem zomaar voorbij. Maar het hert ruikt aan de struik en begint de blaadjes op te eten. De blaadjes roepen nog dat dit niet slim is, maar toch blijft het hert verder eten. De jagers horen het hert eten en lopen op het hert af waardoor het hert gevangen wordt genomen. (Zwi Kanner, 1977)

Symboliek 'Het ondankbare hert'

De struik en het hert zijn de centrale symbolen in dit verhaal. De struik zorgt voor bescherming en waarschuwing. Het hert die de blaadjes opeet, staat dan weer voor ondankbaarheid. Ondankbaar voor datgene dat hem heeft beschermd en goed voor hem probeerde te zorgen.

Bovenstaande verhalen zijn met zorgvuldigheid uitgekozen, in samenspraak met experts die mij meer achtergrond hebben gegeven over de cultuur en het verhaal. Soms was het wel moeilijker om aan een verhaal te geraken of om wat meer te weten te komen over de cultuur, voornamelijk bij levensbeschouwingen zoals het jodendom of het hindoeïsme. Gelukkig beschikt de bibliotheek over voldoende boeken die mij hierin wat meer inzicht konden verschaffen en mij aan waardevolle verhalen konden helpen. Als je de vijf grootste levensbeschouwingen aan bod kan laten komen, dan is de kans groter dat elk kind zich hierin wel zal kunnen plaatsen. Door meer informatie hieromtrent op te zoeken krijg je meer inzicht in deze levensbeschouwing en zo voel je sterker aan welk gevoel en sfeer je naar boven wil halen met je verhaal. Elke levensbeschouwing heeft een andere sfeer en die voel je pas echt goed als je hier wat meer in gaat verdiepen. Ik ontdekte prachtige verhalen die duizenden jaren oud zijn en toch nog steeds betekenisvol kunnen zijn de dag van vandaag. Je voelt dat ze allemaal wel iets speciaal bevatten dat kinderen kan helpen in hun persoonlijke groei. (Zwi Kanner, 1977)

Vind je eigen weg : Verhalen uit de oude wereld

In dit hoofdstuk bespreek ik mijn initiatieven om deze levensbeschouwelijke verhalen tot leven te laten komen bij kinderen. Er bestaan al heel wat boeken over Bijbelverhalen en levensbeschouwelijke verhalen, maar ik ondervond tijdens mijn zoektocht naar levensbeschouwelijke verhalen toch dat er nog maar weinig op het niveau van kleuters geschreven is. Hiernaast wordt er over het algemeen slechts één levensbeschouwing besproken in een boek. Je ziet zelden verschillende levensbeschouwingen terug komen in één en hetzelfde boek. Wel vond ik het prachtige boek: 'Over Engelen, Goden en Helden' van auteur Janny van der Molen. Zij bracht prachtige verhalen vanuit verschillende religies bij elkaar in één boek. Haar boek was dan ook een bron van inspiratie om aan de slag te gaan met religieuze verhalen. Zo ontstond het idee om zelf een boek te maken met illustraties en herschreven teksten op het niveau van kleuters. Het boek moest ook bruikbaar zijn voor iets oudere kinderen. De grote vraag was natuurlijk: hoe begin je hieraan? Na het verzamelen van de levensbeschouwelijke verhalen ging ik in samenwerking met mijn goede vriend, Jannik Dirickx, die geïnspireerd was om hieraan mee te werken, op zoek naar een manier om deze teksten te herschrijven. In het deel 'Voorbereidingen' bespreek ik op welke didactische manier ik de verhalen heb trachten over te brengen naar de kleuters toe met de bijhorende reflectie. In onderstaand deel 'Zo schrijf je een kinderboek' bespreek ik hoe ons boek: 'Vind je eigen weg : Verhalen uit de oude wereld' tot stand kwam.

'Zo schrijf je een kinderboek'

'Zo schrijf je een kinderboek', het boek van de auteur Mireille Geus, bevat 20 vragen die een beginnende auteur of schrijver op weg kunnen helpen, of een steuntje in de rug kunnen geven als je even vast loopt in je gedachten. Ik bespreek hieronder een aantal van deze vragen die voor mij echt wel nuttig waren gedurende het maken van ons boek. We hadden maar een aantal vragen die voor ons van toepassing waren. Dit kwam omdat wij reeds vanuit bestaande verhalen vertrokken, waarvan sommige verhalen al duizenden jaren worden doorgegeven, generatie na generatie. (Geus, 2013)

Tijdens het doornemen van dit boek was er een belangrijke vraag die we ons moesten stellen: waar gaat het verhaal over? Of in dit geval, waar gaan 'de verhalen' over? Want we kozen ervoor om meerdere verhalen in een boek te bundelen. We vertrokken ook vanuit bestaande verhalen, verhalen over wondere werelden waarin een jongetje bestaat met een olifantenhoofd, waar waterkruiken kunnen spreken met hun waterdrager ergens in het verre India, een bloeddorstige wolf die een hele stad terroriseert, een hert dat niet zo heel erg dankbaar was voor de bescherming die hij kreeg en een man die ruzie voorkwam met de magische mantel van verbondenheid. (Geus, 2013)

Deze verhalen bevatten iets wonderlijk. Ze willen ons een specifieke symboliek meegeven waar een mooie waarde achter schuilt. Ze worden al duizenden jaren doorgegeven van generatie aan generatie en het zijn, op zijn zachtst uitgedrukt, toch wel verhalen die apart en uniek zijn. De bedoeling van

ons boek is kinderen en volwassenen te introduceren in de wondere wereld van religie. We willen kinderen al vanaf jonge leeftijd in contact laten komen met diverse culturele en religieuze achtergronden, zodat zij later met een open houding naar elkaar kunnen toegroeien en begrijpen. Ons doel is dan ook om deze bestaande levensbeschouwelijke verhalen om te toveren tot wonderlijke verhalen op kinderniveau, waarbij we de bijzondere waarden en symbolieken naar de voorgrond willen laten treden. Een andere vraag was dan weer welk genre zouden we op het boek kunnen kleven. Dit ligt voor een religieuze verhalenbundel toch wel wat anders. Het is allereerst een levensbeschouwelijke genre, maar toch kan het ook nog linken aan verschillende andere genres. Het is dus een soort van mengvorm van verschillende genres. (Geus, 2013)

Naast de genres kan je verhalen ook op verschillende manieren of niveaus gaan bekijken. We kunnen deze verhalen gaan lezen als transhistory (de symboliek en de kern achterhalen), maar eveneens als history. Want uiteindelijk zit er vaak een gedeeltelijke waarheid in deze verhalen, omdat ze uit een bepaalde historische periode stammen. Als je de historische elementen gaat bestuderen, dan kan je daar vaak uit opmaken in welke periode deze verhalen ongeveer tot leven zijn gekomen. Ze zijn geschreven in bepaalde regio's of op bepaalde plaatsen, in een tijd waar toen andere levensgewoonten, normen en waarden golden. Verder komen er in de verhalen symbolieken aan bod (transhistory) die door iedereen anders geïnterpreteerd kunnen worden. Verder is het genre fantasie ook wel zeer aanwezig in deze verhalen. Er zijn verhalen met dieren, met sprekende waterkruiken, met een jongen die kan leven met een olifantenhoofd, een geestelijke die kan spreken met een wolf en een wijze man die door zijn mantel te gebruiken verdeeldheid oplost onder verschillende stammen. Ook op educatief niveau kunnen we vaststellen dat kinderen uit deze verhalen bepaalde levenslessen kunnen meenemen naar later toe. (Braeckmans, 2013)

Een ander belangrijke vraag die we ons moeten stellen is: welke doelgroep hebben we voor ogen voor ons boek? Hierbij denk ik uiteraard automatisch aan studenten van de opleiding kleuteronderwijs, maar ik denk dat deze verhalen ook gemakkelijk te hanteren zijn in het lager onderwijs. Het zijn verhalen die nog tot elke leeftijd (zelfs tot volwassenen) de verbeelding kunnen spreken. Als ik enkel maar reflecteer over hoe ik hier zelf tegenover sta, dan kom ik tot de vaststelling dat ik zelf nog enorm geniet van deze verhalen en dat ze mijn verwondering opwekken. Of om het met een citaat van Jan Blokker uit te drukken: 'Bestaat kinderliteratuur? Als een boek echt goed is, is dit dan geen boek voor iedereen?' (Blokker, 2016). Uiteraard kunnen we er niet om heen dat kinderliteratuur aan een aantal criteriapunten moet voldoen. (van den Hoven, 2011)

We willen het boek toegankelijk maken voor verscheidene leeftijden door het talig laagdrempelig te houden. Wel is het natuurlijk noodzakelijk dat kinderen hun woordenschat uitbreiden waarbij ze ook in contact komen met woorden die nieuw zijn voor hen. Dit kunnen zeker ook woorden zijn die cultuurgebonden zijn. Een volgende stap is het creëren van een hoofdpersonage. Hoewel je in eerste instantie denkt dat dit niet van

toepassing is voor reeds bestaande verhalen is het toch wel interessant om te gaan kijken welke personen je het best naar de voorgrond laat treden. Je kan best onderzoeken welke persoon dit kan zijn, want soms kunnen er meerdere personages een rol spelen in je verhaal. Als je één hoofdpersoonage uitkiest, kunnen kinderen zich hiermee identificeren en gemakkelijker inleven in het verhaal. Als je meerdere hoofdpersoonages gebruikt wordt het voor hen wat veel om zich in elk individu te gaan inleven. In het verhaal over de waterdrager en de waterkruik gaat het bijvoorbeeld voornamelijk over het gevoel dat zich afspeelt bij de waterkruik. Deze moet dan uiteraard naar de voorgrond treden als hoofdpersoonage. Zo kunnen de kinderen zich één gaan voelen met dit personage en zich gaan afvragen wat de waterkruik nu net voelt en beleeft. (Geus, 2013)

Een volgende vraag is welke andere personages we nog laten deelnemen in het verhaal? Welke uiterlijke kenmerken kunnen we ze geven en hoe treden ze in interactie met ons hoofdpersoonage? Aangezien we reeds van bestaande verhalen vertrekken liggen zowel ons hoofdpersoonage als onze zijpersoonages al min of meer vast. Natuurlijk heb je hier wel de vrijheid als auteur en illustrator om er je eigen ding van te maken. Ook vind ik het vooral belangrijk om na te denken over hoe ik de personages met elkaar ga laten communiceren. Vaak zijn religieuze verhalen vrij beschrijvend. Dit is nog moeilijk te vatten voor jonge kinderen. Ik moet dus nadenken over hoe ik de gesprekken tussen mijn personages vorm geef en hoe wil ik dat mijn personage 'over' komt bij de kinderen. De karakters moeten zo 'helder' mogelijk zijn voor de kinderen. Een woord dat centraal staat, ook bij levensbeschouwelijke verhalen, is het woord research. Om de context goed te vatten waarin het verhaal geschreven is, moet je op zoek gaan naar achtergrondinformatie, zodat je inhoudelijk sterk staat met je verhaal. Ondanks dat de verhalen al geschreven zijn, is het toch belangrijk dat we de context hierrond goed begrijpen. Door ons te informeren met behulp van de juiste mensen, bronnen, boeken en artikels kunnen we meer inzicht krijgen in deze verschillende levensbeschouwingen. Hoe kijken de mensen die deze levensbeschouwing volgen naar hun verhalen, in welke tijd spelen de verhalen zich af en hoe ging het er toen aan toe? (Geus, 2013)

Verder dient er ook 'iets' te gebeuren in het verhaal, zodat je de aandacht van de kinderen kan houden. Je hoofdpersoonage heeft een 'probleem', een 'gemis', een 'verlangen' of soort van 'vraag' waar hij een oplossing voor zoekt. Deze vraag dien je terug te koppelen naar je eerste vraag: waar gaat ons verhaal over? Wat is de inhoud van mijn verhaal? Ook hier is het probleem al aanwezig, hier moet ik niet meer naar op zoek gaan. Wat ik mij wel moet afvragen is: hoe breng ik deze inhoud op een begrijpbare manier over naar de kinderen? Het moet voor kinderen snel duidelijk zijn wat er nu net aan de hand is en wat er juist gaat gebeuren of hen te wachten staat. Je maakt daarom best snel duidelijk wat er mis is. Eerst ga ik zelf na in het verhaal wat het 'probleem' nu net is. Ik verduidelijk dit voor de kinderen al aan het begin van het verhaal, zodat ze hun interesse niet verliezen in het verhaal. In het geval van het verhaal van de waterdrager bijvoorbeeld moet het snel duidelijk worden dat de waterkruik verdrietig is omdat hij een barst heeft en hierdoor niet evenveel water levert als de andere waterkruik. (Geus, 2013)

Hoe houden we de concentratie hoog bij kinderen tijdens het vertellen van een verhaal? Levensbeschouwelijke verhalen zijn namelijk vaak vrij beschrijvend geschreven. Dit kan je verhelpen door in de herhaling naar kinderen meer dialoog aan te brengen. Dit spreekt jonge kinderen veel meer aan. Ze kunnen zich door de dialoog die gevoerd wordt veel beter inleven. Ze kunnen als het ware zich laten meeslepen in het verhaal. Door actie en dialogen aan te brengen in het verhaal kan hun betrokkenheid sterk verhogen. (Geus, 2013)

Verder is het bij jonge kinderen ook heel erg belangrijk 'hoe' we deze verhalen gaan aanbrenge. Gaan kinderen mee in de karakterontwikkelingen van het personage? Hangt wat er gebeurt nauw samen met het karakter van het hoofdpersone? Dit is een belangrijk aspect bij het maken van een kinderboek. Dit is ook iets waar ik zelf hard naartoe wil werken. Het is van belang bij een levensbeschouwelijk verhaal dat de kinderen zich ten volle gaan inleven in het verhaal, zich één voelen met het verhaal en dat ze dit zo op zichzelf reflecteren. Ze leren iets over zichzelf of over het leven met deze verhalen. Door te zorgen dat deze gebeurtenissen nauw samenhangen gaan kinderen veel sneller zich kunnen inleven en verbondenheid ervaren tussen zichzelf en het hoofdpersone. Ik geef weer een voorbeeld uit het verhaal 'De waterdrager'. De waterkruik is hier het hoofdpersone, dus de kleuters moeten dit ook zo ervaren. We gaan dit doen door hen te laten merken hoe de waterkruik zich voelt. Zo zien ze dat het hoofdpersone verbonden is met een 'probleem' of 'gemis'. (Geus, 2013)

Ten slotte moeten we bepalen hoe we de lezer achterlaten. Net vanuit deze vraag vertrek je om concrete doelen te gaan stellen. Wat is de bedoeling van het verhaal, maar ook wat doet het verhaal met de lezer? Hoe kwam het over? Konden ze zich inleven? Waarom wel of net niet? Dit alles kan je natuurlijk pas ondervinden als je het deelt met kinderen en er ook werk van maakt om er achter te komen hoe het verhaal bij hen is aangekomen. Ik denk dat het zeer belangrijk is om te weten te komen wat de kleuters hierbij voelen, denken of meenemen bij het horen van het verhaal. Voelen ze het verdriet van de waterkruik? Begrijpen ze dat de barst niet noodzakelijk een slechte eigenschap is en dat iedereen over goede kwaliteiten beschikt? Begrijpen ze dat de bladeren die het hert opeet, hem wouden beschermen? Begrijpen ze het intens verdriet dat Parvati voelt over Ganesha of de bescherming die Ganesha zijn moeder wil bieden? Kunnen ze hier de link leggen naar zichzelf en begrijpen dat als iemand iets stuk doet waar je erg veel van houdt dit verdriet kan veroorzaken? (Geus, 2013)

Het einde van deze verhalen ligt al vast, waardoor je meer een gesloten einde hebt. Maar wat deze verhalen zo uniek maakt, is dat iedereen ze anders kan ervaren, voelen of erover denken waardoor de nabespreking of de verwerking ervan interessant kan zijn. Dit geeft dan weer een open einde. Een einde waar iedereen zijn eigen gedachten of ideeën kan hebben omtrent gevoelens en indrukken die hij/zij heeft opgedaan. Wat ik bij een prent of bij een verhaal voel, is daarom niet hetzelfde voor het kind dat het verhaalt hoort. Het kan zelfs dat door te horen welke indrukken hen zijn bijgebleven dit ook weer mijn interpretatiekader gaat verruimen.

Dit maakt godsdienst en religie zo interessant, iedereen ziet het min of meer door een andere bril. Dan denk je even bij jezelf : ‘zo had ik het nog niet bekeken’. Dit zorgt dat je als mens continue in beweging bent en groeit. Tijdens het maken van deze verhalenbundel veranderde mijn kijk ook regelmatig. Je gaat de verhalen steeds vanuit andere standpunten bekijken. Hoe ik tegenover het verhaal stond toen ik het de 1ste keer las, is helemaal anders dan wanneer ik het aan het verwerken was en zal misschien nog helemaal anders zijn als het volledig klaar is. Maar hoe weten we nu dat het verhaal geslaagd is of wat er nog beter kan? Dit kan je merken aan de reactie van je lezers of je kinderen die luisteren naar het verhaal. Als ze vol spanning zitten te wachten op de oplossing die gezocht wordt voor het ‘probleem’, dan pas weten we of ons verhaal geslaagd is. Daarom is het een goed idee om zelf de verhalen te gaan uitproberen bij kinderen en te zien hoe ze hierop reageren. Daarna kunnen we gaan reflecteren en bijsturen. Was het verhaal geslaagd? Waren het welbevinden en de betrokkenheid van de kleuters hoog of net aan de lage kant? Wat kunnen we hieruit meenemen om onze verhalen nog sterker en beter te maken? Het maken van een verhalenbundel is een groeiproces. Je kan enkel beter worden door het uit te proberen en hierop eerlijk te gaan reflecteren. (Geus, 2013)

Werkwijze Illustraties

Hoe begin je aan illustraties? Mijn eerste reactie was om te gaan kijken naar illustratoren die mij enorm aanspreken. Hierbij kwam ik uit bij Rebecca Dautremier of Benjamin Lacombe. Maar toen ik dan ook effectief aan de slag wou gaan, ontdekte ik dat ik eigenlijk een heel andere manier van tekenen hanteerde, mijn eigen stijl. Ik baseerde me voor de realisatie van mijn tekeningen meer op werkelijke foto’s en dit vanuit het idee dat je dan dicht bij je eigenheid blijft. De angst om iemand zijn manier van tekenen te gaan kopiëren of tot de ontdekking komen dat je hier misschien niet in slaagt, kan ervoor zorgen dat dit je doet blokkeren in het tekenen. Bij de start met een eenvoudige schets van de eerste illustratie bij de ‘De Waterdrager’ had ik direct een sterk verbeeldende kracht bij dit verhaal. Bij elke tekening was het de bedoeling dat de eigenheid en de ‘speciale’ sfeer van deze religie of levensbeschouwing zou overkomen in de illustratie. Zodat kinderen het ook als iets ‘bijzonder’ zouden aanvoelen.

Toen mijn schets af was, wou ik graag de illustratie bewerken met waterverf. Waterverf is een heel dankbaar product om mee te werken. Je kan de kleuren zo hard en zacht maken als je wil. Ik wou graag een overgang maken in mijn illustraties. Bij ‘De Waterdrager’ bijvoorbeeld laat ik de verf zachtjes overgaan. Ik bracht er schakeringen in aan. Verder probeerde ik in verschillende tekeningen schaduwen in de kleuren aan te brengen. Bij elk verhaal is er één prent voorzien. Het was de bedoeling de eigenheid van de godsdienst of levensbeschouwing er in te leggen en ondertussen ook het mysterieuze en de magie te laten overkomen. Hieronder bespreek voor elk verhaal welke elementen ik aan bod liet komen en waarom deze elementen hier nu net in voorkomen.

Doelen en competenties

Met welk doel bieden we onze verhalen aan en welke competenties willen we graag stimuleren en tot ontwikkeling laten komen in de klas? Dit moet op voorhand goed overwogen worden. Wat is het doel van onze verhalenbundel? Het allerbelangrijkste is uiteraard het doel om kinderen gelijkheid te laten ervaren door kennis te maken met verscheidenheid. Dit is belangrijk opdat ze een open houding creëren naar elkaar toe. Een andere belangrijke doelstelling is de sfeer van diverse levensbeschouwingen over te brengen. Daarnaast is een derde doelstelling kinderen de symboliek in een verhaal te laten aanvoelen en achterhalen. Ten slotte moeten we deze verhalen ook zo overbrengen dat kleuters aanvoelen dat het niet om zomaar een verhaal gaat, maar dat dit een speciale waarde heeft voor hen. (Vlaanderen, 2010) (Onderwijs K. , 2016)

Ik vind het belangrijk om theorie in de praktijk om te zetten, niet enkel om kleuters competenties te laten verwerven, maar ook voor mijzelf als leerkracht. Ik wil ervaren wat het nut is van het aanbrengen van deze verhalen, hoe de reacties van kleuters hierop zijn en hieruit leren naar de toekomst doen. Ook wil ik ervaren welke 'skills' ik nog niet onder de knie heb of waar nog aan gewerkt moet worden als toekomstig leerkracht en voorlezer. Welke technische vaardigheden kan ik nog verbeteren op gebied van voorlezen, zoals intonatie, snelheid, rustgevend of interactief voorlezen, Maar hoe kan ik ook werken aan het aanbrengen van de juiste sfeer, de illustraties, het verloop, stimulerende tussenkomsten en de moeilijkheidsgraad van de teksten. Dit laatste is eveneens van groot belang om te weten welk verhaal we aan welke leeftijd kunnen overbrengen.

In onderstaande praktijkvoorbeelden, het aanbrengen van de verhalen, maar ook de verwerkingsopdrachten, en reflecties komen deze doelen uitgebreid aan bod en geef ik aan welk effect ze hebben gehad op de kinderen. Tijdens mijn eindstage werkte ik parallel met mijn mede-klasgenoot, Evelien Op de Beeck. Ieder van ons ging een aantal van deze verhalen uittesten tijdens het klasgebeuren en filmen. Achteraf konden we hier dan op reflecteren (zie titel : reflecties en als extra bijlage: CD-rom). We reflecteerden op wat er al goed ging en wat er nog anders of beter zou kunnen op basis van het terugblikken en plannen op de verhalen en activiteiten. Hieruit kunnen we meenemen wat nog moeilijk of net goed verloopt. In dit hoofdstuk kan je ook onder het onderdeel reflecties, mijn medestudent, Evelien Op de Beeck haar ervaring terug vinden.

Na deze praktijkvoorbeelden zal ik in het besluit van dit hoofdstuk graag voorleggen wat de uiteindelijke uitkomst is van het aanbrengen van de uitgekozen levensbeschouwelijke verhalen. Ik geef aan hoe ik ben gegroeid in dit proces als leerkracht/voorlezer en wat ik meer te weten ben gekomen op gebied van bovenstaande competenties en vaardigheden. Dit betreffende mijzelf, maar wat zeker zo belangrijk is, namelijk 'het effect' op de kleuters.

Vorbereidings

Praktijkvoorbeeld 1

VOORBEREIDING: BEGELEID AANBOD **De waterdrager: Boeddhistisch verhaal BP**

Datum: 23 maart 2016

Hoek: De kring

Beginsituatie:

Leeftijd kleuters : 2,5 - 3 jaar. Multiculturele stage in grootstedelijke context. Deze week staat het thPasen centraal. De symboliek van Pasen draait voornamelijk rond het herleven van de natuur, de dieren, de vruchtbaarheid in ons leven. Ik breng dit verhaal voornamelijk in functie van mijn eindwerk (bachelorproef : een religieuze verhalenbundel op kleuterniveau). Ik wil graag te weten komen wat dit verhaal doet met de kleuters. Verder denk ik ook wel dat het een verhaal is dat aansluit bij hun beleving, namelijk: als je iets niet kan, dan kan dit je triest maken. Ik hou rekening met de woorden en de begrippen die ik gebruik. Het is een multiculturele stage waarbij taal bij sommige kleuters nog een barrière kan zijn om een verhaal te begrijpen. Het is dan ook belangrijk om hier de nodige mimiek, intonatie en sfeer te weergeven.

Materiaal :

- **Kaarsje**
- **Muziek**
- **Boeddhistisch tafereel**
- **Kleine schildersezal**
- **Illustratie : de waterdrager**
- **Bloemen**
- **Camera**

Doelen :

OA: GodO 36 vertrouwd worden met religieuze verscheidenheid

De verscheidenheid in religieuze gebruiken bij leeftijdsgenoten in de klas opmerken en waarderen als een kans tot verrijking; respecteren en waarderen dat anderen anders zijn

WO ME 4.7 Kinderen kunnen respect en waardering opbrengen.

WO SA 5.4 Kinderen beseffen dat ze in een multiculturele samenleving leven.

OA: GodO 33 zich identificeren met inspirerende figuren

Zich inlevend herkennen in een figuur uit een verhaal (eigen gevoelens aanvoelen, de concrete context begrijpen ...)

MUZO D 6.1 Dat houdt in dat ze: zich inleven in een ding, een idee, een personage, een gebeurtenis of een omstandigheid uit de werkelijkheid of uit

een verteld of voorgelezen verhaal en dat al spelend vorm geven

OA: GodO 31 een religieuze verbondenheid ervaren

Verbondenheid meebeleven met volwassenen; in momenten van verbondenheid het 'wonder' daarin aanvoelen; verbondenheid met God aanvoelen door deel te nemen aan religieuze rituelen, gebeden, gebaren
MUZO AD 5.8 Dat houdt in: in de expressie de relatie van mensen met de Andere ervaren Een kind wil geleidelijk de diepere dimensie van mondelinge communicatie ontdekken door waardierend, religieus en gelovig te luisteren en te spreken.

OA: GodO 30 stil worden

Tot innerlijke rust komen en ontspannen in voeling komen met zichzelf (bijvoorbeeld via meditatieve muziek); rustig deelnemen aan momenten van bezinning en gebed; via stilte kennismaken met diepte-ervaringen
WO MU 3.2.1 Dat houdt in dat ze gevoelens van bewondering, verwondering, ontroering, trots, vreugde ... kunnen herkennen en laten blijken.

Concretisering:

De kleuters voelen een speciale sfeer bij het verhaal dat ik ga vertellen. Ze voelen dat het niet zomaar een verhaal is zoals anders. Ze leven zich in in hoe de emmer (de kruik) zich voelt. Ze ervaren een soort van verbondenheid bij dit verhaal met de personages, maar ook onderling bij elkaar en met zichzelf. Ze ontdekken dat het oké is om te zijn wie je bent en dat iedereen anders is.

Verloop & Organisatie:

De kleuters zitten in de kring op de grond. Zo kan iedereen goed zien, en zo geven we ook de boeddhistische sfeer wat mee. Ik verduister de klas een beetje. De prent staat op een duidelijke hoogte, zodat iedereen deze goed kan zien.

Ik vraag de kleuters om mooi te blijven zitten, want anders kan het kindje achter hen niet zien.

Ik steek een kaarsje aan en zet wat rustige meditatie-muziek op.

Ik vertel aan de kleuters dat ik een verhaal heb meegebracht over een kruik (een emmer).

Wat ik niet vertel is het een verhaal is uit een land hier ver vandaan en dat het lang geleden is, want dit voor de jongste kleuters nog een moeilijk begrip.

Ik vertel het verhaal op een heel rustige manier, maar met de nodige intonatie. Ik probeer op talig vlak de drempel laag te houden, zodat de betrokkenheid gegarandeerd blijft.

Stimulerende tussenkomsten :

- Hoe voelde de kruik zich? Was de kruik (de emmer) blij of verdrietig? Waarom was hij verdrietig denk je?
- Zijn jullie ook al is verdrietig geweest?
- Wat was er dan gebeurd? Wat gebeurde er doordat de kruik water verloor op de weg?
- Waarom moest de emmer eigenlijk niet verdrietig zijn?

Praktijkvoorbeeld 2

VOORBEREIDING: HOEKVERRIJING CD met het verhaal van de Waterdrager

Datum: 24 maart 2016

Hoek: De boekenhoek

Beginsituatie:

De kleuters hoorden daarnet het verhaal van de waterdrager. Ze konden zich inleven in het verhaal van de kruik van de waterdrager. Ik denk dat het zeker bij hun noden kan **aansluiten** als ze dit verhaal nog eens rustig opnieuw kunnen horen en zich hiervoor even kunnen wegtrekken uit de drukte.

Materiaal:

CD-speler
CD met verhaal
Koptelefoon
Boeddhistisch tafereeltje
De bloemen
Prent Verhaal : De waterdrager

Doelen:

OA: GodO 36 vertrouwd worden met religieuze verscheidenheid
De verscheidenheid in religieuze gebruiken bij leeftijdsgenoten in de klas opmerken en waarderen als een kans tot verrijking; respecteren en waarderen dat anderen anders zijn
WO ME 4.7 Kinderen kunnen respect en waardering opbrengen.
WO SA 5.4 Kinderen beseffen dat ze in een multiculturele samenleving leven.

OA: GodO 33 zich identificeren met inspirerende figuren
Zich inlevend herkennen in een figuur uit een verhaal (eigen gevoelens aanvoelen, de concrete context begrijpen ...)
MUZO D 6.1 Dat houdt in dat ze: zich inleven in een ding, een idee, een personage, een gebeurtenis of een omstandigheid uit de werkelijkheid of uit een verteld of voorgelezen verhaal en dat al spelend vorm geven

OA: GodO 31 een religieuze verbondenheid ervaren
Verbondenheid meebelevend met volwassenen; in momenten van verbondenheid het 'wonder' daarin aanvoelen; verbondenheid met God aanvoelen door deel te nemen aan religieuze rituelen, gebeden, gebaren
MUZO AD 5.8 Dat houdt in: in de expressie de relatie van mensen met de Andere ervaren
Een kind wil geleidelijk de diepere dimensie van mondelinge communicatie ontdekken door waardierend, religieus en gelovig te luisteren en te spreken.

OA: GodO 30 stil worden
Tot innerlijke rust komen en ontspannen in voeling komen met zichzelf

(bijvoorbeeld via meditatieve muziek); rustig deelnemen aan momenten van bezinning en gebed; via stilte kennismaken met diepte-ervaringen
WO MU 3.2.1 Dat houdt in dat ze gevoelens van bewondering, verwondering, ontroering, trots, vreugde ... kunnen herkennen en laten blijken.

Concretisering:

De kleuters voelen een speciale sfeer bij het verhaal dat ik ga vertellen. Ze voelen dat het niet zomaar een verhaal is zoals anders. Ze leven zich in in hoe de emmer (de kruik) zich voelt. Ze ervaren een soort van verbondenheid bij dit verhaal tussen de personages, maar ook onderling bij elkaar en met zichzelf. Ze ontdekken dat het oké is om te zijn wie je bent en dat iedereen anders is.

Verloop & Organisatie:

Ik verplaats heel het tafereeltje naar de boekenhoek.

Hier kunnen de kleuters zich rustig terug trekken uit de drukte, om het verhaal nog eens te herbeleven.

Het tafereeltje geeft de juiste sfeer van de religie boeddhisme weer.

Stimulerende tussenkomsten:

- Hier laat ik de kleuters rustig tot zichzelf komen, tenzij ze vragen hebben over het verhaal.

Praktijkvoorbeeld 3

VOORBEREIDING : BEGELEID AANBOD De waterdrager : Boeddhistisch verhaal BP

Datum: 10 mei 2016

Hoek: De kring

Beginsituatie:

Leeftijd kleuters: 5 tot 6 jaar. Het thema deze week is het thema kunst. We maakten een wandeling doorheen de dag naar de watermolen. We keken door het kader van Rubens en lieten de omgeving en natuur tot de kinderen spreken. Er zijn zoveel schilderijen met naturomgevingen en bloemen. Ik wou graag in functie van mijn bachelorproef het boeddhistisch verhaal overbrengen. Dit gaat over het groeien van bloemen dankzij water en ik vind dat dit wel een bijzonder verhaal is dat kan aansluiten bij het thema. Verder vind ik dat dit ook aansluit bij de leef- en belevingswereld. Veel kinderen hebben soms wat moeite met de dingen die ze niet zo goed kunnen, het verhaal van de waterdrager kan dit gedacht wat doen relativeren. Het zijn heel sterke 5- en 6-jarigen, daarom zou ik de woordenschat is ruimer nemen dan toen ik het verhaal voor de jongste kleuters voor bracht.

Materiaal:

- **Kaarsje**
- **Muziek**
- **Boeddhistisch tafereel**
- **Kleine schildersezal**
- **Illustratie : de waterdrager**
- **Bloemen**

Doelen:

OA: GodO 36 vertrouwd worden met religieuze verscheidenheid

De verscheidenheid in religieuze gebruiken bij leeftijdsgenoten in de klas opmerken en waarderen als een kans tot verrijking; respecteren en waarderen dat anderen anders zijn

WO ME 4.7 Kinderen kunnen respect en waardering opbrengen.

WO SA 5.4 Kinderen beseffen dat ze in een multiculturele samenleving leven.

OA: GodO 33 zich identificeren met inspirerende figuren

Zich inlevend herkennen in een figuur uit een verhaal (eigen gevoelens aanvoelen, de concrete context begrijpen ...)

MUZO D 6.1 Dat houdt in dat ze: zich inleven in een ding, een idee, een personage, een gebeurtenis of een omstandigheid uit de werkelijkheid of uit een verteld of voorgelezen verhaal en dat al spelend vorm geven

OA: GodO 31 een religieuze verbondenheid ervaren

Verbondenheid meebeleven met volwassenen; in momenten van verbondenheid het 'wonder' daarin aanvoelen; verbondenheid met God aanvoelen door deel te nemen aan religieuze rituelen, gebeden, gebaren
 MUZO AD 5.8 Dat houdt in: in de expressie de relatie van mensen met de Andere ervaren Een kind wil geleidelijk de diepere dimensie van mondelinge communicatie ontdekken door waardierend, religieus en gelovig te luisteren en te spreken.

OA: GodO 30 stil worden

Tot innerlijke rust komen en ontspannen in voeling komen met zichzelf (bijvoorbeeld via meditatieve muziek); rustig deelnemen aan momenten van bezinning en gebed; via stilte kennismaken met diepte-ervaringen
 WO MU 3.2.1 Dat houdt in dat ze gevoelens van bewondering, verwondering, ontroering, trots, vreugde ... kunnen herkennen en laten blijken.

Concretisering: De kleuters voelen een speciale sfeer bij het verhaal dat ik ga vertellen. Ze voelen dat het niet zomaar een verhaal is zoals anders. Ze leven zich in in hoe de emmer (de kruik) zich voelt. Ze ervaren een soort van verbondenheid bij dit verhaal tussen de personages, maar ook onderling bij elkaar en met zichzelf. Ze ontdekken dat het mooi is om jezelf te zijn, dat iedereen anders is, maar dat dit net een mooie aanvulling kan zijn bij elkaar.

Verloop & Organisatie:

De kleuters zitten in de kring op de grond. Zo kan iedereen goed zien, en zo geven we ook de boeddhistische sfeer wat mee. Ik verduister de klas een beetje. De prent staat op een duidelijke hoogte, zodat iedereen deze goed kan zien.

Ik vraag de kleuters om mooi te blijven zitten, want anders het kindje achter hen niet kan zien.

Ik steek een kaarsje aan en zet wat rustige meditatie-muziek op.

Ik vertel aan de kleuters dat ik een verhaal heb meegebracht over een kruik (een emmer).

Ik vertel het verhaal op een heel rustige manier, maar met de nodige intonatie. Ik probeer de kleuters uit te dagen met wat moeilijkere woordenschat en ik vermeld ook waar het verhaal vandaan komt en vertel ook wat meer over het boeddhisme.

Stimulerende tussenkomsten:

- Hebben jullie al eens van 'het boeddhisme' gehoord?
- Weten jullie wat India is? En waar zouden we India op onze wereldbol kunnen terug vinden?
- Hoe voelde de kruik zich? Wat wil dat zeggen als je je schaamt?
- Zijn jullie ook al is verdrietig geweest?
- Wat was er dan gebeurd?
- Waarom moest de kruik zich eigenlijk niet schamen

Praktijkvoorbeeld 4

VOORBEREIDING : HOEKVERRIJING Vertel Tafel en Boeddhistisch tafereel:

Datum: 10 mei 2016

Hoek: De experimenteertafel

Beginsituatie:

De kleuters hoorden daarnet het verhaal van de waterdrager. Ze konden zich inleven in het verhaal van de kruik van de waterdrager. Er werd met de kleuters een gesprek gevoerd over het boeddhisme. Om de kleuters deze religie en het verhaal nog wat meer te laten beleven, denk ik dat een vertel Tafel en het boeddhistisch tafereel hiertoe goed kunnen toe bijdragen.

Materiaal:

- CD-speler - Hoofdtelefoon
- Indische mediterend muziek
- Boeddhistisch tafereel
- Vertel Tafel : De waterdrager

Doelen:

OA : GodO 36 vertrouwd worden met religieuze verscheidenheid
De verscheidenheid in religieuze gebruiken bij leeftijdsgenoten in de klas opmerken en waarderen als een kans tot verrijking; respecteren en waarderen dat anderen anders zijn
WO ME 4.7 Kinderen kunnen respect en waardering opbrengen.
WO SA 5.4 Kinderen beseffen dat ze in een multiculturele samenleving leven.

OA : GodO 33 zich identificeren met inspirerende figuren
Zich inlevend herkennen in een figuur uit een verhaal (eigen gevoelens aanvoelen, de concrete context begrijpen ...)
MUZO D 6.1 Dat houdt in dat ze: zich inleven in een ding, een idee, een personage, een gebeurtenis of een omstandigheid uit de werkelijkheid of uit een verteld of voorgelezen verhaal en dat al spelend vorm geven

OA : GodO 31 een religieuze verbondenheid ervaren
Verbondenheid meebeleven met volwassenen; in momenten van verbondenheid het 'wonder' daarin aanvoelen; verbondenheid met God aanvoelen door deel te nemen aan religieuze rituelen, gebeden, gebaren
MUZO AD 5.8 Dat houdt in: in de expressie de relatie van mensen met de Andere ervaren
Een kind wil geleidelijk de diepere dimensie van mondelinge communicatie ontdekken door waardierend, religieus en gelovig te luisteren en te spreken.

OA : GodO 30 stil worden
Tot innerlijke rust komen en ontspannen in voeling komen met zichzelf

(bijvoorbeeld via meditatieve muziek); rustig deelnemen aan momenten van bezinning en gebed; via stilte kennismaken met diepte-ervaringen
WO MU 3.2.1 Dat houdt in dat ze gevoelens van bewondering, verwondering, ontroering, trots, vreugde ... kunnen herkennen en laten blijken.

Concretisering:

De kleuters kunnen het verhaal gaan naspelen door middel van de verteltafel. Ze voelen dat het boeddhistisch tafereel niet zomaar iets is. Ze leven zich in in hoe de emmer (de kruik) zich voelt. Ze ervaren een soort van verbondenheid bij dit verhaal, tussen de waterdrager en de kruik, tussen de kruik en zichzelf, maar ook tussen hen en de andere cultuur of religie die ze op deze manier leren kennen. Ze ontdekken de waarde, de kern van dit verhaal.

Verloop & Organisatie:

Ik zet het tafereeltje op de experimenteertafel.

Hier kunnen de kleuters zich rustig terug trekken uit de drukte, om het verhaal nog eens te herbeleven en na te spelen.

Het tafereeltje weergeeft de juiste sfeer van de religie boeddhisme.

Stimulerende tussenkomsten:

- Hier laat ik de kleuters rustig het verhaal naspelen.
- Als ik zie dat ze vast lopen dan zal ik wel trachten hierop in te spelen door elementen/momenten uit het verhaal aan te kaarten.

Praktijkvoorbeeld 5

VOORBEREIDING: BEGELEID AANBOD **Verhaal: Sint-Franciscus en de wolf van Gubbio**

Datum: 17 mei 2016

Hoek: De kring

Beginsituatie:

Kleuters : 5- en 6-jarigen. Tijdens het thema kunst hebben we een tweedaags thema dat in het teken van architectuur staat. De eerste dag, 17 mei, staat in het teken van de kerk en zijn glasramen. Ik wil de kleuters laten kennis maken met Sint-Franciscus van Assisi door middel van het verhaal over de wolf van Gubbio. Nadien bezoeken we nog de kerk waar we op zoek gaan naar het beeld van Sint-Franciscus. Ik denk dat dit verhaal wel aansluit bij de kleuters hun leef- en belevingswereld. De school is in dezelfde straat als die van de kerk, waardoor de ervaring dus nauw aansluit bij hun leefwereld. Ook de woeste wolf in het verhaal spreekt vast en zeker hun fantasie aan.

Materiaal:

- **Verteltafel**
- **Prent**
- **Theelichtje of lichtje**

Doelen:

OA: GodO 36 vertrouwd worden met religieuze verscheidenheid

De verscheidenheid in religieuze gebruiken bij leeftijdsgenoten in de klas opmerken en waarderen als een kans tot verrijking; respecteren en waarderen dat anderen anders zijn

WO ME 4.7 Kinderen kunnen respect en waardering opbrengen.

WO SA 5.4 Kinderen beseffen dat ze in een multiculturele samenleving leven.

OA: GodO 33 zich identificeren met inspirerende figuren

Zich inlevend herkennen in een figuur uit een verhaal (eigen gevoelens aanvoelen, de concrete context begrijpen ...)

MUZO D 6.1 Dat houdt in dat ze: zich inleven in een ding, een idee, een personage, een gebeurtenis of een omstandigheid uit de werkelijkheid of uit een verteld of voorgelezen verhaal en dat al spelend vorm geven

OA: GodO 31 een religieuze verbondenheid ervaren

Verbondenheid meebelevend met volwassenen; in momenten van verbondenheid het 'wonder' daarin aanvoelen; verbondenheid met God aanvoelen door deel te nemen aan religieuze rituelen, gebeden, gebaren
 MUZO AD 5.8 Dat houdt in: in de expressie de relatie van mensen met de Andere ervaren Een kind wil geleidelijk de diepere dimensie van mondelinge communicatie ontdekken door waardierend, religieus en gelovig te luisteren en te spreken.

OA: GodO 30 stil worden

Tot innerlijke rust komen en ontspannen in voeling komen met zichzelf (bijvoorbeeld via meditatieve muziek); rustig deelnemen aan momenten van bezinning en gebed; via stilte kennismaken met diepte-ervaringen
 WO MU 3.2.1 Dat houdt in dat ze gevoelens van bewondering, verwondering, ontroering, trots, vreugde ... kunnen herkennen en laten blijken.

Concretisering:

De kleuters luisteren naar het verhaal van Sint-Franciscus van Assisi en de wolf van Gubbio. Ze komen te weten dat dit een verhaal is vanuit het christendom. Ze ondervinden dat de sfeer ietswat anders is dan het verhaal uit het boeddhisme. Ze ontdekken de kern en zien de symboliek in van het verhaal.

Verloop en organisatie:

De kleuters zitten in de kring op de grond.

Ik verduister het lokaal een beetje, zodat de woeste wolf overkomt bij de kleuters.

De prent staat op een duidelijke hoogte, zodat iedereen deze goed kan zien.

Ik vraag de kleuters om mooi te blijven zitten, want anders kan het kindje achter hen niet zien. We steken rustig een kaarsje aan.

Ik vertel aan de kleuters dat ik een verhaal heb meegebracht over een gevaarlijke wolf.

Ik vertel het verhaal heel rustig, maar met de nodige intonatie. Ik probeer de kleuters uit te dagen met wat moeilijkere woordenschat. Ik vermeld ook waar het verhaal vandaan komt en praat met hen over Sint-Franciscus van Assisi.

Stimulerende tussenkomsten :

- Weten jullie wie Sint-Franciscus van Assisi is? Wat zou die man allemaal gedaan hebben? Waar zou hij gewoond hebben?
- Wat gebeurde er in het verhaal?
- Waarom zou de wolf zo kwaad zijn?
- Hoe voelden de mensen van Gubbio zich?
- Waarom zou de wolf zijn poot in de hand van Sint-Franciscus leggen?

Praktijkvoorbeeld 6

VOORBEREIDING: BEGELEID AANBOD

Verhaal: De mantel en de Kaäba

Datum: 18 mei 2016

Hoek: De kring

Beginsituatie :

Kleuters: 5- en 6-jarigen. Tijdens het thema kunst hebben we een tweedaags thema dat in het teken van architectuur staat. Deze 2de dag starten we de dag met het verhaal over de mantel en de kaäba. Dit is een verhaal dat uit de godsdienst islam komt. Tijdens deze 2de dag over architectuur hebben we het over andere religieuze bidplaatsen, waaronder de moskee. Dit kan heel mooi aansluiten bij het verhaal 'De mantel en de Kaäba'.

Materiaal:

- CD
- CD-speler
- Prent
- Laken
- Voorbeeld van een gebedshouding
- Sfeer - Aankleding (Midden-Oosten)

Doelen:

OA: GodO 36 vertrouwd worden met religieuze verscheidenheid

De verscheidenheid in religieuze gebruiken bij leeftijdsgenoten in de klas opmerken en waarderen als een kans tot verrijking; respecteren en waarderen dat anderen anders zijn

WO ME 4.7 Kinderen kunnen respect en waardering opbrengen.

WO SA 5.4 Kinderen beseffen dat ze in een multiculturele samenleving leven.

OA: GodO 33 zich identificeren met inspirerende figuren

Zich inlevend herkennen in een figuur uit een verhaal (eigen gevoelens aanvoelen, de concrete context begrijpen ...)

MUZO D 6.1 Dat houdt in dat ze: zich inleven in een ding, een idee, een personage, een gebeurtenis of een omstandigheid uit de werkelijkheid of uit een verteld of voorgelezen verhaal en dat al spelend vorm geven

OA: GodO 31 een religieuze verbondenheid ervaren

Verbondenheid meebeleven met volwassenen; in momenten van verbondenheid het 'wonder' daarin aanvoelen; verbondenheid met God aanvoelen door deel te nemen aan religieuze rituelen, gebeden, gebaren
MUZO AD 5.8 Dat houdt in: in de expressie de relatie van mensen met de Andere ervaren Een kind wil geleidelijk de diepere dimensie van mondelinge communicatie ontdekken door waardierend, religieus en gelovig te luisteren en te spreken.

OA: GodO 30 stil worden

Tot innerlijke rust komen en ontspannen in voeling komen met zichzelf (bijvoorbeeld via meditatieve muziek); rustig deelnemen aan momenten van bezinning en gebed; via stilte kennismaken met diepte-ervaringen
 WO MU 3.2.1 Dat houdt in dat ze gevoelens van bewondering, verwondering, ontroering, trots, vreugde ... kunnen herkennen en laten blijken.

Concretisering:

De kleuters luisteren naar het verhaal van de profeet Mohammed, 'De mantel en de kaäba'. De kleuters voelen aan dat je soms beter kan samenwerken in plaats van alleen te werken. Ze beseffen dat er oplossingen bestaan als er conflicten opduiken. Ze voelen aan dat de mantel een soort van verbondenheid creëert tussen de verschillende stammen. Ze merken dat ook deze sfeer weer wat anders aanvoelt.

Verloop en organisatie:

De kleuters zitten in de kring op de grond.

De prent staat op een duidelijke hoogte, zodat iedereen deze goed kan zien.

Ik vraag de kleuters om mooi te blijven zitten, want anders kan het kindje achter hen niet zien. We steken rustig een kaarsje aan.

Ik vertel aan de kleuters dat ik een verhaal heb meegebracht over een man die Mohammed heet en die probeert om een grote ruzie op te lossen. Ik vertel het verhaal heel rustig, maar met de nodige intonatie. Ik probeer de kleuters wat uit te dagen met wat moeilijkere woordenschat. Ik vertel hen dat dit een verhaal vanuit de islam is en vraag of ze hier al van gehoord hebben. Ik vraag of er thuis kinderen zijn die ook bidden of ouders hebben die soms bidden.

Stimulerende tussenkomsten :

- Hebben jullie ooit al van de islam gehoord?
- Weten jullie wie profeet Mohammed is? Wat zou die man allemaal gedaan hebben? Waar zou hij gewoond hebben? Zou hij een beetje op Jezus lijken?
- Wat gebeurde er in het verhaal?
- Waarom zou de profeet Mohammed zijn mantel gebruiken om de kubus (kaäba) te verplaatsen?
- Hoe voelden de mensen zich achteraf?
- Hoe zou er gebeden worden in de moskee?

Praktijkvoorbeeld 7

VOORBEREIDING: BEGELEID AANBOD Verhaal: De jongen met het olifantenhoofd

Datum: 30 mei 2016

Hoek: De kring

Beginsituatie:

Kleuters: 5- en 6-jarigen. Tijdens het thema vliegtuig, vliegen we de laatste dag richting India. We komen terecht in een ander land, waar een heel andere cultuur heerst. De kleuters komen te weten dat er in India nog een andere levensbeschouwing aan bod komt dan diegene die we de voorbije weken al leerden kennen. Het verhaal over de jongen met het olifantenhoofd zal zeker tot hun verbeelding spreken. Het is een hele sterke groep kleuters die verbaal al veel aankunnen waardoor ze hun verbazing en verwondering wellicht reeds kunnen uiten.

Materiaal:

- **Prent**
- **Laken**
- **Kaarsjes**
- **Hindoeïstisch tafereel**

Doelen:

OA: GodO 36 vertrouwd worden met religieuze verscheidenheid

De verscheidenheid in religieuze gebruiken bij leeftijdsgenoten in de klas opmerken en waarderen als een kans tot verrijking; respecteren en waarderen dat anderen anders zijn

WO ME 4.7 Kinderen kunnen respect en waardering opbrengen.

WO SA 5.4 Kinderen beseffen dat ze in een multiculturele samenleving leven.

OA: GodO 33 zich identificeren met inspirerende figuren

Zich inlevend herkennen in een figuur uit een verhaal (eigen gevoelens aanvoelen, de concrete context begrijpen ...)

MUZO D 6.1 Dat houdt in dat ze: zich inleven in een ding, een idee, een personage, een gebeurtenis of een omstandigheid uit de werkelijkheid of uit een verteld of voorgelezen verhaal en dat al spelend vorm geven

OA: GodO 31 een religieuze verbondenheid ervaren

Verbondenheid meebeleven met volwassenen; in momenten van verbondenheid het 'wonder' daarin aanvoelen; verbondenheid met God aanvoelen door deel te nemen aan religieuze rituelen, gebeden, gebaren
MUZO AD 5.8 Dat houdt in: in de expressie de relatie van mensen met de Andere ervaren Een kind wil geleidelijk de diepere dimensie van mondelinge communicatie ontdekken door waardierend, religieus en gelovig te luisteren en te spreken.

OA: GodO 30 stil worden

Tot innerlijke rust komen en ontspannen in voeling komen met zichzelf (bijvoorbeeld via meditatieve muziek); rustig deelnemen aan momenten van bezinning en gebed; via stilte kennismaken met diepte-ervaringen
 WO MU 3.2.1 Dat houdt in dat ze gevoelens van bewondering, verwondering, ontroering, trots, vreugde ... kunnen herkennen en laten blijken.

Concretisering:

De kleuters luisteren naar het verhaal over de jongen met het olifantenhoofd. Ze ontdekken dat Ganesha zijn moeder Parvati wil beschermen met een stok. Ze ontdekken dat Shiva het wil goed maken en Ganesha weer tot leven wil wekken met een olifantenhoofd. De kleuters ervaren de sfeer van het hindoeïsme.

Verloop en organisatie:

De kleuters zitten in de kring op de grond.

De prent staat op een duidelijke hoogte, zodat iedereen deze goed kan zien.

Ik vraag de kleuters om mooi te blijven zitten, want anders kan het kindje achter hen niet zien. We steken rustig een kaarsje aan.

Ik vertel aan de kleuters dat ik een verhaal heb meegebracht over een jongen met een olifantenhoofd. Ik vertel dat dit een verhaal is uit het hindoeïsme. Ik vraag of iemand hier al van gehoord heeft, we gebruiken een wereldkaart of wereldbol om even te kijken waar het hindoeïsme nu net circuleert.

Stimulerende tussenkomsten :

- Wat gebeurde er toen Shiva op reis was?
- Waarom wou Parvati een zoon?
- Wat moest Ganesha doen voor zijn mama?
- Hoe deed hij dat?
- Waarom was Shiva boos?
- Hoe reageerde Parvati toen Ganesha zijn hoofd eraf was?
- Wat deed Shiva om het terug goed te maken?

Praktijkvoorbeeld 8

VOORBEREIDING: BEGELEID AANBOD

Verhaal: Het ondankbare hert

Materiaal:

- Prent
- Kleine schildersezal
- Laken
- Kaarsjes
- Informatie over het jodendom

Doelen:

OA: GodO 36 vertrouwd worden met religieuze verscheidenheid

De verscheidenheid in religieuze gebruiken bij leeftijdsgenoten in de klas opmerken en waarderen als een kans tot verrijking; respecteren en waarderen dat anderen anders zijn

WO ME 4.7 Kinderen kunnen respect en waardering opbrengen.

WO SA 5.4 Kinderen beseffen dat ze in een multiculturele samenleving leven.

OA: GodO 33 zich identificeren met inspirerende figuren

Zich inlevend herkennen in een figuur uit een verhaal (eigen gevoelens aanvoelen, de concrete context begrijpen ...)

MUZO D 6.1 Dat houdt in dat ze: zich inleven in een ding, een idee, een personage, een gebeurtenis of een omstandigheid uit de werkelijkheid of uit een verteld of voorgelezen verhaal en dat al spelend vorm geven

OA: GodO 31 een religieuze verbondenheid ervaren

Verbondenheid meebeleven met volwassenen; in momenten van verbondenheid het 'wonder' daarin aanvoelen; verbondenheid met God aanvoelen door deel te nemen aan religieuze rituelen, gebeden, gebaren
MUZO AD 5.8 Dat houdt in: in de expressie de relatie van mensen met de Andere ervaren Een kind wil geleidelijk de diepere dimensie van mondelinge communicatie ontdekken door waardierend, religieus en gelovig te luisteren en te spreken.

OA: GodO 30 stil worden

Tot innerlijke rust komen en ontspannen in voeling komen met zichzelf (bijvoorbeeld via meditatieve muziek); rustig deelnemen aan momenten van bezinning en gebed; via stilte kennismaken met diepte-ervaringen
WO MU 3.2.1 Dat houdt in dat ze gevoelens van bewondering, verwondering, ontroering, trots, vreugde ... kunnen herkennen en laten blijken.

Concretisering:

Kinderen kunnen zich inleven in de struik en begrijpen dat deze bescherming wil bieden aan het hert. Ze komen tot het besef dat het hert eigenlijk zijn bescherming opeet en hierdoor zichzelf in gevaar brengt voor de jagers.

We bespreken kort wat het jodendom is waardoor ze de sfeer van het jodendom kunnen aanvoelen.

Verloop en organisatie:

We zetten ons neer op de grond op een kussen.

Ik plaats de grote prent op de kleine schildersezal.

Ik neem ook het zelfgemaakte boek. Hieruit lees ik het verhaal voor.

We steken rustig een kaarsje aan. Ik vertel dat ik een verhaal heb meegebracht vanuit het jodendom (een joods volkssprookje).

Stimulerende tussenkomsten :

- Wat gebeurde er in het verhaal?
- Wat voelde de struik?
- Hoe zou de struik zich gevoeld hebben, toen het hert zijn blaadjes begon op te eten?
- Waarom wou de struik het hert waarschuwen?

Reflecties

Reflectie praktijkvoorbeeld 1 + 2

Datum: 24 maart 2016

Klas: Instapklas/1ste kleuterklas

School: De Knipoog Vilvoorde

Verhaal: De waterdrager + boeddhistisch tafereel

-> Wat gebeurde er?

Het verhaal werd uitgesteld, wegens de aanslagen op de luchthaven op 22 maart 2016. De school was hierdoor een dag gesloten. Sommige kleuters dachten eerst dat er een verjaardag was, want ze begonnen een liedje te zingen om een verjaardag te vieren. Ik moest echter niet ingrijpen, want ze zagen al snel dat het iets anders was. De kleuters waren gefascineerd door het tafereeltje. Ik ondervond dat Adam heel erg betrokken was. Zelfs toen de activiteit gedaan was, bleef hij aan de grond vastgeplakt. De kleuters waren voornamelijk geïnteresseerd in het schaalpje met de bloem, de steentjes en het boeddhabeeldje. Ik liet hen er om de beurt al eens aan voelen. Ik vertelde hen dat ze hier heel voorzichtig mee moesten zijn, omdat dit stuk kan gaan als het valt.

Ik vertelde dat ik een heel oud verhaal had meegebracht, over een man die elke dag water moest halen voor zijn koning. Ik zei dat een koning een soort van baas was. Ik vertelde hen dat de kruik elke dag water verloor. 'Ik ben zo verdrietig', zei de kruik (deze zin had veel effect op de kleuters). Ze zagen ook het effect dat het water op de bloemen had. Ema kwam nadien met de prent tot bij mij en zei: er komt water uit, en dat valt op de bloemen. Ik zei tegen haar dat doordat de bloemen water krijgen, ze goed kunnen groeien.

Ik hield het verhaal heel kort, omdat het om een instapklas/1ste kleuterklas gaat. Ik wou hen vooral de sfeer laten ervaren dat het boeddhisme met zich meebrengt, alsook de kern van het verhaal. Achteraf plaatste ik het tafereeltje in de boekenhoek. Een aantal kleuters kwamen dit aandachtig bestuderen. Ik zag Adam heel de tijd blazen naar de kaarsjes (plastic kaarsjes), die hij niet uitgeblazen kreeg. In het begin moest ik nog een aantal keer de grenzen verwoorden, maar ik vond dat ze hier toch wel voorzichtig mee om gingen.

-> Waar lag dat aan?

Door de kaarsjes en het tafereeltje krijg je een speciale sfeer in de klas, waardoor de kleuters voelen dat het een beetje anders is dan anders. Ik hoopte vooral de sfeer te kunnen meegeven van deze levensbeschouwing. Het verhaal was bij Ema echt goed overgekomen (ze moet nog 3 jaar worden). Ik was blij dat Ema kwam vertellen over het water dat op de bloemen stroomt. Hierdoor wist ik ook dat de prent duidelijk is voor hen en dat het verhaal 'over' komt.

Doordat het een instapklas/1ste kleuterklas was hadden ze wel nog veel nood aan het verwoorden van grenzen, maar het geheel was zeker geslaagd. Ze hadden heel veel aandacht voor de prenten en gingen ook heel voorzichtig met het materiaal om.

-> Wat kan er volgende keer beter, hetzelfde of anders?

Ik zou het verhaal op dezelfde manier aanbrengen. De peuters/kleuters waren heel erg betrokken en er heerste een speciale sfeer. De boodschap was ook mooi overgekomen bij hen. Peuters en kleuters gaan heel hard af op het gevoel dat ze ervaren, ze hebben een sterke symboolgevoeligheid.

Reflectie praktijkvoorbeeld 3 + 4

Datum: 10 mei 2016

Klas: 3de kleuterklas

School: De Zonnewijzer

Verhaal: De waterdrager + boeddhistisch tafereel

-> Wat gebeurde er?

Voor mijn eindwerk heb ik het verhaal van de waterdrager herwerkt. Dit verhaal staat in teken van ieder zijn manier van zijn, maar ook van leven. Ik vond dan ook dat dit wel paste bij het dagthema rond schilderijen die te maken hebben met landschappen. Ik plaatste mijn tafereel en verteltafel in de kring. Dit vonden de kleuters op zich al vrij boeiend om naar te kijken. Ze vroegen zich af wat dit nu allemaal was. De kleuters waren tijdens het verhaal heel erg aandachtig. Ze merkten ook dingen op tijdens het verhaal. Floris zei dat de waterkruik stuk was en dat er water uit kwam. Hij was heel snel mee met wat de prent zei over het verhaal. Ik voelde mij heel rustig tijdens het vertellen van het verhaal en ik denk dat de kleuters zich ook rustig voelden. Ze zeiden amper iets tijdens het horen van het verhaal. Nadien vroeg ik wat ze van het verhaal vonden. Sarah zei dat het goed was. Ik vroeg haar of ze daarmee bedoelde of ze het een mooi verhaal vond? Seppe vond het ook een goed verhaal.

Ik ondervond dat ik eerder een open vraag moest stellen om het gesprek op gang te krijgen. Dus ik vroeg: waarom is de waterkruik nu zo verdrietig. Hier kwamen direct al veel meer reacties op. Yana vertelde dat de waterkruik droevig was omdat hij een barst had. Camille zei dat hij zich daarover niet goed voelde, omdat de andere kruik wel elke dag water kon brengen naar de koning. Ze zei dat hij zich minder voelde dan de andere kruik. Toen vroeg ik aan de kleuters of dit ook effectief het geval was. Iemand reageerde hier op: 'Neen dit is nog beter, want hij maakt bloemen en die andere waterkruik niet.' Een andere kleuter zei dat de andere waterkruik hierdoor misschien jaloers ging worden, omdat de kruik met de barst veel mooie bloemen maakten. Camille zei hierop: 'Neen, ze zijn allebei even goed, want de ene kruik zorgt voor water voor de koning en de andere kruik die zorgt dat de wereld weer wat mooier wordt'. Haar reactie heeft mij wel gepakt. Ze haalde de volledige essentie (de symboliek) van het verhaal naar boven. Dit gaf mij een goed gevoel over het verhaal en bevestigde dat het was overgekomen zoals het mijn bedoeling was. Ook vond ik het heel goed dat ze dit zo verwoordde dat de andere kleuters dit ook konden begrijpen. Floris zei op het einde van het verhaal: 'Is het al gedaan?'. Hierdoor merkte ik dat het voor hen nog wat langer had mogen duren.

De algemene betrokkenheid van de klas zat echt goed. De betrokkenheid van Elise was ook goed, maar bij het gesprek nadien liet ze af en toe haar hoofd zakken als de anderen over iets aan het praten waren. Ze voelde zich al iets beter als gisteren (die indruk kreeg ik toch van haar WBV), maar toch was het nog steeds niet wat het moest zijn. De kleuters gingen heel voorzichtig om met het tafereel en de prenten.

Ik moest hier amper mijn grenzen verwoorden. De kleuters ondervonden vanuit zichzelf dat het iets was waarmee ze voorzichtig om moesten gaan.

-> Waar lag dat aan?

Het tafereeltje zorgde voor de nodige sfeer. Het verhaal is vrij eenvoudig verteld, zodat iedereen het kan volgen en zich kan inleven in de waterkruik. Het is een verhaal dat nauw aansluit bij de leef- en belevingswereld van kleuters. Ik denk dat ze goed het verdriet begrepen van de waterkruik, omdat kinderen (maar ook grote mensen), vaak wel eens botsen op het feit dat ze iets niet zo goed kunnen. Ik stelde eerst een vrij gesloten vragen, door te vragen wat ze van het verhaal vonden. Door een wat opener vraag te stellen kreeg het gesprek in één keer een andere dimensie. Ze begonnen meer te spreken over de gevoelens die de emmer voelde en waarom dit zo was. Maar ook waarom deze emmer zich helemaal niet minder moest/mocht voelen, omdat hij zo'n mooie capaciteiten had. Camille is erg alert, ik was positief verrast door haar reactie. Waar veel kinderen nog zeiden dat de ene kruik beter was, omdat die voor bloemen zorgde, zei ze op een heel gewone manier dat dit niet zo was. Want dat ze allebei hun best deden op een andere manier. Ik denk dat Floris graag nog meer van het verhaal gehoord en dat het gerust nog wat uitgebreider mocht.

-> Wat kan er volgende keer beter, hetzelfde of anders?

Ik zou het verhaal nog wat meer uitgebreid aan bod laten komen. Ik wou het niet te lang maken, zodat ze hun concentratie niet zouden verliezen, maar ik ben er mij na het vertellen van bewust geworden dat deze klas wel een langer verhaal aankon. Daarom is observeren en het verhaal uitproberen zo belangrijk. Ik merkte bij de kleuters een grote bewondering en stilte op tijdens het vertellen. Het viel me op dat zo'n tafereel voor de kleuters wel zorgt voor meer inleving in de sfeer en de symboliek.

Reflectie praktijkvoorbeeld 5

Datum: 17 mei 2016

Klas: 3de kleuterklas

School: De Zonnewijzer

Verhaal: Sint-Franciscus en de wolf Gubbio

-> Wat gebeurde er?

Het was een beetje een hectische dag vandaag. We hadden 's morgens Lander zijn verjaardag gevierd tot aan de 1ste speeltijd. Daarna gingen we naar de kerk in Weerde om de glasramen te bekijken. De kleuters hebben in de namiddag ook maar een kort speelmoment gehad omdat ik nog mijn verhaal naar voor wou brengen. Ik was zelf een beetje nerveus, want ik wou dat het verhaal goed ging voor mijn eindwerk. Ik wou zowel in het oog houden dat Margo het filmen onder de knie had, alsook dat de peuters zich wat konden inleven. In de namiddag kwamen er ook nog een aantal peuters van de andere klas bij. Er waren een aantal juffen ziek. Mijn mentor had ook een gesprek met ouders, dus vroeg ik aan één van de kleuters of zij het filmpje wou maken. De kleuters waren onder de indruk van de verteltafel. Ik hoorde vaak de woorden 'wauw' vallen. Tijdens het verhaal waren veel kleuters onder de indruk. Naar het einde toe hadden de peuters het wel wat moeilijker om stil te blijven zitten. Dit zorgde ook dat andere kleuters rumoerig werden. Er was een peutertje dat begon te praten waardoor Elise hier op inging. Een ander peutertje begon aan de verteltafel te komen en zich te verstoppen onder het doek. De kleuters waren eigenlijk wel zeer betrokken, dat merkte ik ook aan de reacties achteraf. Alleen was er wel iets meer rumoer dan tegenover het verhaal van de waterdrager waarbij de sereniteit iets minder aanwezig was. Camille vertelde dat ze begreep waarom de wolf misschien mensen aanviel, maar dat dit niet goed kon zijn. Alessia zei dat als je iemand pijn doet, zij ook niets meer voor jou willen doen. Yana zei dat de wolf zijn akkoord gaf door een pootje te geven aan Sint-Franciscus.

-> Waar lag dat aan?

Het was een hectische dag voor de kleuters. Ik denk dat er te weinig structuur en teveel chaos was. Daardoor was iedereen wat uit zijn 'normale' doen. Er waren ook een aantal peuters bijgekomen in de namiddag. Deze peuters hadden het nog wat moeilijk met het verhaal dat ik had voorzien. Het verhaal was iets te moeilijk en te lang voor hen. Hierdoor werd het op het einde wat rumoerig en konden ze niet goed stil zitten. Dit had dan ook weer effect op de kleuters van mijn stageklas. Het verhaal sprak wel tot hun verbeelding, en dit kwam onder meer omdat er een grote gevaarlijke wolf in voorkwam. Het verhaal was hierdoor gestart met een grote betrokkenheid van de kleuters, maar sommige kleuters verloren hun betrokkenheid naar het einde toe. De oudere kleuters wilden ervoor zorgen dat de peuters volgden en stilletjes waren, waardoor er soms nog meer rumoer ontstond.

-> Wat kan ik volgende keer anders/beter/hetzelfde doen?

Dit verhaal sprak heel erg tot hun verbeelding. Het is wel een verhaal dat meer geschikt is voor de iets oudere kleuters. Als ik het verhaal nog eens zou aanbrengen, zou ik naar een rustiger moment zoeken.

Reflectie praktijkvoorbeeld 6

Datum: 18 mei 2016

Klas: 3de kleuterklas

School: De Zonnewijzer

Verhaal: De mantel en de kaäba

-> Wat gebeurde er?

Ik leidde het verhaal in met muziek die soms te horen is in een moskee. In landen waar de islam meer aan bod komt, wordt dit vaak ook publiekelijk afgespeeld. Sommige kinderen wisten niet goed wat voor soort muziek dit was, anderen vonden dit een grappig geluid. Er waren ook wel een aantal kinderen die vol verbazing luisterden. Op een bepaald moment reageerde één van hen dat dit niet om mee te lachen was. Ik vertelde dat dit geluid/deze muziek in de moskee te horen was, en dat een moskee zoals een kerk is waar gezongen wordt of waar de klokken luiden. Ik had twee kleuters in de klas die van Marokkaanse origine zijn. Eén van hen reageerde heel snel toen ik zei dat deze muziek wordt opgezet in de moskee. Hij vertelde dat hij elke week naar de moskee ging en dat hij die muziek daar al gehoord had. Ik merkte dat hij zich erkend voelde in zijn identiteit. Ik vroeg of hij hierover graag iets wou vertellen. Hij mocht aan zijn mede-klasgenootjes vertellen waar hij deze muziek van kende en wat er gebeurt in een moskee. Ik voelde dat hij hierover erg trots was. Tijdens het verhaal waren de kleuters erg betrokken. Ik had wel de indruk dat de symboliek iets moeilijker te vatten was. Het samenwerken is vaak nog een gevoelig punt bij kleuters, maar ik denk dat dit verhaal net daarom interessant is om hen hier toch bij stil te doen staan. Na het verhaal had ik voorzien dat ze het nog eens konden beluisteren via een Cd-speler en hoofdtelefoon aan het tafereel met de bijhorende illustratie. De kleuter die regelmatig naar de moskee ging, kwam als eerste vragen of hij nog eens naar het verhaal mocht luisteren. Ik was onder de indruk toen ik ontdekte hoeveel kleuters dit graag opnieuw wouden beluisteren. Een kleuter die normaal niet zo spraakzaam is, koos hier ook vanuit zichzelf voor. Ik ontdekte tijdens deze week dat kleuters eigenlijk de nood hebben om muziek vanuit verschillende levensbeschouwingen te horen. Ik had een stiltehoek aangebracht in de klas met de tafereel en de bijhorende muziek en ik zag dat kleuters hier heel de week door gebruik van maakten. Dit zijn kleuters van 5 en 6 jaar, dus het blijkt dat niet enkel jongste kleuters nood hebben aan een geregeld moment om tot zichzelf te komen.

Waar lag dit aan?

De kleuter die elke week naar de moskee gaat met zijn familie voelde zich (h)erkend. Hij kon zich identificeren met de levensbeschouwing die aan bod kwam en hij voelde dat hij en zijn geloof (islam) gerust aanwezig mocht zijn. Hij voelde zich trots dat hij dit kon delen met zijn medeklasgenootjes. Het gevoel van verbondenheid en samenwerken is iets waar vaker rond gewerkt wordt naarmate de kleuters wat ouder worden en om hen hiermee in voeling te laten komen.

Uiteraard is het niet evident om hen dit te laten ervaren, omdat samenwerken nog een gegeven is waar kleuters in moeten groeien.

Binnen het thema van deze week had ik een stiltehoek gemaakt. De kleuters toonden veel interesse voor het verhaal. Omdat ik ontdekte dat de kleuters veel interesse toonden voor de muziek die bij het verhaal paste had ik alle liederen die ik had uitgekozen in verband met de verhalen op een CD gebrand. Zo konden ze deze opnieuw beluisteren in de stiltehoek. Ik plaatste de taferelen rond de verhalen ook in deze hoek, zodat ze alles konden herbekijken en herbeleven in hun fantasie.

-> Wat kan er volgende keer beter, hetzelfde of anders?

Er waren kleuters die deze levensbeschouwing (godsdienst) herkende vanuit hun thuissituatie en zich hier dus goed mee konden identificeren. Dit gaf hen een gevoel van erkenning. Ze voelde dat ze trots mochten zijn op wat ze van thuis mee kregen. Het was een verhaal dat nauw aansloot bij hun zone van naaste ontwikkeling. Ze zijn volop aan het ontdekken hoe ze kunnen samenwerken en leren delen en spelen.

Reflectie praktijkvoorbeeld 7

Datum: 30 mei 2016

Klas: 3de kleuterklas

School: De Zonnewijzer

Verhaal: De jongen met het olifantenhoofd

-> Wat gebeurde er?

Tijdens mijn zoektocht naar levensbeschouwelijke verhalen koos ik uit het hindoeïsme het verhaal 'De jongen met het olifantenhoofd'. Mijn keuze viel hierop omdat ik nieuwsgierig was naar de reactie van kleuters op dit verhaal. Hun reactie was wel wat ik gehoopt had. Ze waren namelijk vol verbazing. Het feit dat een vader het hoofd van zijn zoon eraf hakte, was voor hen al heel moeilijk te vatten. Maar dat daarenboven ook nog een olifantenhoofd op het lichaam werd geplaatst, sloeg hen met verstomming. De reactie van één van de kleuters was dan ook: 'Zijn eigen vader? Dat kan toch niet? Dat is toch ander bloed?'

Wel voelden de kleuters doorheen het verhaal heel goed de woede en het verdriet van Parvati aan. Ook de symboliek van de stok en Ganesha die bescherming bood, begrepen ze heel erg goed. Dit kwam voornamelijk door stimulerende tussenkomsten na het verhaal. Het hindoeïstisch masker zorgde voor extra sfeer en deed de kleuters ook fantaseren dat dit het oorspronkelijke hoofd van Ganesha kon zijn. De kleuters waren ook heel erg onder de indruk van de eeuwenoude levensbeschouwing hindoeïsme. We bespraken dat deze godsdienst uit India kwam en dat India een land in Azië is. Één van de kleuters vroeg of India nog steeds bestond.

Waar lag dit aan?

Het hindoeïsme is een heel fantasierijke levensbeschouwing waarbij kleuters hun verbeelding de vrije loop kunnen laten gaan door de verhalen en sfeer die hier naar boven komt. Het is voor hen uiteraard moeilijk te vatten dat een vader dit bij zijn eigen zoon zou doen, omdat een papa normaal zijn zoon graag ziet. Ik denk dat hierdoor zoveel kleuters onder de indruk waren. Ook het olifantenhoofd op een mensenlichaam bracht veel verwondering teweeg. Hoe kon een kind nu verder leven met het hoofd van een olifant? Het was fascinerend om te zien hoe ze toch mee gingen in het verhaal en mee leefde met hoe de mama zich moest voelen.

De kleuter die vroeg of India nog steeds bestond is heel erg geïnteresseerd in aardrijkskunde (dat heb ik gemerkt doorheen de verschillende thema's), de verschillende werelddelen, landen en de bijhorende vlaggen.

-> Wat kan er volgende keer beter, hetzelfde of anders?

Dit is een verhaal dat de verbeelding van de kleuters heel erg aansprak. Hun reacties waren één en al verbazing en het verhaal zette hen aan tot denken. Ik ondervond wel dat ook dit weer een verhaal was voor de iets oudere kleuter. Het afhakken van een hoofd is nogal vrij brute handeling.

Dit was voor hen geen probleem, maar voor jongere kleuters zou dit misschien wel angstaanjagend kunnen zijn. Het is niet de bedoeling van hen schrik aan te jagen met deze verhalen.

Reflectie praktijkvoorbeeld 8

Dit praktijkvoorbeeld is nog niet in praktijk gebracht. Maar bovenstaande voorbereiding pag. 53-54 moet een idee geven over hoe ik het zou aanbrengen en uitvoeren.

Reflectie praktijkvoorbeeld 9

In onderstaande reflectie kan u terug vinden wat mijn medestudent, Evelien op de Beeck haar ervaring was, bij het uitvoeren van de levensbeschouwelijke verhalen. We liepen parallel tijdens onze eindstage en zij wou dan ook met plezier deze verhalen uitproberen in haar klas.

Reflectie op levensbeschouwelijke verhalen door Evelien Op de Beeck

Wat vond ik ervan?

Dit academiejaar liep ik gedurende drie stageperiodes stage met Valerie. Doorheen deze drie stageperiodes spraken we beide geregeld over ons eindwerk. Zelf was ik over mijn eigen thema, maar zeker over het thema van Valerie heel enthousiast. Toen ik tijdens de laatste stageperiode de vraag kreeg of ik de religieuze verhalen ook kon uittesten, wou ik er meteen aan mee werken. Gedurende deze opleiding en stages ben ik een aantal keer in contact gekomen met andere culturen maar niet echt met de verhalen die ermee samenhangen. Wij kennen allemaal het typische kerst- en paasverhaal vanuit het christendom die ik tijdens de lagere school elk jaar weer opnieuw te horen kreeg, maar hoe zat het met de verhalen uit de andere religieuze culturen? Zouden deze religies ook ongeveer dezelfde waarden en normen voorop stellen als de christelijke verhalen? Zijn ze echt met een specifieke religie gebonden of kunnen we ze ook terug vinden in andere religies? Wat zijn de achterliggende betekenissen van de verhalen? Spelen hun goden, heiligen ook een rol in hun verhalen? Kortom, ik was heel blij dat ik deze vraag om de verhalen toe te passen in de les, gekregen heb.

Mijn interesse voor deze vragen was heel groot. Vooraf spraken we af wanneer en hoeveel verhalen ik in de klas mocht brengen. De dagen ervoor vroeg ik Valerie helemaal uit over wat er juist ging gebeuren. Ik was heel nieuwsgierig naar het soort verhaal, de betekenis erachter, de specifieke handelingen of symbolen van de religie, ... Ik kreeg op al mijn vragen een antwoord. Valerie was steeds zeer goed voorbereid en ik merkte dat ze heel wat wist over de verschillende religies die aan bod kwamen. Door deze verhalen te brengen en met deze inhoud in contact te komen, viel het me op

dat ik deze insteek wel gemist heb tijdens de opleiding. We hebben heel wat geleerd over verschillende religies, maar dit onderdeel ontbrak precies. Ik ben op dit gebied een leek. Het is dus moeilijk om deze verhalen te vertellen, maar vooral om de betekenis, de waarden en normen van een religie, de rituelen en de handelingen op een correcte manier over te dragen naar de kinderen toe. Door tijdens mijn eindstage met deze verhalen in contact te komen en dankzij het eindwerk van een andere student zal ik veel sneller geneigd zijn om deze verhalen ook toe te passen in mijn eigen klas. Dit zou ik hiervoor veel moeilijker hebben gevonden.

Het brengen van de verhalen was in één woord een plezier. Telkens weer was ik vol bewondering! De verhalen zelf waren prachtig en de boodschap die in de verhalen verborgen zat, was heel mooi om mee te geven aan de kinderen. Maar het waren lang niet alleen de verhalen die maakten dat de activiteit met glans slaagde. Valerie maakte van elk verhaal een heel bijzonder verhaal. De kinderen kwamen het lokaal binnen en ze troffen daar een prachtige verteltafel aan. De verteltafel was steeds tot in de puntjes uitgewerkt en bevatten steeds weer zeer typische elementen uit de religie en uit het verhaal zelf. De kinderen maakten vanaf dit moment al kennis met typische kenmerken. De muziek en gebaren of handelingen die bij de religie horen, maakten dat de kinderen echt mee waren en ook echt kennis maakten met iets wat voor hun eerst totaal onbekend was. Al deze elementen zorgden ervoor dat het verhaal nog beter tot zijn recht kwam. Zonder deze verhalen was het gewoon een verhaal geweest, nu drong het echt tot de kinderen door wat de bedoeling was en wat de gebruiken en symbolen waren van anderen religies. Maar de verhalen waren de kers op de taart. Verhalen waarin een heel erg mooie boodschap verscholen zat! Die sommige kinderen en mij ook raakte. Ze waren duidelijk, ze waren op niveau van de kinderen en de boodschap was echt duidelijk. De kinderen hadden achteraf ook geen vragen meer. Integendeel, ze begonnen samen spontaan met andere kinderen te spreken over het verhaal.

Kortom het plaatje klopte gewoon. Door steeds een unieke en typische sfeer te creëren, door gebruik te maken van steeds een aangepaste verteltafel, inspirerende tekeningen, typische handelingen, sfeervolle muziek, zeer mooie en toepasselijke verhalen kwamen de kinderen en ikzelf in contact met verhalen uit verschillende religies.

Bedankt Valerie, voor deze kans! Ik zal dit zeker blijven meenemen voor de rest van mijn verdere carrière als kleuterjuf! (Op de Beeck, 2016)

Bovenstaand hoofdstuk bevat heel wat waardevolle informatie betreffende de effectieve uitvoering van de gekozen en verwerkte levensbeschouwelijke verhalen. Tijdens het uitvoeren van het praktisch gedeelte deed ik heel wat leerrijke ervaringen op. Bij het maken van mijn voorbereidingen ging ik voornamelijk uit van de waardevolle doelen voor het aanbrengen van levensbeschouwelijke verhalen.

Zo was het belangrijk dat de kleuters de religieuze verbondenheid ervoeren, maar ook dat ze zich konden identificeren met de hoofdpersonages die aan bod kwamen. Eén van de hoofddoelen was het ervaren van religieuze verscheidenheid.

Hoe trachtte ik dit nu in praktijk te brengen? Ik gaf de kleuters steeds wat mee over de levensbeschouwing die die dag aan bod kwam. Ik probeerde zowel gelijkenissen als verschillen te laten zien tussen de verschillende levensbeschouwingen. Soms zagen kleuters zelf gelijkenissen of gaven ze opmerkingen over zaken die ze al wisten of herkenden. Zoals te zien is in het filmpje over het verhaal van de islam, zie je dat de kleuters dit eerst als iets heel grappig ervaren door de muziek. Doordat de kleuters deze informatie eerst meekregen, werd hun aandacht eens zo groot. Ze stonden nadien heel erg open om het verhaal nog eens te beluisteren. Dit geeft aan dat als kleuters met iets onbekend in contact worden gebracht en dit op een positieve manier in hun wereld wordt gebracht, zij hiervoor meer open staan. Het zorgt ervoor dat kleuters zich gaan open stellen voor elkaars verschillen en gelijkenissen en zich dus zodanig verbonden gaan voelen met elkaar dat hier wederzijds respect uit ontstaat.

Ik ontdekte ook dat het niet eenvoudig is om een verhaal steeds op de manier die je voor ogen hebt over te brengen. Dit lag aan verschillende factoren, te weinig tijd zorgt er bijvoorbeeld voor dat je niet de mogelijkheid hebt om op iedereen zijn vragen in te spelen, maar ook dat je minder goed ontspannen sfeer kan realiseren. Dit is duidelijk het geval geweest bij het verhaal van de wolf van Gubbio. Door verschillende factoren, voornamelijk onvoorziene omstandigheden, kwam dit verhaal minder goed tot zijn recht dan voorzien was. Uiteraard leren wij vanuit onze opleiding kleuteronderwijs dat we ons flexibel moeten kunnen opstellen. Verder was het wel interessant om deze verhalen op te nemen, zodat het duidelijk is waar nog aan gewerkt moet worden. Zo zie je bij het herbekijken van de verhalen dat er nog nood is aan een betere voorbereiding van de verwerking. Het is niet zo vanzelfsprekend om in te spelen op datgene dat vanuit de kleuters komt of om vragen zo te stellen dat er voldoende reactiekansen tot stand komen. Ik ervoer dat het enige ervaring vereiste om hier beter op in te spelen. Sommige vaardigheden kunnen en dienen dus nog beter uitgediept te worden. Ik zou nog werk willen maken van een betere intonatie, een correctere woordenschat en zinnen en het vermijden van verkleinwoorden. De sfeer komt goed over, maar in praktijk is het voornamelijk belangrijk om een rustig moment uit te zoeken.

Het was een geweldige ervaring om deze verhalen te mogen uittesten tijdens mijn eindstage. Ook doet het mij veel plezier dat mijn medestudent Evelien hier zo enthousiast over is en dat ze zelfs aangeeft dat dit een impact heeft op haar verdere loopbaan. Het is enorm motiverend om verschillende kinderen en mensen hier zo positief over te horen. Het zou fantastisch zijn om nog meer leerkrachten hierin te stimuleren, om zo diversiteit en verschillende gedachten bij kinderen een plaats te geven in het klasgebeuren.

Besluit

Zo zijn we aan het einde van mijn bachelorproef gekomen. In deze proef gingen we op zoek naar het antwoord op de vraag: 'Hoe levensbeschouwelijke verhalen bij kinderen ter sprake brengen?' Tijdens het brainstormen bedacht ik samen met mijn promotor, P. Tutenel dat het uitwerken en in praktijk brengen van een aantal oude verhalen interessant kon zijn. Daarom vertaalde ik een aantal sprekende, bestaande levensbeschouwelijke verhalen naar kinderen toe en creëerde ik passende illustraties bij deze verhalen. Doorheen het jaar kriebelde het steeds meer om hier ook effectief een boek van te maken. Als voorbeeld kon ik steunen op de film 'Life of Pi'. Deze film had een enorme impact op mij. Door de film 'Life of Pi' kwam ik ook meer te weten over waarom het zo belangrijk is om verhalen aan te brengen. De combinatie van sfeer, magie en muziek die hier naar voren treedt, is zo bijzonder. Life of Pi beschikt over een prachtige combinatie van muziek, woord en beelden die tot je verbeelding spreken. Een heel sterk gegeven dat ik ook wou meenemen in de klaspraktijk. Er zijn kinderen die meer aandacht hebben en zich laten intrigeren door beelden, anderen dan weer door geluiden en muziek of door woord. Door hierop te gaan inspelen en dit zo te gaan uitwerken bereik je kinderen in hun verscheidene interesses. De film gaf mij mee dat ik als leerkracht verhalen kan aanbieden, maar dat je kinderen zelf moeten laten beslissen wat ze willen geloven. Door verschillen en gelijkenissen te laten ervaren kunnen ze uiteraard wel uitgroeien tot een gezonde en evenwichtige persoonlijkheid. Ik nam hieruit mee dat het belangrijk is dat kinderen hun eigen weg te zoeken. Zo kwam ik dan ook op een titel voor het boek, 'Vind je eigen weg... De magische wereld van oude verhalen'. Tijdens het maken van mijn bachelorproef kwam ik aan de hand van Kelchtermans subjectieve onderwijstheorie tot de vaststelling dat je je als leerkracht goed moet voelen bij dat wat je overbrengt naar kleuters toe. We moeten onszelf niets opdringen waar we niet kunnen achter staan, ook niet in de benadering van kleuters. We kunnen hen wel kennis laten maken met levensbeschouwelijke verhalen. Hierdoor komen ze in contact met wat mensen met verschillende levensbeschouwingen gelijk maakt, maar ook wat onze verschillen zijn. Door dit in praktijk te brengen kwam ik al snel tot het besef dat dit ook echt 'werkt'. Kinderen leerden door deze verhalen en methodiek openstaan voor diverse levensbeschouwingen. Wat begon als reacties uit onwetendheid helde al snel over naar verwondering, verbazing, fascinatie en aanvaarding van elkaar. Door verschillen en gelijkenissen te laten ervaren kunnen ze uitgroeien tot een gezond en evenwichtige persoonlijkheid.

Wat is nu net het belang van verhalen aan te brengen? Je hebt enerzijds de technische vaardigheden die onlosmakend verbonden zijn met het aanbrengen van verhalen, maar in mijn bachelorproef focus ik op andere aspecten die belangrijk zijn aan het aanbrengen van verhalen, met name de transhistory of de symboliek. Door het vertellen van levensbeschouwelijke verhalen uit diverse religies creëren we aparte werelden waar kleuters zich mee kunnen identificeren en een plaats waar rust, intimiteit, plezier en magie terug te vinden is.

In de praktijk probeerde ik de nadruk zowel op de sfeer van de levensbeschouwing te leggen als het naar voor brengen van de symboliek van de verhalen.

Volgende doelen kwamen uitgebreid aan bod tijdens het uitvoeren van mijn praktisch gedeelte, 'OA: GodO 36 vertrouwd worden met religieuze verscheidenheid, OA: GodO 33 zich identificeren met inspirerende figuren, OA: GodO 31 een religieuze verbondenheid ervaren, OA: GodO 30 stil worden.' Door middel van mijn terugblik ervoer ik dat deze doelen hun effect hadden op de kleuters. Een mooi voorbeeld hiervan is het verhaal vanuit de religie islam: de mantel en de kaäba. Enkele kleuters voelden zich eerst wat onwennig bij het horen van de muziek van de moskee, maar na het vertellen van het verhaal kwamen er reacties waar ik nooit had durven op hopen. Er waren kleuters die zich hiermee konden identificeren, die hier spontaan zelf over vertelden naar andere kleuters toe. Ze wilden ook vanuit zichzelf het verhaal terug beluisteren en de muziek opnieuw horen. Niet alleen bij dit verhaal speelde muziek een grote rol, maar ook bij alle andere verhalen. Ik had een stiltehoek gemaakt waar de kleuters elke dag in vertoefden. Ze genoten en werden hier ook effectief rustig en stil door het beluisteren van de muziek en de steeds aangepaste verteltafels. Eén van de doelen is kinderen symboolgevoelig te maken. Het is volgens de theorie van Van de Vloet voor de jongsten onder hen nog moeilijk om een symboliek juist te interpreteren. Het magische van de werkelijkheid onderscheiden is nog een moeilijk gegeven. In de praktijk ontdekte ik nochtans dat veel kleuters de symboliek snel uit het verhaal konden halen. Zelfs in die mate dat ik er echt van onder de indruk was.

Naast het verwerven van competenties zowel voor mij als leerkracht als die van de kinderen probeerde ik ook gericht doelen uit te kiezen, zoals religieuze verscheidenheid laten ervaren en religieuze verbondenheid creëren, maar ook zorgen dat ze zich kunnen identificeren met het hoofdpersonage in het verhaal. De zoektocht naar geschikte verhalen verliep soms moeizamer dan ik had verwacht. Desondanks verkreeg ik prachtige verhalen en waardevolle informatie dankzij personen die gespecialiseerd zijn in een specifieke religie. Ook dankzij het opzoekwerk in verschillende boeken kwam ik meer te weten over de achtergrond van de verschillende levensbeschouwingen. Na het verkrijgen of opzoeken van verhalen ging ik samen met een collega aan de slag. Aan de hand van nuttige tips uit het boek 'Zo schrijf je een kinderboek' van Mireille Geus konden we aan de slag om deze teksten te herwerken op kleuterniveau. Uiteraard was er ook nog het beeldend aspect. Hoe wilden we de verhalen overbrengen en op welke manier? We kwamen tot de conclusie dat we een prentenboek wilden maken met teksten en illustraties op basis van de verkregen levensbeschouwelijke verhalen. Tijdens het lezen van de verkregen verhalen luisterde ik voornamelijk naar het gevoel dat ik hierbij kreeg. Ik vertrok van dit gevoel om een verhaal te kiezen, maar ook om illustraties tot stand te laten komen. Het creatieproces van de illustraties was ook een toetssteen om te weten of ik het juiste verhaal had uitgekozen. Ik ging aan de slag met waterverf en ondervond al snel dat deze manier van illustreren mij goed lag. Ik ondervond dat zowel de teksten als de illustraties

(met vaak een bijhorend tafereel voor de nodige sfeer) zorgden dat de kleuters werden aangesproken door het verhaal.

Ik heb ervan genoten om deze theorie in praktijk te kunnen omzetten waarbij ik zag hoe kleuters ook plezier beleefden aan en leerden van deze levensbeschouwelijke verhalen. Ik vond het fantastisch om te zien hoe zij zich openstelden voor deze verhalen en verschillende levensbeschouwingen. Ik denk dat ik via de praktijkresultaten van deze proef de diversiteit in mijn stageschool verhoogd heb en de kinderen meer kennis en positieve gevoelens heb gegeven over diverse levensbeschouwingen. Naar mijn aanvoelen was het dus een geslaagd experiment. Ik hoop dat ik met deze resultaten dan ook anderen kan inspireren en stimuleren om levensbeschouwelijke verhalen in te zetten in de klas.

Hoe sluit dit onderwerp nu aan bij mijn persoon? Ik stelde mijzelf de vraag: 'Wat maakt het vertellen van verhalen zo waardevol?' Misschien moeten we hiervoor verder kijken dan enkel het didactisch aspect en eerst bij onszelf beginnen. Wat maakt mij als persoon zo waardevol, wie ben ik en wat wil ik overbrengen? Wat maakt kinderen zo waardevol, wie zijn mijn kinderen in de klas? En hoe gaan we te werk om net ieders uniciteit te laten ontwikkelen? Ik vertrek hiervoor vanuit het standpunt dat verhalen een kind in de diepte kunnen ontplooien. Ik heb dit zelf beleefd in mijn eigen kindertijd. Als kind had ik en mijn zussen en broer een prachtige babysit die steeds verhalen tot leven liet komen. Zij vertelde verhalen op een manier die mij altijd bij gebleven is, zelfs na 20 jaar kan ik de sfeer nog ophalen in mijn herinneringen. Ik mag dan niet meer van elk verhaal de details of inhoud nog weten, maar de sfeer die het boek en deze vrouw doorgaven zijn voor altijd op mijn netvlies gebrand. Ook de illustraties speelde een enorme grote rol en de manier waarop ze deze verhalen vertelde. Dit alles maakten het voor mij een magische reis doorheen het boek dat ze steeds meebracht. Het wakkerde mijn liefde voor boeken en verhalen aan, iets dat vandaag nog steeds blijft verder groeien.

Als laatste punt wil ik nog meegeven dat ik enorm veel waarde hecht aan gelijkheid en respect voor elkaars identiteit. Ik ondervind dat dit in het dagelijkse leven vaak een gevoelig onderwerp is. Vanuit dat idee vertrok ik dan ook om levensbeschouwelijke verhalen over te brengen naar kinderen toe. Dit kan volgens mij een gunstig effect hebben tijdens hun ontwikkeling. Leren omgaan met diversiteit, verschillen en gelijkenissen kan ervoor zorgen dat mensen zich met elkaar verbonden gaan voelen. In juli maakte ik een reis doorheen een aantal landen in Azië. Ik had het genoeg mensen te mogen ontmoeten die mijn blik nog meer deden verruimen, maar ook de sfeer van andere culturen te exploreren en ontdekken. Als extra bijlage kan je dan ook een boekje vinden met een korte reflectie op mijn reis en wat dit nu net teweeg heeft gebracht bij mij.

De functionele gehelen : mijn groeiproces

Wat heb ik nu geleerd als leerkracht door het maken van mijn bachelorproef, maar ook uit de voorbije drie jaar van deze opleiding? Nooit had ik gedacht nog zo te kunnen groeien als persoon, Ik ben door middel van reflecties zoveel meer over mijzelf en anderen te weten gekomen. Ik heb geleerd hoe we het beste uit onszelf konden halen. De laatste drie jaar waren zo inspirerend dat het mij overtuigd heeft dat we als mens steeds moeten blijven groeien door niet alles als vanzelfsprekend te beschouwen. Het leek alsof ik jaren heb stil gestaan en ineens bloeide er weer een hele wereld open. Ik kwam te weten waar mijn passies lagen, maar ook wat mijn werkpunten zijn. Hierdoor besef ik eens te meer wat ik allemaal nog kan uitdiepen en voornamelijk wat ik nog wil uitdiepen. Deze bachelorproef sluit nauw aan bij de passies die ik jarenlang opgeborgen had. Tijdens het maken van het boek kwam ik weer tot het besef hoe graag ik vroeger tekende, hoe graag ik naar verhalen luisterden en welk effect dit op mij heeft gehad als kind. Tijdens het maken en uitvoeren van het praktisch gedeelte van de bachelorproef kwam ik tot de ontdekking wat tekeningen en verhalen doen met kinderen. Ze zijn geïntrigeerd en nemen zoveel informatie en details op. Hun geheugen is als een spons. Ze zien vaak zoveel meer dan een volwassenen.

Mijzelf tegen komen in mijn beperkingen was misschien één van de moeilijkste onderdelen in het groeiproces. Soms ging het niet vanzelf om informatie te zoeken, te verkrijgen of iets uit te werken. Wanneer mocht ik tevreden zijn over wat ik had gepresteerd of hoe moest ik iets aanpakken dat wat minder vlot ging? Maar mijn voornaamste struikelblok was mijn eigen onzekerheid. Wanneer is iets goed genoeg? Het was moeilijk een onafgewerkt product voor te leggen aan mijn docent. Tijdens het proces kwam ik tot de vaststelling dat dit nochtans noodzakelijk is als je wil kunnen groeien. Een bachelorproef komt niet van zichzelf tot stand, je hebt hier ondersteuning bij nodig en je dient deze hulp dan ook te benutten als deze wordt aangeboden.

Ik groeide doorheen de jaren als student op veel vlakken: ik leerde mijzelf beter kennen, mijn passies, mijn krachten alsook mijn tekortkomingen. Maar doorheen de reflectie, besprekingen met mijn promotor, docenten en medestudenten groeide ik als totale persoon. En het is net dit dat we ook trachten te bekomen of te laten groeien bij kinderen. Zodat ook zij de kans krijgen om te ontwikkelen in hun totaliteit, zodat ze elk aspect ontwikkelen. Maar ik wil voornamelijk dat ieder kind de kans krijgt zijn/haar specifieke kwaliteiten te ontwikkelen. Zo was het belangrijk om steeds te gaan reflecteren na het aanbrengen van de levensbeschouwelijke verhalen. Dit bracht mij beter inzicht in hoe de betrokkenheid en het welbevinden was van mijn kleuters. Ik leerde hoe ik mijn verhaal moest aanpassen om te voldoen aan hun noden. Verder was het ook interessant om te beseffen aan welke aspecten ik zelf nog moest werken en wat ik nog beter kan doen naar de toekomst toe. Ik was erg blij dat zowel mijn medestudent Evelien Op de Beek hiertoe wou bijdragen, maar ook dat mijn mentor hiervoor open stond.

Ik wil hierbij graag onze opleiding bedanken. Bedankt aan Thomas More Hogeschool, bedankt aan mijn promotor, bedankt aan de docenten en mentoren waarvan ik zoveel mocht leren, maar ook bedankt aan mijn medestudenten en kleuters om mij andere en nieuwe inzichten te geven vanuit hun visie en ervaringen.

Bijlagen

Bijlage 1 : tekst – De waterdrager

De gebroken kruik

Lang geleden leefde er in het land India een Maharadja. Deze Maharadja was koning over een groot volk en had veel mensen die voor hem werkten. Omdat India een heel droog en warm land is moest er voor de Maharadja elke dag water gehaald worden uit de bron. Deze bron lag erg ver van het paleis. Hiervoor had hij een waterdrager in dienst. De waterdrager ging elke dag op tocht naar de bron met twee emmers die hij door een houten balk over zijn schouders droeg. Na een lange tocht bracht hij de kruiken terug zodat er steeds voldoende water aanwezig was in het paleis. De twee kruiken waren even sterk, even mooi en even groot. Er kon in beide kruiken evenveel water. En toch waren de twee kruiken niet helemaal hetzelfde. De ene kruik was in perfecte staat. Hij kon al het water tijdens de tocht bijhouden zodat hij nog mooi gevuld in het paleis toekwam. Deze kruik was natuurlijk erg trots dat hij elke dag al zijn water bij zich kon houden. Hij was blij dat hij zijn meester, de waterdrager, zo goed kon helpen. De andere kruik was in minder goede staat. Deze kruik was ook erg sterk en mooi, maar hij had een barst over heel zijn kant. Elke tocht druppelde er water weg uit de kruik. Hij kwam dan ook steeds halfvol in het paleis van de Maharadja aan. De kruik voelde zich hier elke dag slechter en slechter door. Ook hij wou zijn meester helpen bij zijn opdracht. Hij schaamde zich dat hij niet al het water kon bijhouden zoals de andere kruik. Zo verliepen twee volle jaren en de kruik werd steeds ongelukkiger.

Op een dag kwam de waterdrager terug van zijn tocht bij de bron. De arme kruik voelde weer hoe al het water langzaam wegdroop. Zo kon het echt niet verder, hij moest iets doen. “Meester! Meester!! Ik kan echt niet meer” riep de kruik. “Meester luister naar me”. De waterdrager schrok en zette beide kruiken op de grond. Hij keek naar de gebroken kruik en kwam dichterbij.

“Meester, ik schaam me zo diep. Jij doet elke dag je best om een lange tocht af te leggen naar de bron om voor de Maharadja water te halen. En toch kom je elke dag opnieuw op het paleis aan met een halfvolle kruik. Ik probeer echt al het water bij te houden maar door de barst wil het maar niet lukken. Door mij word je nooit volledig beloond door je baas. De andere kruik kan het water steeds bij zich houden. Ik wou dat ik dat ook kon”.

De waterdrager bleef even naar de droevige kruik kijken. Hij kwam nog een beetje dichterbij de kruik en er kwam een glimlach op het gezicht van de waterdrager. “Jij hoeft je helemaal niet te schamen dat je niet al het water bij je kan houden. Het is zoals je zelf zegt. Elke dag opnieuw moet ik een lange tocht maken om het water mee te nemen naar het paleis. Ik wil dat je tijdens deze tocht eens goed rondkijkt aan jouw kant van de weg en aan de kant van de andere kruik”. De kruik begreep het niet. “Waarom moet ik dat doen? Zodat ik zelf kan zien hoeveel water ik aan het verliezen ben?”

De waterdrager lachte opnieuw naar de kruik: “Let maar op de weg die we afleggen, je zal wel zien wat ik bedoel..” De waterdrager nam beide kruiken opnieuw over zijn schouder en stapte verder. De kruik keek nieuwsgierig rond. Eerst naar de kant van de volle kruik. De grond was er dor en droog. De arme kruik begreep nog steeds niet wat zijn meester bedoelde. Zo zag de grond er meestal uit in dit warme gebied. Dan keek hij voorzichtig naar zijn eigen kant. Het eerste wat de kruik zag waren de dikke waterdruppels die op de grond vielen. De kruik voelde zich meteen weer droevig en zuchtte diep. “Al dat water komt door mij op de grond terecht”, jammerde de kruik. Hij keek nog eens droevig voor zich uit en toen zag hij iets bijzonders. Vlak onder hem groeide een grote blauwe bloem. En iets verder groeide er nog één. De kruik keek met grote ogen om zich heen. De grond aan zijn kant was helemaal niet dor en droog. Er groeiden allerlei bloemen in verschillende kleuren. “Wat een prachtige natuur”, dacht de kruik en hij fleurde helemaal op. Hij kon de heerlijke geur van de bloemen nu zelfs ruiken.

De kruik bleef maar rondkijken en kreeg een goed gevoel. Maar toen zag hij weer hoe de druppels op de grond terecht kwamen.

De kruik voelde opnieuw de schaamte. Hij kon niet meer genieten van de bloemen en kon alleen nog denken aan het water dat hij voor zijn meester aan het verliezen was.

De waterdrager kwam aan bij de poort van het paleis. Hij zette de kruiken op de grond. Hij keek terug naar de gebroken kruik: "En, heb je onderweg goed rondgekeken?" "Ja, dat heb ik gedaan", zei de kruik. Ik heb mooie bloemen gezien aan mijn kant van de weg. Dat vond ik heel mooi maar toch bleef ik gewoon water verliezen. Hoe mooi de bloemen ook zijn, ik kan niet vrolijk zijn zolang ik niet als volle kruik bij het paleis aankom". "Weet je hoe het komt dat die prachtige bloemen enkel aan jouw kant groeien" vroeg de waterdrager. "Daar heb ik geen idee van", antwoordde de kruik. "Elke dag maak ik dezelfde lange tocht, en ik wist al van de eerste dag dat je water lekte. Door jouw water is één kant van de weg elke dag nat geworden. En door die natte grond konden er bloemen groeien. Dit maakt voor mij de tocht veel mooier". De kruik geloofde niet wat hij hoorde. "Is dat echt meester? Heb ik die prachtige bloemen laten groeien"? "Ja zeker", zei de waterdrager. "En dat is niet alles beste kruik. Door jou kan ik ook elke dag frisse bloemen plukken voor mijn meester, de Maharadja. Zo kan hij niet alleen genieten van het water maar ook van de fleurige bloemen die bij hem in het paleis staan. Als jij niet zou zijn wie je bent, dan zou zijn paleis er nooit zo mooi uitzien als nu".

De kruik voelde zich sindsdien erg speciaal en waardevol. En elke dag dat de waterdrager zijn tocht nu maakt, laat de kruik trots zijn waterdruppels vallen op de grond en kijkt hij fier naar zijn prachtige bloemen.

Franciscus en de wolf

Lang geleden lag er in het grote Romeinse rijk de stad Gubbio. De mensen van Gubbio leefden erg gelukkig in hun stad. Buiten de stad lag er een groot woud dat de mensen graag bezochten. In het woud konden de mensen ook voedsel en water vinden om van te leven. Op een dag kwam er een grote wolf wonen in het woud van Gubbio. Iedereen die nog buiten de muren van de stad kwam, werd aangevallen door de wolf. De mensen kregen schrik en durfden het woud niet meer in. Ze bleven binnen de stad en werden ongelukkig; Door de wolf konden ze niet meer genieten van de natuur. En erger nog, ze konden geen water of voedsel meer zoeken in het woud. Tot op een dag dat Franciscus in de stad kwam. Hij was op reis en wilde overnachten in Gubbio. Hij zag al de triestige gezichten van de mensen in de stad. Hij wou weten hoe het kwam dat de mensen hier zo treurig waren. De inwoners van de stad vertelden Franciscus over de grote, gevaarlijke wolf. Franciscus werd niet bang van het verhaal. Hij wilde de wolf graag ontmoeten. Hij besloot het woud in te gaan en te zoeken naar de wolf. De mensen dachten dat Franciscus gek was. "Je weet niet wat je doet" riep iemand. "Die wolf is veel te gevaarlijk" riep iemand anders. Maar Franciscus was zeker van zijn stuk. De mensen lieten hem buiten de muren van de stad in het woud. Hij liep dieper en dieper in het woud. Hij liep voorzichtig rond en keek rond. En plots stond hij in het midden van het woud oog in oog met de wolf. Franciscus schrok even. "Wat een groot beest" dacht hij. Toch bleef hij moedig staan. De wolf kwam dichterbij Franciscus met zijn muil helemaal opengesperd. "Dag mijnheer Wolf, hoe gaat het" vroeg Franciscus. Nu schrok de wolf even. Dat was de eerste keer dat er iemand tegen hem sprak. "Wil je niet even bij mij komen liggen en wat praten" vroeg Franciscus opnieuw. De wolf kneep zijn ogen samen. Normaal had iedereen schrik van hem. Voorzichtig kwam de wolf dichterbij. Hij sloop tot vlak voor Franciscus zijn gezicht. Hij keek hem diep in de ogen aan. "Weet je wel wie ik

ben” vroeg de wolf. “Al de mensen van de stad hebben schrik van mij”.

Ik heb er van gehoord zei Franciscus, terwijl hij de wolf bleef aankijken. “Waarom val je de mensen van de stad zo lastig?” vroeg Franciscus. “In dit woud moet ik mijn eten zoeken. De mensen komen ook in het woud en nemen mijn eten af. En als al het voedsel in het woud weg is, dan verhonger ik.” Franciscus luisterde naar de wolf zijn verhaal en dacht na. “Ik begrijp je wolf. Maar nu verhongeren de mensen van de stad omdat zij geen voedsel in het woud kunnen zoeken. Er is hier genoeg voedsel voor iedereen. Als de mensen terug in het woud mogen komen, beloof ik dat zij je altijd eten zullen brengen. Zo kunnen zij terug genieten van de natuur en heb jij altijd een volle maag”. De wolf begon te kwispelen, dat vond hij een goed idee. Franciscus kwam de stad terug binnen samen met de wolf. De mensen zagen de wolf en liepen angstig uit elkaar. “Help, help, hij zal ons opeten”. Franciscus riep de angstige mensen terug bij hem. Hij aaide de wolf om te laten zien dat de wolf niks deed. De mensen zagen dit en geloofden hun ogen niet. Langzaamaan kwamen ze dichterbij Franciscus staan. Franciscus vertelde de mensen wat hij had afgesproken met de wolf. De wolf moest beloven dat hij niemand meer pijn zou doen. Vanaf die dag werden de mensen van de stad vriend met de wolf. Ze genoten terug van het woud en de wolf kwam nooit eten meet tekort. Zo was iedereen gelukkig en werd de naam van Franciscus nog lang onthouden in de stad.

De mantel en de kaäba

In Mekka, één van de grootste en mooiste steden uit het Midden Oosten zat het volk met een groot probleem. In het midden van de stad stond namelijk de Kaäba. Dit was een grote, prachtige tempel met in het midden ervan een heilige steen. De tempel was niet meer zo sterk als hij ooit was geweest. Er begonnen barsten te komen in de machtige wanden van de tempel. Soms viel er zelfs een steen naar beneden. De mensen van Mekka wilden dit niet. Ze wilden dat hun tempel weer zou schitteren zoals hij lang gedaan had. Daarom besloten ze de tempel terug op te bouwen. Hiervoor moest hij natuurlijk eerst afgebroken worden. En dit was nu juist het grote probleem. Rond de tempel stonden er verschillende stambeelden van vroegere Goden. Het volk van Mekka had schrik van deze beelden. Ze dachten dat de beelden waakten over de tempel. Ze zouden iedereen straffen die de tempel durfde afbreken. Niemand had dus de moed om eraan te beginnen. En zo werden de barsten in de tempel groter en kwamen er meer en meer stenen los. De mensen wisten toen niet dat enkel de Kaäba de tempel van Allah was. De stenen beelden bewaakten de tempel helemaal niet. Het waren de beelden van valse Goden die helemaal geen macht hadden.

Op een dag kwam Walid bij de kabäa. Hij zag dat er nog nieuwe barsten in de tempel gekomen waren. Hij kon het niet langer aanzien. Walid had plots geen schrik van de stenen beelden meer. De Kaäba moet terug opgebouwd worden dacht hij. De volgende dag sprak hij verschillende mensen aan om mee te helpen. Maar iedereen had teveel schrik van de valse Goden en ze lieten hem in de steek. Toch wilde Walid niet opgeven. Hij begon helemaal alleen aan de afbraak van de tempel. De mensen zagen uit hun huizen wat Walid aan het doen was. Ze dachten dat de beelden van de afgoden hem zouden straffen. Maar er gebeurde helemaal niks.

De volgende dag werkte Walid verder aan de tempel en de mensen keken nog steeds angstig uit hun huizen. De derde dag ging Walid terug aan het werk. Er kwamen nu enkele moedige mannen van de stad naar hem toe. Ze begrepen nu dat ze geen schrik moesten hebben van de beelden en begonnen Walid te helpen. Zo kwamen er dagelijks meer en meer mensen. Ze braken de Kaäba helemaal af en bouwden een prachtige, nieuwe tempel.

De kaäba was terug opgebouwd en zag er nog mooier en grootser uit dan ervoor. De mensen waren blij. Toch bleek nog niet alles in orde te zijn. De heilige zwarte steen die altijd in het midden van de Kaäba had gelegen moest nog terug op zijn plaats gelegd worden. Maar het volk van Mekka was verdeeld in twee stammen en elke stam vond dat zij het recht hadden om de steen op zijn plaats te leggen. De beide stammen kregen ruzie en begonnen tegen elkaar te roepen en schreeuwen. Een oudere man zag wat er gebeurde en wilde niet dat het volk nog verder ruzie zou maken nu de Kaäba eindelijk terug was opgebouwd. Daarom kwam hij tussen de roepende mensen staan en stak zijn handen in de lucht. De mensen werden stil en keken hem aan. De mensen in Mekka hadden veel respect voor de oude, wijze mannen. "Laten we stoppen met ruzie maken, zo zullen we niks oplossen". "Wat moet er dan gebeuren" vroeg één van de mannen. "We kunnen de eerstvolgende bezoeker van de stad naar hier laten komen". Hij mag dan beslissen welke stam de steen op zijn plaats mag leggen. Het volk begon te morren. Ze wisten niet of dit wel een goed idee was. Toch gingen ze akkoord omdat ze geen ruzie konden blijven maken. Er werden wachters aan de poorten van de stad gezet om de eerste bezoeker te verwelkomen naar de Kaäba. De wachters keken waakzaam rond en plots zagen ze iemand aankomen. Ze waren benieuwd wie het zou zijn. Want dit was de persoon die mocht kiezen welke stam de steen op zijn plaats zou mogen leggen. De bezoeker kwam dicht en dicht. Toen zagen de wachters wie het was. Het was de profeet Mohammed die al vaak wijze en rechtvaardige beslissingen had genomen. Hij werd in de stad bij de Kaäba gebracht. De mensen waren blij dat het de profeet Mohammed was. Iedereen had al van hem gehoord en wist dat hij altijd goede oplossingen had.

Toen de profeet hoorde wat het probleem was, vroeg hij de mensen om hem even tijd te geven voor zijn beslissing. Mohammed dacht diep na en plots had hij een uitstekend idee. Hij deed zijn mantel uit en legde hem uitgestrekt op de grond. Hij nam de zwarte steen en legde hem voorzichtig in het midden van zijn mantel. De mensen rond hem keken nieuwsgierig toe. "kunnen de twee leiders van de stammen naar de mantel komen" vroeg Mohammed. Tussen het volk kwamen er een eerste sterke man naar voor en ging bij de mantel staan. "Jij mag aan deze zijde van de mantel staan"; De man begreep niet wat Mohammed precies van plan was. De tweede aanvoerder was nu ook bij de mantel komen staan. "Kan jij aan de andere kant van de mantel plaatsnemen". De man deed wat er van hem gevraagd wordt. De twee aanvoerders van de stammen stonden nu tegenover elkaar met de steen op de mantel tussen hen in. Ze keken elkaar aan en wisten niet wat ze moesten doen". "Nu kunnen jullie de mantel optillen en zo samen de heilige steen terug op zijn plaats leggen. Zo heeft elke stam mee geholpen om de steen terug op zijn plaats te krijgen."

De aanvoerders keken terug naar elkaar en begonnen te lachen. Wat een goed idee van de profeet. Ze tilden de mantel op en plaatsten samen de steen in de Kaäba. Het volk klapte luid in hun handen terwijl dit gebeurde. Ze applaudisseerden ook voor de profeet die met zijn wijze beslissing de ruzie had kunnen stoppen.

Bijlage 4 : tekst – De jongen met het olifantenhoofd

De jongen met het olifantenhoofd

Lang geleden leefde er in een ver land de godin Parvati. Het was een mooie en lieve godin met veel vriendinnen. Ze was geliefd door iedereen. Ze was getrouwd met de god Shiva, een sterke en belangrijke god van het volk. Parvati was erg gelukkig met haar leven en haar man. Op een dag was Parvati aan het baden met haar vriendinnen. Ze waren allemaal naakt en hadden veel plezier samen. Plots kwam Shiva, haar man, binnen. Parvati schrok en was in de war. Ze schaamde zich, omdat Shiva haar zo bloot zag. Haar vriendinnen zagen dit en kwamen bij haar: "Vind je het niet fijn als jouw man zo binnen wandelt?". Parvati antwoordt: "Neen, ik wil alleen kunnen baden met mijn vriendinnen zonder gestoord te worden. Ik zie mijn man heel graag, maar wil rustig kunnen baden." "Misschien hebben we een bewaker nodig?", zei één van de vriendinnen. "Ja dat is waar, dan kunnen we in alle rust baden", antwoordde een andere vriendin.

Parvati dacht lang na: "Wie kan zo'n goede bewaker zijn?". Toen kwam ze tot een oplossing. "Een zoon zou de perfecte bewaker zijn, die zou mijn eer beschermen." Bij deze gedachte werd Parvati verdrietig, ze vroeg al jaren een kind aan Shiva. Maar hij was vaak op reis en had geen tijd voor kinderen. Parvati dacht diep na en had plots een idee. "Ik heb mijn man Shiva helemaal niet nodig om kinderen te maken", dacht ze. "Ik ben een godin en kan dus zelf een kind maken." Ze nam enkele schilfers van haar huid en kneedde die in haar hand. Zo maakte ze een zoon, hij was heel groot en sterk die even mooi was als Parvati zelf. Ze was erg tevreden wat ze had gemaakt en zei: "jij bent mijn zoon, en ik noem jou Ganesha."

Parvati vroeg aan Ganesha: "kan jij voor mij waken tijdens het baden?" Ganesha antwoordt: "natuurlijk moeder, voor jou doe ik alles." Parvati gaf hem een stok om de indringers mee weg te houden. Parvati was blij met haar oplossing en kon nu opnieuw met haar vriendinnen baden want Ganesha hield trouw de wacht.

Toen kwam Shiva opnieuw naar het badhuis. Hij wilde zomaar binnen stormen. Ganesha hield hem tegen. Shiva keek naar Ganesha en zei: "wie denk je wel dat je bent?" Ganesha antwoordde: "ik heb van mijn moeder de taak gekregen om niemand binnen te laten." Verbaasd keek Shiva hem aan. Hij duwde Ganesha opzij. "Ik ben Shiva, Parvati is mijn vrouw en ik ga hier binnen wanneer ik wil." Ganesha gaf hem een klop met de knuppel. Shiva werd erg boos en wilde Ganesha opnieuw opzij duwen. Ganesha gaf hem opnieuw een klop. Shiva nam zijn zwaard en hakte het hoofd van Ganesha.

Parvati hoorde het kabaal en liep het badhuis uit. Ze zag haar zoon dood op de grond liggen en begon meteen te huilen. Ze zag Shiva met het zwaard staan en ze wist meteen wat er gebeurd was. Parvati werd woedend en riep: dit zal ik je nooit vergeven! Shiva voelde zich erg slecht en had meteen spijt van wat hij gedaan had. Hij wou Parvati troosten en zegt haar: "ik weet dat ik fout was en wil dit goed maken. Hij zei tegen zijn vrienden: "Ga naar buiten en breng mij het eerste hoofd dat je tegen komt".

De vrienden van Shiva gingen meteen zoeken. Diep in het bos hoorden ze plots een hard geluid. Door de bomen zagen ze een olifant. Snel brachten ze de kop van de olifant naar Shiva. Shiva plaatste de kop van de olifant op Ganesha's lichaam. Ganesha kwam weer tot leven. Maar Ganesha had nu geen mensenhoofd meer, maar een olifantenhoofd. Shiva keek naar Ganesha en zei: "vanaf nu ben jij voor altijd de bewaker van jouw moeder en zal ik ook over jou waken als een goede vader." En zo waakte Ganesha nog jaren over zijn moeder, aan de zijde van Shiva.

Het ondankbare hert

De takken kraken in het grote bos. Er is veel lawaai en een opgeschrikt hert loopt angstig door de bomen. Het was zomer. De jagers kwamen op de dieren in het bos jagen. Het hert is erg bang en weet niet meer waar het heen moet. De jagers komen van alle kanten. "Wat moet ik nu doen" denkt het hert helemaal in paniek. Ik kan nergens heen. Plots hoort het hert terug een jager roepen. "Ik moet hier weg". In volle paniek rent het hert verder weg van zijn achtervolgers.

"Ik kan niet meer, ik ben doodop" zucht het hert opnieuw. "De jagers gaan me pakken". Hij kijkt naar alle kanten. Plots ziet het hert heel ver door de bomen een plek met dichte struiken. "Daar moet ik heen!". Met zijn laatste krachten loopt het hert naar de struiken en verstopt zich in de lage bladeren van de struiken. De struiken zien de jagers ook. Ze doen daarom echt hun best om het hert te verbergen. Ze brengen hun bladen zo dicht mogelijk bij elkaar. Zo zit het hert goed verstopt. De jagers zoeken en zoeken.. Ze kunnen het hert nergens meer vinden. De jagers geven het op en gaan weg. "Hoera, de jagers gaan weg, ik ben gered." Toen keek het hert naar de bladeren die hem verstopt hadden. Die zagen er heel groen en fris uit. Van al dat lopen had het hert veel honger gekregen. Langzaam begon het de bladeren van de struik op te eten. De struiken werden boos. "Waarom eet je onze bladeren op, wij hebben je beschermd tegen de jagers." Maar het hert hoorde de struiken niet. Hij vond de bladeren te lekker en kon niet stoppen met eten.

De jagers horen het geluid van de ritselende bladeren. Ze draaien zich om naar de struik. Daar zagen ze het hert in de struiken die nu bijna geen blaadjes meer hadden. Eén van de jagers pakt zijn geweer en mikt op het hert. Pang!!! Het hert valt op de grond. Toen pas wist het hert dat het iets heel dom had gedaan. De jagers komen langzaam dichterbij. "Ik had beter moeten weten" denkt het hert.

*De struiken hebben me beschermd en ik ben heel
ondankbaar geweest. Het is mijn verdiende loon dat ze mij
gevonden hebben. En toen kwamen de jagers steeds dicht
en dicht...*

Bibliography

- Amkreutz, K. V.-R. (2016, april 11). Verplicht op de schoolbanken: strijd tegen extremisme. *De Morgen*.
- Blokker, J. (2016, April 6). Opgehaald van <http://overlezenenschrijven.blogspot.be/2012/08/jeugdletteratuur-bestaat.html>.
- Braeckmans, L. (2013). *Onderwijs en zingeving*. Gent : Academia Press.
- Brown, B. (2013). *De kracht van kwetsbaarheid*. Bruna Uitgevers.
- Chambers, A. (2002). *De leesomgeving*.
- De Vries, S. (2003). *Boeddhisme Voor Beginners*. Nederland: Boekerij.
- De Vries, S. (1999). *Hindoeïsme voor beginners*. Standaard Publiciteitsmateriaal.
- Essabane, K. (2016, maart 3). Op zoek naar verhalen uit de Islam. (V. V. Hoecke, Interviewer)
- Geus, M. (2013). *Zo schrijf je een kinderboek*. Atlas Contact.
- Graef, J. S.-G. (2011, mei). <http://associatie.kuleuven.be/schoolofeducation/bijlagen/Visietekst%20en%20E-course%20E-cultureel%20werken.pdf>. Opgehaald van <http://associatie.kuleuven.be>: <http://associatie.kuleuven.be/schoolofeducation/bijlagen/Visietekst%20en%20E-course%20E-cultureel%20werken.pdf>
- Jansen, H. D. (1998). *Nieuwe inleiding tot de Islam*. Coutinho.
- Jansma, R. (2010). *Handboek Hindoeïsme*. Milinda.
- Küng, H. (2009). *Het Christendom*. Uitgeverij Ten Have.
- Kelchtermans, G. (1994). In G. Kelchtermans, *De professionele ontwikkeling van leerkrachten basisonderwijs vanuit het biografisch perspectief* (pp. 81 - 106). Leuven: Acco.
- Kelchtermans, G. (2015, februari 11). Opgehaald van http://www.jenaplan.nl/cms/upload/docs/art_leerkrachten_en_hun_leerloopbaan.pdf<http://hetkind.org/2015/02/11/over-het-werk-van-geert-kelchtermans-professionele-biografie/>.
- Kelchtermans, G. (2016, februari). <http://hetkind.org/2015/02/11/over-het-werk-van-geert-kelchtermans-professionele-biografie/>.
- Klasse. (2001). Welke leraar ben ik? *Klasse Voor Leraren*, pp. 6-9.
- Lefebve, M. (2014, juni). Een blik over de grens. *HJK*, 10-13.
- Licap. (2011). *Werkplan Rooms-Katholieke Godsdienst voor het kleuteronderwijs*. Licap.
- Magee, D. (Auteur), & Lee, A. (Regisseur). (2012). *Life of Pi* [Film].
- Martel, Y. (2004). *Het leven van Pi*. Prometheus.
- Onderwijs, K. (2016, mei - juni). <http://leerplannen.vsko.be/leerplannen/app>. Opgehaald van [Leerplannen.vsko.be/leerplannen/app](http://leerplannen.vsko.be/leerplannen/app).
- Onderwijs, N. K. (2014). Dierendag: het feest van Franciscus. *Lesbrief week van het Katholiek Onderwijs*.
- Op de Beek, E. (2016, mei). Reflectie verhalen in de praktijk. (V. V. Hoecke, Interviewer)
- Palmer, P. J. (2005). *Leraar met hart en ziel*. Houten.
- Pochet, V. (2015, November 2). Boeddhistische verhalen. (V. V. Hoecke, Interviewer)
- Smelik, K. A. (2012). *Geschreven Leven*. Uitgeverij Acco.

- Storytellingacademy. (2014, april). <http://www.storytellingacademy.nl/inspiratie.html>. Opgehaald van Storytellingacademy: <http://www.storytellingacademy.nl/inspiratie.html>
- van den Hoven, P. (2011). *Jeugdliteratuur bestaat niet!* Lannoo Campus.
- Van der Elst, W. (2016, februari). Inleiding tot het Boeddhisme. (V. V. Hoecke, Interviewer)
- Van Der Molen, J. (2007). *Over engelen, Goden en helden*. Ploegsma.
- Van der Vloet, J. (2002). *Meegaan om te zien*. Nederland: Kok.
- Vlaanderen, O. (2010). *Ontwikkelingsdoelen en eindtermen voor het gewoon basisonderwijs*. Ann Verhaegen .
- Wiesel, E. (2014, juni). <http://www.storytellingacademy.nl/inspiratie.html>. Opgehaald van Storytellingacademy.nl: <http://www.storytellingacademy.nl/inspiratie.html>
- Zwi Kanner, I. (1977). *Joodse volkssprookjes en legenden*. Elmar.